

**TÜRKMENISTAN MILLI MEDENIÝET «MIRAS» MERKEZI
TÜRKMENBAŞY ADYNDAKY TÜRKMENISTAN MILLI
GOLÝAZMALAR INSTITUTY**

GAÝGYSYZ ABDAL

ÝÜREKLERIŇ KÜÝSÄNI

AŞGABAT «MIRAS» 2009

* * *

Gel, eý, kendi¹ halyna ýol bulanlar²,
Hakykat öz mukdaryny bilenler!

Irişenler³ bu birlik menziline,
Jan-u baş terk edenler yşk ýoluna.

Magany burçuna⁴ seýran edenler,
Wujudy katrany⁵ umman edenler.

Giriban, yşk deňzini boýlaýanlar,
Many yzlaýyp, suw suwlaýanlar.

---

¹ Kendi – öz; özi. Bu söz mundan bu ýana şeýle alyndy.

² Bulmak – tapmak. Bu söz hem mundan bu ýana şeýle alynar.

³ Irişmek – gowuşmak, ýetişmek, sataşmak. Mundan bu ýana bu söz şular ýaly alynar.

⁴ Magany burçy – manylar älemi.

⁵ Wujudy katra – döreýiş suwy; ynsanyň döremegine sebäp bolýan bir damja suw; döl.

Ne diýmekdir bilen ylmy-leduny¹,
Ulan², sydkile bu yşkyň jununy³.

Bu many bahryna zöwrak⁴ düzenler,
Bu wahdat guşlaryna⁵ fak⁶ düzenler!

Gowuşanlar, Süleýman menziline,
Bolanlar andalyp⁷, wahdat gülüne⁸.

Özüni soltana wuslat görenler⁹,
Emiri haý¹⁰, özüni mat bilenler¹¹.

Many meýdanynda ýaz bolanlar,
Hakykat burçuna şabaz bolanlar.

Bu many dürüne magdan bolanlar,
Hakykatda kämil ynsan bolanlar.

---

¹ Ylmy-ledun – alym; sopusylyk taglymatynda bendäniň perişde we pygamber arkaly däl-de, gös-göni Hudaýyň özünden öwrenýän ylmy.

² Ulanmak – ulaşmak, gowuşmak. Bu ýerde "başyňy yşka goş" diýen manyda gelyär.

³ Yşkyň jununy – yşk dälisi; aşyk, telbe.

⁴ Zowrak – kiçi gämi, lodka, gaýyk.

⁵ Wahdat guşlary – ekelikde ybadat edýän dindarlar; sopular.

⁶ Fak – üzmek, kesmek, ýolmak; bu sopularyň bar zatdan el üzüp, ýekelige geçmagyny aňladýar.

⁷ Andalyp – bilbil.

⁸ Wahdat güli – Biribar.

⁹ Wuslat görmek – gowuşmaga, duşuşmaga laýyk görmek.

¹⁰ Haý – diri, janly.

¹¹ Bu setir „Hökümdary (Allany) diri, özüni bolsa öli hasap edenler” diýen manyda gelyär.

Kamu eşýa¹ Haka möwjut degilmi²,
Haka inkär eden, merdut³ degilmi?

Kamu şey⁴ Hak bilen birlikde ýegsan⁵,
Kamu wahyt⁶ olmydyr, derde derman?!

Bütün barlyk gadymy pürkemaldir⁷,
Hyýal ýokdur, arada jümle haldyr⁸.

Bütün barlyk – Hakyň burhany⁹ bolmuş,
Ähli köňül – Hakyň mekany bolmuş.

Bakan her ýana, soltany görer, bes,
Başga hiç gaýry ýok, jany görer, bes.

Jan we janany gör, muttasy¹⁰ bolmuş,
Birikmiş, bir-birine kaýyl bolmuş.

---

¹ Kamu eşýa – bütün barlyk; hemme bar zat.

² Möwjut degilmi – bar zat; döredilen, ýaradylan zat dälmi.

³ Merdut – kowulan, ret edilen; şeytany lagyn.

⁴ Şeý – eşýa; zat; kamu şey – ähli zat, hemme zat; bu kyssa bilen gelen ýerlerinde „ähli zat” diýlip alyndy.

⁵ Ýegsan – deň, barabar, birmeňzeş.

⁶ Kamu wahyt – бүтинleý ýalňyz; ýeke-täk (Allanyň epiteti).

⁷ Pürkemal – dos-doly; püre-pür.

⁸ Jümle hal – ähli zadyň bir ýagdaýda bolmagy.

⁹ Kamu barlyk Hakyň burhany – ähli ýaradylan zatlar Allanyň delili; Hakyň subutnamasy.

¹⁰ Muttasy – bitişik, birigişen; birleşen; baglanan; ýapyşan.

Başga gaýry görünmez hiç jahanda,
Heman¹ Hakdyr, görünen her mekanda.

Ýene baksaň, heman nury-zyýadyr²,
Ähli ýüz aýyna, jismi nemadyr³.

Ähli baky durar, ýokdur penasy,
Hatasy ýok, ähli sözüň, hatasy.

Ne kim görseň ol bir aýny kemaldyr⁴,
Ähli zat bir wujut we bir jemaldyr.

Gel eý, talyp bolan, hyýaly terk et,
Hamuş bol⁵, bu makaly kaly⁶ terk et!

Sakyn, bihuda sözlerden diliňi,
Ýetişdigi ýere sungul, eliňi!⁷

Bu sähraýy jahanda ýol egleme,
Haky öz-özünden aýry gözleme!

---

¹ Heman – ol, şol, özi; ýalňyz özi. Beýleki ýerlerde bu söz şol at çalyşmalary bilen çalşyryldy.

² Nury-zyýa – üýtgeşik şöhle; artykmaç nur.

³ Jismi nema – görnüp duran beden.

⁴ Aýny kemal – şol bir kämil ynсан.

⁵ Hamuş bolmak – ümsüm bolmak; dymmak.

⁶ Makaly kal – gep-gürrüň; boş söz; manysyz gep.

⁷ Bu ýerde „goluňy ýeten ýerine uzat” diýilýär.

Sakyn¹, köňlüňi her söwdaýa berme,
Özüňe gel, başyň gowgaýa berme!

Janyň päk eýlegil, hyýal-u hamdan,
O şol Hakdyr myrat, бүtin älemden.

Nesihat kabul eýle, iblisi² bolma,
Hasul-has³ bol, bu ýolda habys⁴ bolma!

Eger bilmek isleseň sen özüňi,
Halyň aňla, mizana ur⁵, sözüňi!

Bu ýolda ýol ärine ýoldaş bolgul,
Aýak bolma, ýol içinde baş bolgul!

Özüňe gel, habar aňla sözüňden,
Habardar bolar sen, tä kim özüňden!

Haky sen kendözüňden⁶ aýry görme,
Özüňi gaýry, Haky gaýry görme!

---

¹ Sakynmak – saklanmak; pikir etmek; soňuny saýmak.

² Iblisi – şeýtana giden, şeýtana berilen; Iblis şeýtanyň toparyndan.

³ Hasul-has – ýagşylaryň ýagşysy, gowudan-gowy; has oňady; has gowusy.

⁴ Habys – ýaramaz, erbet.

⁵ Mizana ur – terezä goý; bu ýerde “ýagdaýyňy bilip sözle, aýtjak sözüňi ilki saldarlap, çekip gör” diýilýär.

⁶ Kendözüňden – öz-özüňden. Mundan bu ýana bu söz şeýle alyndy.

Hakykat бүтин әлем нury-mutlak¹,
Hak istärseñ, hakykaty budur – Hak!

Eger Hakdan utanarsañ, oýangyl,
Goý bu söwdany, özüñe ýörüngil²!

Özüñi jählile³ Hakdan aýyrma,
Haka dogry bakyp, gözüñ aýyrma!

Sakyn, aldanmagyl sen bu hyýala,
Eger jan bilen muştak bolsañ wysala!

Iman ähli bolsañ, terk et, gümany,
Adam bolsañ, bil ahy, sud-u zyýany⁴!

Nije haýwan ýaly gapyl gezer sen,
Meger şeytan ýaly Hakdan bezer sen⁵.

Unutma sen Haky, galma ýabanda⁶,
Haýyp saña, galar bolsañ bu halda!

Ýoly göz et⁷, ýoly sähraýa düşme,
Sakyn, her bihuda söwdaýa düşme!

---

¹ Nury mutlak – çäksiz, tükeniksiz nur.

² Özüñe ýörünmek – özüñe bakmak; özüñi tanamak.

³ Jählile – nadanlyk bile; akmaklyk edip.

⁴ Sud-u zyýan – peýda we zeled.

⁵ Bezmek – bizar bolmak; gaçmak.

⁶ Bu ýerde “bir gyrada, çetde” galma manysynda.

⁷ Bu söz “Dogry ýoly gözle” manysynda.

Eger ynsan bolsaň aňla habary,
Janyňda bar bolsa, yşkyň eseri!

Haky öz-özüňe ýar eýleýegör,
Ýok bolma, özüňi bar eýleýegör!

Mutug bol¹, Haka gel, bolma muhalyf²,
Eger ömrüň geçe, beýle, zehi haýp³!

Haky isleýewer, gezme ýabanda,
Ol isledigiň närise ne, sende?!

Seniň isledigiň sen-sen, heman sen,
Sagadat jöwheri, käni magdan sen!

Eger sen bilmesen, bileni diňle,
Sözün eşit, nedir, habaryn aňla?!

Nesihat diňle eý, Hakyň talyby,
Ki bolar sen tä kim, Allaň habyby!

Bütün eşýa içinde doludyr Hak,
Eger görmek isleseň, gözüň aç, bak!

---

¹ Mutug bolmak – boýun bolmak. Bu käbir ýerlerde şunuň ýaly alyndy.

² Muhalyf – ters, garşy.

³ Zehi haýp – şeýle ökünçli.

Gözüň aç, gör Haky, ähli mekanda,
Doludyr ähli wujutda we janda.

Niýe baksaň görünen ol, gadymdyr,
Başga kim bar, ol haýýy aly:mdyr¹.

Bu habardan janyňa bir habar ber,
Ysyndan jan guşuňa bal-u per² ber!

Oýar, köňlüňi bu gaflat habyndan³,
Suwar jan bossanyn, töwhit abyndan⁴.

Ki tä, janyň bagy bolar münewwer⁵,
Biter, köňül içinde gül-u gülzar.

Sypatyňdan tapynar zaty mutlak⁶,
Saňa ýüz görkezer, köňüldäki Hak!

Biler sen, sen ne sen, öz halyňy,
Ahyr aňlaýa sen, kylu-kalyňy⁷.

---

¹ Haýýy aly:m – hudaý.

² Bal-u per – ganat we ýelek.

³ Gaflat haby – gaflat ukysy.

⁴ Töwhit aby – hudaýa birleşmegiň höwes.

⁵ Münewwer – al-elwan öwsüp duran.

⁶ Zaty mutlak – çäksiz zat.

⁷ Kylu-kal – gybatdan aýdylýan gürrüň; galmagal, gykylyk.

Özüňi bil ki, biler sen nedir Hak,
Aýan bolar saňa, bu syrry mugallak¹.

Biter janyň bagynda täze güller,
Biriger, geler saňa ähli ýollar.

Sen bolar sen, ählisiniň myrady,
Ähli sypatlaryň içinde zady.

Sen bolar sen, бүтин ýoldaky menzil²,
Seniň gatyňda hal bolar çü³ müşgül⁴.

Saňa sežde kylar, ähli halaýyk,
Bütün ýerdäki, gökdäki melaýyk⁵.

Bolunar sen-de ol zaty mutahhar⁶,
Seni beýan kylar, bu ähli depder.

Diňe sen bolar sen, matlup⁷ talyba,
Gowuşar sen diledigiň nesibe.

---

¹ Syrry mugallak – mälim bolmadyk, düşnüksiz syr.

² Menzil – düşelge; ýol.

³ Çü – "ýaly", "dek"; kä ýerde "çünki" manysynda hem gelýär.

⁴ Müşgüliň hal bolmak – kynçylygyň aradan aýrylmagy.

⁵ Melaýyk – melekler, perişdeler.

⁶ Zaty mutahhar – 1) arassalanan, päklenen, tämizlenen göwün; 2) mukaddes, päk; mübärek zat.

⁷ Matlup – isleg, maksat; arzuw; göwün islegi.

Myrady bolar sen, бүтин älemiň,
Elibi¹ bolar sen, içinde lamyň².

Gel eý, ynsan, eşit sen bu habary,
Ýene sen öz-özüne kyl, sapary.

Sujudyň³ sen, saňa kyl, gaýra kylma,
Ol sen, sen özüne gel, dagylma⁴!

Bilermi sen, nedir bu sözde maksut⁵,
Saňa möwjut bolupdyr ahy, magbut⁶.

Wujut sen-sen, saňa jan bolan Oldur⁷,
Seniň janynda pynhan bolan Oldur.

Köňülde Ol durar pikr-u hyýalyň,
Hem ol ýüzüňdäki husny-jemalyň.

Ol oldur, sen özüňi sanar⁸ sen,
Aýandyr ol saňa, pynhan sanar sen.

---

¹ Elip – 1) arap elipbiýiniň birinji harpy, fatha üçin uzynlyk alamaty hökmünde gulluk edýär; ebjet hasabynda – 1-lik; 2) dik; çeper edebiýatda dikligi, uzyn boýy alamatlandyrmak, deňeşdirmek üçin ulanylan meňzetme.

² Lam – arap elipbiýiniň ýigirmi üçünji harpy “L”; ebjet hasabynda – 30.

³ Sujut kylmak – sežde etmek.

⁴ Dagylmak – dargamak, çasmak; bu ýerde pikiriňi dagatma diýilýär.

⁵ Maksut – maksat.

⁶ Magbut – ybadat edilýän, ybadata mynasyp, sygynylyan zat, hudaý.

⁷ Bu ýerde “Ol” diýip Allatagala aýdylýar.

⁸ Sanmak – hasaplamak, şeýle hasap etmek.

Sebäp oldur, ki bilmez sen özüňi,
Gözüň haçan göre bilsin ýüzüňi.

Meger, ynsany kämile ire sen¹,
Nedir bu hikmetiň aslyn sora, sen!

Ýüzüňi ýere goýar sen, öňünde,
Halyňy arz eder sen, hezretinde.

Diýer sen kim, neýem men, maksadym ne,
Bu bazarda zyýanym ne, sudum ne?

Çü sergezdan, men bilmezem özümi,
Eşiderem weli, bilmen sözümi.

Bu sözleýen bilmezem men, menemmi,
Tenimmi ýa wujudymmy, janymmy?

Neýem men, öz-özümden habarym ýok,
Diwana bolmuşam uş, kararym ýok.

Nireden gelmişem, munda işim ne,
Ahyr ne boljagym, bu gerdişim ne?

Bilmenem, gulmyýam ýa soltanammy,
Nedir halym, wujutmy ýa janammy?

---

¹ Bu ýerde „Eger bir kämil ynsana gowuşsaň, duşsaň” diýilýär.

Meni aldady bu nagşy hyýallar¹,
Bu jahandaky dürli-dürli kallar.

Azygym ýok, ýolum sähraýa düşdi,
Başym gör, ne ajap söwdaýa düşdi.

Unutdym aslymy, galdym ýabanda,
Giriftar bolmuşam² bu jism-u janda.

Bu zer-u sim meni aldady, tutdy,
Bu damak aždahasy³ meni ýuwutdy.

Ýene bir gury sözüm bar lisanda⁴,
Mürebbi⁵ istärem, men bu jahanda.

Sözüm özüdir weli, özüm gapylam,
Men özümi bilmen ki, kim, akylam.

Asyýam, ýol ärine boýun bolmanam,
Tekepbirem, fuzulam⁶, ýola gelmezem.

---

¹ Nagşy hyýal – hyýaldaky şekiller; gözeli bezeg, owadan surat; hyýaly keşp.

² Giriftar bolmak – tutulmak, duçar bolmak, sezewar bolmak; sataşmak.

³ Damak aždahasy – bu ýerde „damak belasy” „iýmek-içmek meýli” hakda aýdylýar.

⁴ Lisan – dil.

⁵ Mürebbi – dogry ýola salyjy; dogry ýol görkeziji; ussat.

⁶ Fuzul – kesekiniň işine burnuny sokýan, köpbilmiş; bozuk.

Bu söwdadyr, goýan meni ýolumdan,
Çünki, sergezdan eden öz halymdan.

Sen eşit eý, talyp, bu ne diýmekdir,
Neýi beýan kylar, ne sözlemekdir?

Bu sözlerden kyýas etgil¹ özüňi,
Öňüň düşür², bir aç ahy, gözüňi.

Nije sergezdan bolar sen jahanda,
Azygyň ýok, suwsuz galdyň ýabanda³.

Azyksyz ýola girme⁴, ýol uzakdyr,
Bu ýola girmäniň asyly ýokdur.

Azygyň düz, hem-de bir ýoldaş isle,
Saňa kylawuz⁵ bolmaga, baş isle!

Gapyl bolma, piriňi tap, halyň sor,
Çü, öň-soň gidejek sen, ýaragyň gör⁶!

---

¹ Kyýas etmek – ölçemek, deňeşdirmek.

² Öňüň düşürmek – geljegiňi ýada salmak, geljegiň hakda pikir etmek.

³ Ýaban – çöl, meýdan.

⁴ Azyksyz ýola girmek – bu sopusylyk pelsepesinde ahyretiňi gazanyp, ähli zady terk edip, ýalňyz Haka bolan yşgyňy, ybadatyňy boýnuňa alyp, imanyňy päkläp, ýola düşmegi aňladýar.

⁵ Kylawuz – ýolbaşçy, bu ýerde “ussat” manysynda gelýär.

⁶ Ýaragyň görmek – sopusylyk ýoluna girmek üçin taýýarlygyňy görmek.

Nije bu weýrany kerwensaraýda¹,
Gapyl sen, gapyl bolmakdan ne peýda?!

Tur-da gel, bir öňüň düşür, ýarag kyl,
Geçer kerwen, galar sen, tiziräk kyl!

Nije bu gaflat içinde ýatar sen,
Işiň galp, halka halyslyk² satar sen.

Nije baýguş ýaly, sen bu weýranda,
Nijesi galar sen, şeýle ýabanda.

Gapyl bolma, gözüň aç, bir turup gel,
Aňry gitme Hakdan, dolan, bärík gel!

Çün adam sen, habar aňla, nedir hal,
O kim senden galajakdyr, ony sal!

Ony göter ki, bu ýolda gerekdir,
Ne oturdyň ki, menziliň yrakdyr?

Gapyl bolma, galar sen ýoldaşyňdan,
Bu ünjäni gider ahy, başyňdan!

Oýan ki, menzile ýetdi saparyň,

---

¹ Kerwensaraý – bu dünýäniň göçme atlandyrylyşy.

² Halyslyk – il gözüne arassalyk, päklik satmak.

Saňa ýar boldy, döwlet paýdaryň¹.

Açyldy perde ol, soltan göründi,
Bak ahy, jism içinde jan göründi.

Hyjap gitdi, aýan boldy bu soltan,
Zehi lutf², zehi yhsan³, zi döwran.

Humaýyň kölgesi jümläýe düşdi,
Ähli gul, baky döwlete gowuşdy.

Ähli eşýa Hak bilen wuslat boldy⁴,
Ýetişdi birlik, ikilik mat boldy⁵.

Şeýatyn⁶ galmady, gitdi aradan,
Ýaradylmyşda bulundy⁷ ýaradan.

Jahany tutdy bu nury-tejelli⁸,
Bütün älem bu nur bilen teselli.

Ähli ýolçy ulaşdy, tapdy menzil,

---

¹ Döwlet paýdaryň – mydamalyk, hemişelik döwletiň; durnukly döwletiň.

² Zehi lutf – şeýle gözel.

³ Zehi yhsan – diýseň haýyrly.

⁴ Wuslat bolmak – birikmek, gowuşmak; birleşmek.

⁵ Mat bolmak – aradan aýrylmak, ýitmek, ýok bolmak.

⁶ Şeýatyn – şeýtan.

⁷ Bulunmak – tapylmak. Bu söz jem mundan bu ýana şeýle alynar.

⁸ Nury tejelli – ýagtylyk, nur; öwşün atyp görünme; Allanyň nury.

Bihamdylla¹, ki hal boldy bu müşgül.

Baka boldy², bütün barlyk penasyz,
Hatasyz boldy ähli söz, hatasyz.

Sagadat genjini³ her kişi buldy⁴,
Hemme öz halyna teselli boldy.

Ýegana⁵ boldy gör, talyba matlup⁶,
Ne rişte⁷ galdy arada, ne mahbup.

Ähli zat birlige bitdi, bir boldy,
Birikdi hemmesi, ajap ser boldy.

Ililik galmady, birlik ýetişdi,
Giderdi ýoklugy, barlyk ýetişdi.

Bar boldy ählisi, barlyk halyndan,
Halyn bilen hemme geçdi kalyndan⁸.

Haky istär bolsaň, bu sözi diňle,
Nedir maksat, bu habardan ki aňla!

---

¹ Behamdylla – Allaha şükür.

² Baka bolmak – açyk, aýdyň görünmek; arassa görünip durmak.

³ Sagadat genji – bagtyýarlyk.

⁴ Bu ýerde "her kişi bagtyýarlyk tapdy" diýilýär.

⁵ Ýegana – ýeke-täk, ýalňyz.

⁶ Matlup – isleg, arzuw, höwes.

⁷ Rişte – baglanyşyk.

⁸ Kal – söz, gep, gürrüň.

Adamy sen ahy, haýwan degil sen,
Özüň bil, gowly beýeban¹ degil sen.

Gider köňlüň içinden şu howany,
Eger jandan söýerseň, Mustapany.

Haky söýenlere eýleme inkär,
Hemme bulardyr älemde, ne kim bar.

Sakyn, Iblis ýaly çykma aradan,
Tä kim, aňlaýa sen, öz halyňdan.

Bilersen öz-özüňi, kim, nesiň sen,
Bir özüňe gel ahy, kandasýň sen?!

Nije nebsiň dilegin gözleýer sen,
Nije altyna bakry ýüzleýer sen?!

Nije küfrüle örter sen imany,
Nyşan içinde aňla, binyşany.

Howa derýasyndan çyk sen kenara,
Ne kim gowuşar sen, gyşdan bahara!

A:ryt² bu köňlüňi hyýal we hamdan,

---

¹ Gowly beýeban – ýabany melgun; şeýtan; Iblis.

² A:ryt – arassala, päkle.

İki söz sözlemegil, bir lisandan¹.

Ýar-u ýoldaş, goňşularňa emin bol²,
Nesihat tut, yraklykdan emin bol!

Ol sensiň, özüňden ýokdur habaryň,
Hünärment³ sen, bilmezmi sen hünäriň?

Çü sarraf⁴ sen, bilmezmi sen göwheri,
Aryf bolsaň, aňla ahy, bu habary!

Nije bu dünýäni sen but eder⁵ sen,
Buty⁶ öz-özüňe magbut eder sen⁷.

Nije bu mejlis-u, çeň-u, çagana⁸,
Saňa goýarmy bu döwri zamana?

Nije bu mal-u, altyn-u, tejemmul⁹,
Nije mahbup, nije gülzar, nije mul¹⁰.

---

¹ Bu ýerde “iki dillilik etme” diýen many bar.

² Emin bolmak – 1) ynamly bolmak, asuda, parahat, rahat bolmak; 2) gutulmak; halas bolmak.

³ Hünärment – bir işiň, hünäriň eýesi.

⁴ Sarraf – gymmatbaha daşlara baha kesýän; altyn-kümüş satýan.

⁵ But etmek – döretmek, ýaratmak, bar etmek.

⁶ But – 1) adamlar tarapyndan ýasalyp çokunylýan hudaý, öli jism; 2) gözel, owadan; söýgüli.

⁷ Magbut etmek – çokunmak; buta çokunyp, ybadat etmek.

⁸ Çeň-u çagana – arfa we şoňa meňzeş saz guraly.

⁹ Tejemmul – bezeg, zynat, gözellig.

¹⁰ Mul – 1) şerap, wino, çakyr; 2) doly, uly, köp; garyp, mätäç.

Nije kibr-u¹, hyýal-u, nije was-was²,
Nije gurur³, nije şady⁴, nije ýas.

Nije saglyk-esenlik, nije şöhrat,
Nije hazyna, nije gatyry, nije at.

Nije mal-u, bu nygmat, munça leşger,
Nije raht-u⁵, nije sim-u, nije zer.

Ýörün öz halyňa⁶, sen gapyl bolma,
Utangyl ahy Hakdan, fuzul bolma!

Ýüzüňi topraga goý, sežde eýle,
Diliňi Hakdan gaýry zatdan sem eýle⁷!

Utan Hakdan, Haky häzir görerseň,
Budur ýol, ger, bu ýol bilen bararsaň.

Muhammedi⁸ bolsaň, bolma tekepber,
Utan Hakdan, ýüzüňi topraga sür!

---

¹ Kibr – men-menlik, tekepbirlik.

² Was-was – 1) azdyryjy, aldaýjy, ýoldan çykaryjy; 2) şübhe, howsala, dowul.

³ Gurur – men-menlik, ulumsylyk, tekepbirlik.

⁴ Şady – şadyýanlyk, şady-horramlyk.

⁵ Raht – geým-geým; esbap.

⁶ Bu ýerde “öz halyňa seret” diýen many bar.

⁷ Sem eýlemek – ondan başga zatlary sözlemeslik.

⁸ Muhammedi – Muhammede ynanýan, musulman.

Eý, bu dünýäde malyňy tananlar,
Gapylyn¹ mähnet oduna ýananlar!

Özüne ýar bilen altyn-u maly,
Mal üçin eýleşen jeň-u jedeli.

Maly öz-özüne döwlet bilenler,
Mal bilen yzzat-u şöhrat bulanlar²!

Bilibän, Haky bilmeze uranlar,
Özüni mal bilen uly görenler.

Muňa murdar³ diýdi, Seýýidi muhtar⁴,
Eger, Mustapaga kylarsaň ykrar.

Karuny gör, mal bilen nämä ýetdi,
Soň uýy, mal ujundan tire geçdi.⁵

Eşitdiň, mal ujundan Takýanusy,
Zelil boldy⁶, ýele berdi namysy.

Ýa, Nemrudyň ahyry niýe irdi⁷,

---

¹ Gapylyn – gapylykda, habarsyzlykda.

² Yzzat-u şöhrat bulanlar – hormat we şöhrat gazananlar.

³ Murdar – erbet, ýaramaz, hapa; haram.

⁴ Seýýidi muhtar – Muhammet pygamber.

⁵ Bu ýerde Karunyň menlik edişi barasyndaky rowaýat ýatlanylýar.

⁶ Zelil bolmak – horlanmak, ejiz, biçäre, garyp düşmek.

⁷ Ahyry niýe irdi – soňy nirä bardy.

Hiç eýledi, namysyn ýele berdi.

Bary bu mal bilen Zehhaky Kaýsar¹,
Tükeliniň ahyry boldy murdar².

Bu mal Şetdady³ çykardy ýolundan,
Çykardy, goýmany öznüň halyndan.

Bary bu dünýäniň sert-a-ser⁴ hyýaldyr,
Daýym aldar kişini, işi aldyr.

Nije zirekleriň⁵ aklyn ogurlar,
Könlünde but bolar, bilinde zünнар⁶.

Neçüýn terk eýledi, Ybraýym Edhem,
Owwaly derýa kibidi, ahyry sem.

Akyllar, habar aňlar bu habardan,

---

¹ Zehhaky Kaýsar – Eýran patyşalarynyň biri. Rowaýata görä, onuň egninden iki sany ýylan çykyp duran eken. Ol şol ýylanlary iýmitlendirmek üçin olara her günde iki adamyň beýnisini beripdir. Şeýlelikde muňa çydamadyk halk aýaga galyp, ony tagtdan agdarypdylar we Demawent dagynda bir gowagyň içinde asyp goýupdylar.

² Murdar – erbet, ýaramaz, hapa; haram.

³ Şetdat – Arap hökümdarlarynyň biri. Birnäçe gözeli ymaratlar bilen Erem bagyny we köşgüni bina edipdir we Hut pygamberi öz huzurynda kabul etmäni üçin bütün kowmy bilen Jebraýylyň sesi arkaly ölenmiş. Erem bagy bolsa asmana göterilenmiş.

⁴ Serta-ser – bütün, başdan-aýak, dört töwerek.

⁵ Zirek – çakgan, başaraň, ugurtapyjy, çulum, ökde, akylly, pähimli.

⁶ Zünнар – otparazlaryň ruhanylarynyň guşagy.

Çünkü kim, yssy yokdur bu bazardan.

Bu jahanda “men ynsanam” diýenler,
Wujut içinde “men janam” diýenler.

Görenler, Haky her ýerde mugaýýan¹,
Nedir asly wujudyň, ne imiş jan?!

Bu hikmet ne imiş, asly nedendir?
Akyl ýetmez, bu ne wujut, ne jandyr?

Bu sypatda mat bolupdyr zirekler²,
Ýa, ne bilsin muny, har-u haşaklar³.

Ýokary gök, aşagy ýer görüner,
Bilinmez, biri-birine ne bürener?

Gögüň nerdubany⁴ yokdur, çykylmaz,
Ýeriň nahayetini⁵ kimse bilmez.

Niräge baksaň ol bahry muhytdyr⁶,
Akyl ýetmez, ol hut munda sukutdyr⁷.

---

¹ Mugaýýan – belli, mälîm; bellenen.

² Zirek – çakgan, başarjaň, ugur tapyjy, çulum, ökde, akylly, pähimli.

³ Har-u haşak – hapa-haşal, hapyr-hupur, hapa-hupa.

⁴ Nerduban – basgançak, merdiwan.

⁵ Nahayet – soň, gutaran ýeri, ahyr çägi.

⁶ Bahry muhyt – muhyt deňzi, okeýan.

⁷ Sukut – dymma, sessiz-üýnsüzlik, ümsümlük.

Ýete bilmez, akyllar boldy haýran,
Bilinmez kim, bu topmudyr, ýa çowgan¹?

Seýr saldy, bu meýdana akyllar,
Beýan kylmady bu sypaty diller.

Gel eý, akly kämil, bir nazar eýle,
Bu jan guşuna yşk bal-u per² eýle!

Gözüň aç, bu jahanda bir gör ahy,
Talyp, matlup nirededir, bil ahy!

Bu ne ýoldur ki, paýany bildirmez,
Bu wujutdaky jany hiç görünmez.

Nirä baksaň paýany ýok, deňizdir,
Bu ne menzil, bu ne ýoldur, ne yzdyr?

Bu ne kärhanadyr, ussat görünmez,
Bilişdir³, jümle eşýa⁴, ýat görünmez.

Ýat bolan, öz-özünden ýat bolupdyr,
Bilişenler, hemme azat bolupdyr.

---

¹ Çowgan – at üstünde top kakyp oýnalýan egri taýak.

² Bal-u per – ganat we ýelek.

³ Biliş – bilimli; belli.

⁴ Jümle eşýa – bütün barlyk; ähli ýaradylan zatlar. Bu kyssa bilen gelen gelen ýerlerinde şeýle alyndy.

Bilişmeýen, bigänedir¹ özüne,
Çünki bilmez, wujudy ne, özi ne?

Özün bilen kişi boldy habardar,
Ol Hak bir wujutdyr, bil, ne kim bar?

Nesr:

Eý, akyly kämil ynsan, bu sözüň jöwherine bir nazar eýle, ol nämäni beýan eýläř!

Ol gadym lem ýezel² bu kärhanany³ binýat eýledi, käf we nun⁴ içinde soňlady, jem eýledi. Ähli barlyk, бүтін älem ýerli-ýerinde istikamat⁵ tutdy we tertip bilen düzüldi. Munda her bir zat özüniň işine kaýyl boldy weli, her kişi özüniň işini biler, emma, bu hikmetiň hakykatyny bilmez. Çünki her kişä özüniň işi hyjap⁶ boldy. Ol bu perdeden geçip, aslyny görüp bilmedi. Ol sebäpden бүтін barlyk, ähli ýaradylan zatlar: «Bu kärhanany düzen kim, ol ne ýerden we ol nirede bolar?» – diýip, biri-birinden soraşarlar. Bularyň hemmesi bu hal içinde sergezdan bolup galdy. Gökdäki mahluk⁷ ýere

---

¹ Bigäne – ýat, keseki, ýat.

² Lem ýezel – hemişelik, ebedilik, mydamalyk; ölmez-ýitmez; hudaý.

³ Kärhana – dünýä; dünýäni binýat eýlemek – dünýäni ýaratmak.

⁴ Käf-u nun – arap elipbiýleri. Bu ýerde Allatagalanyň ýeri şol harplar esasynda, ýagny „kүн“ (bol!) diýen ýekeje sözi bilen bina edendigi aňladylýar.

⁵ Istikamat – dogrulyk.

⁶ Hyjap – perde, mundan bu ýana bu söz şeýle alynar.

⁷ Mahluk – döredilen, ýaradylan (adamzat we haýwanlar).

bakar, «aşakda bolar» diýer, ýerdäki mahluk göge bakar, «ýokarda bolar» diýip pikir eder. Bütün ýaradylan zatlar biri-birinden soraşar. Bu halda olaryň hiçisiniň hem biri-birinden, bu zatlardan habary ýok.

Elest¹, başlangyjy belli bolmadyk döwürden, tä Adam atanyň zamanyna çenli bu ýagdaý şeýle galdy.

Ol demde, bu kärhanaga, ýagny bu ýaradylan dünýä Adam geldi. Ol hem gördi, ýokary bakdy gök uzak, aşaga bakdy ýeriň hiç bir gutarýan çägi ýok. Ol hem öz işine meşgul boldy. Adam pygamber zamanýndan, tä Muhammet Mustapa sallallahy aleyhi wesellem² zamanyna çenli, birnäçe pygamber geldi. Bu kärhanany düzeni bilmek, anyklamak barasynda bularyň her birisi bir dürli pikir eýlediler. Emma olar ýaradyjyny bilip, ony halka tanatmak hakynda tämiz bir söz beýan edip, ýagny bu hakda anyk bir zat aýdyp bilmediler. Tä, Muhammet Mustapa aleyhyssalam geldi, bu halyň, ýagdaýyň aslyny we parhyny beýan eýledi. Kärhanany düzeni, kärhana içinde bildirdi: «Walla, bikülli şeý muhyt», ýagny: "Ant bolsun, ähli zat onuň garamagyndadyr!" diýdi.

---

¹ Elest – bu söz Gurhanyň Agraf süresiniň 172-nji "Elestu birabbikum" "Men Siziň Rebbiňiz dälmi?" diýen aýatyndan alynan.

² Sallallahy aleyhi wesellem – Alla ony şöhratlandyrsyn! Mundan bu ýana ol şeýle alyndy.

Ol nyşany näme üçin eşýa içinde, ýagny syrly alamlary näme üçin beýle syrly zatlaryň, barlygyň içinde berdi?

Muhtaryň¹ nyşany, alamaty şunuň ýaly boldy ki, görse, her bir zat öz wujudyna möwjüt bolandan, ýagny onuň hut özüniň Ol (Allatagala) tarapyndan ýaradylan zatdygyndan habary ýok. Bu kärhananyň, ýagny ýaradylan dünýäniň içinde her kişi bir zada karar baglady, bir işe meşgul boldy. Gadym soltan² ara ýerde münezze³ geçdi, ýagny Allatagala şu zamana çenli mälim bolmany geldi. Ylla⁴, Muhammet Mustapadan, tä bu güne çenli, aralykda nije kämiller geçdi, olaryň her biri bu bapda, ýagny bu barasynda bir dürli akyl mujibetçe⁵, ýagny özleriniň akyllarynyň çatdygyça sözlediler. Hem olar muhtar ylmyndan⁶, Hadysdan delil aldylar. Ahyr netijede: “Men arafe nefsehu fakad arafe Rabbehu” – diýdiler. Ýagny bu söze türki dilinje⁷ (türkmençe) diýmek bolar, “Nebisini bilen, Taňrysny biler”.

---

¹ Muhtar – ygtyýarly, erkli; hudaý; Seýýidi Muhtar – Muhammet pygambere degişli aýdylan söz.

² Gadym soltan – Allatagala.

³ Münezze – arassa, günäsiz; sap, tämiz.

⁴ Ylla – göýä.

⁵ Akyl mujibeti – öz akylyna dogry geleni, öz düşünişi.

⁶ Muhtar ylmy – Hadys.

⁷ Dilinje – dili boýunça; diline görä.

Indi bu bir Derwüş¹ hem Muhammet Mustapanyň (Alla ony şöhratlandyrsyn!) sekiz ýüz ýylynda geldi², ol "janyň Onuň nebsine bagly zatdyr ki, ony bilen Taňrysyny biler" diýer.

Her kişi näme sebäpden bu hakda dürli-dürli sözledi? Sebäbi, bu nebs adamyň wujudynda, ýagny ynsanyň öz bedeninde, göwresindedir, şuny bilmek gerekdir.

– Aslynda, bu nebs diýdikleri nähil zatdyr? Ol adamyň nämesidir ki, ony bilen Taňrysyny biler ýaly?!

Walla, adam бүтін ýaradylmyşyň we eşýanyň aýnysydyr, ýagny ýaradylan ähli zatlaryň hut özüne meňzeşidir. Delil budur ki, adamyň wujudy bir şäherdir, bu älemde her näme bar bolsa, ol şäherde, ýagny bu adamda bardyr we ol şäheriň on iki gapysy bardyr³. Bu şäherde daýyma⁴ açyk bir gapy gapy bardyr. Ýene bir gapy bardyr ki, ol bir dem

---

¹ Bu ýerde Gaýgysyz Abdal özüni göz önünde tutýar.

² Bu senäni milady ýyl hasabyna öwürseň 1397-1398-nji ýyllaryna gabat gelýär. Käbir alymlar şu senä esaslanyp, ony Gaýgysyz Abdalyň doglan günü diýip hasap edýärler. Emma käbirleri ony eseriň ýazylan senesi bilen baglanyşdyrýarlar.

³ Bu ýerde adamyň daşyndan içine girýän beden agzalary: ynsanyň iki iki gulagy, iki burun deşigi, iki gözi, iki göwsi, agzy we göbegi, şonyň ýaly-da iki meýdan (täret) ýoly – göz önünde tutulýar.

⁴ Daýym – wagty aňladýan söz; bu ýerde "hemişelik", "mydama" manylarynda gelýär.

ýapylar, bir dem açylar. Ýene bir gapy bardyr, ol mydama ýapykdyr.¹

Adamyň wujudy üç ýüz altmyş damardyr, ýedi ýüz ýetmiş siňirdir². Dört ýüz kyrk dördi para gämikdir³. Ýarysyndan ýokarysy, ýagny biden bogazyna çenlisi ýedi gat gökdür. Ondan ýokarysy arşdyr. Ýarysyndan aşagy, ýagny dyza çenli, ýedi gat ýerdir, ondan aşagy öküzdür, balykdyr.

Indi bu nebs diýenleri, bu şäheriň özümidir, ýogsa ol hem bu şäherde bir ýaradylaýan zatmydyr, ony bilen Haky biler ýaly?!

Nebes iki närseden, ýagny iki zatdan, iki ýagdaýdan ybaratdyr. Biri wujudyň jemine nebs diýerler, ýene biri bolsa budur, Hakdan başga hyýallar wujudyň içinde endişedir, oňa hem nebs diýerler.

– Bu ikisiniň has ýakyny, anygy haýsysydyr?!

Diýerler ki, nebs – wujudyň, ýagny bedeniň, barlygyň jemidir. Indi bu wujudyň, ýagny bar bolan, ýaradylan bedeniň asly dört muhalyf nesneden, ýagny dört sany garşylykly zatdandyr, ol äşgäre görüner. Ol otdan, ýelden, suwdan, toprakdan bolar, hut muhdesdir, ýagny hyt Alla tarapyn döredilen zatdyr. Şol dört zat esasynda döredilen zat hem, gadymy, ýagny Allatagalany bilmäge, ol

---

¹ Bu ýerde hemişe açyk gapy – burun, kä açylyp, käte ýapylyp duran gapy bolsa – agyz, mydama ýapyk gapy hem göbekdir.

² Siňir – nerw damarlary.

³ Para gämik – ownuk, bölek-püçek süňk.

hem özünden ýaradylan adamyň özünü döreden Döredüjini bilmegine sebäp bolar.

Indi eý, eziz, sen bu habaryň hakykatyna nazar eýle! Gör ki, sen hemmesinde Taňry möwjutdyr, ýagny şol döredilen zatlaryň ählisinde Taňrynyň alamaty, onuň nyşanlary bar diýersiň. Ýene-de, onsuz hiç bir zat bolmaz, çünki ähli zat onuň bilen ulaşykdyr, baglanyşyklydyr diýersiň. Eger şeýle bolýan bolsa, onda agyr “ah” çekip, hakyr bakmak¹, ýagny özüňe erbet göz bilen garamak şeýtan pyglydyr². Hak – kabul edeniňkidir, agyr “ah” çekeninki däldir! Çünki, her bir zadyň hakykatyna baksaň, onuň asly Hakdyr, parhy bolsa eşýadyr, ýagny ýaradylan zatdyr.

Hak – nurdur, parhy – tejellidir³, ýagny nuruň äşkär bolan ýalkymydyr. Tejelli nurdan röwşen bolar, olaryň arasy açyk däldir, ulaşykdyr. Her bir zat bir-birine muttasyldyr⁴, ýagny biri-biri bilen berk baglydyr, biri-biriniň hut aýny özüdür.

Hak – zatdyr⁵, eşýa, ýagny bar zat – sypatdyr, olar surat bilen mälim bolar. Bar zat, sypat bolup, surat hakykatda bir wujutdyr, onuň alty sany jähti, ýagny alty esasy, sebäbi bardyr. Olaryň hersine na-

---

¹ Hakyr bakmak – pes garaýyş, erbet, ýaramaz garaýyş.

² Şeýtan pygly – şeýtanyň işi, amaly. Pygyl mundan bu ýana "amal" diýlip alynar.

³ Tejelli – äşkär bolmak, açyklyga çykmak, görünmek; gaýypdan gelen we kalpda aýan bolan nurlar.

⁴ Muttasyl – bagly, baglanyşykly.

⁵ Zat – 1) şahsyýet, bir zadyň asly, özeni; esasy; 2) eýe.

zar eýleseň, hersi bir aýrybaşga sypat bolup görüner. Talybyň tä, onuň işi tämiz bolar ýaly, şu zatlara düşüner ýaly, bu ýerde oňa rehber, dogry ýoly görkeziji, ussat bir pir gerekdir.

Eý, talyby Hak¹, sen bu tämizi, ýagny Haky we hakykaty bilmek isleseň, Muhammet Mustapanyň sözüne eýer. Muhammet Mustapa (Alla ony şöhratlandyrsyn!) buýrar ki: “Men arafe nefsehu fakad arafe Rabbehu”², ýagny nebsini bilen Allasyny biler!

Eger olar ýaly bolsa, nebsiňi bilmek hem ýönekeý bir zat däl-de çylşyrymly bir mesele bolar. Bu jahanda bar bolan her bir zat mundan habardar weli, söz Haky bilmek, ony tanamak hakynda gider.

Haky eşýadan³, ýagny ýaradyjyny ýaradylan zatdan aýry, başga bir ýerden gözlemek bir bapdyr, ony eşýanyň, ýagny ýaradylan zadyň, hut ynsanyň öz wujudyňyň içinden gözlemek bolsa, başga bir bapdyr. Şeýle-de talyp Ony onuň öz ýaradan zadyndan başga ýerden gözlese, ýol uzakdyr, menzil yrak, ony ahyr soňunda tapar.

Eger sen ony ýaradylan zadyň öz içinde iştär bolsaň, oňa delil hut adamdyr, weli, adamyň suraty

---

¹ Talyby Hak – Haky öwreniji, Haky talap ediji, Hakyň talyby.

² “Men arafe nefsehu fakad arafe Robbeh” – “Nebisini bilen, Allasyny biler” Hadysdan.

³ Bu ýerde Haky bar ýaradylan zatdan, hususan adamyň öz wujudyndan başga ýerden gözlemegiň gerekdiginiň ýoklugy aýdylýar.

käýinatyň depderidir¹, ýagny adam – älemiň syrlary ýazylyan bir depderdir. Şeýle-de, bütin älemde näme bar bolsa, ol adamyň sypatynda mälim görüner. Meselem, Hak gençdir², adam suraty käýinatyň depderidir, ýagny älemiň şekili ynsanyň suratynda jemlenendir. Diýmek adamyň suraty hazynadyr. Bu hazynanyň towaryhy, ýagny harydy adamyň öz wujudyndadyr.

Her kim bu haty okady, bu hazynadaky genjinden, ýagny özüniň gymmatly hazynadygyndan habardar boldy. Bildi kim, adam mejmugadyr³, ýagny bir ýere ýygnaýyp tertibe salynan zatlaryň jemidir. Her ne kim, owwal we ahyr⁴ wujuda, jana geldi, ol depderi adamdyr. Indi adam kyswaty keyine, jümlesine, ýagny ýaradylan ynsanlaryň hemmesine adam diýerler. Emma, adam bar ki, hazynadyr, genç bilen magmurdyr, ýagny gymmaty bilen bellidir. Özüni bilmezler bolsa, ýoksuldyr.

Adam bar ki, özüni bildi, bütin barlygy öz şährinde, öz göwresinde tapdy, emin boldy, ýagny amanat saklaýan kişi boldy.

Adam bar ki, suraty adam, amaly döwe, ýagny şeýtana meňzär. Adam bar ki, suraty adam, sypaty

---

¹ Käýinatyň depderi – dünýäde bar zatlaryň jemi; bu ýerde „adamyň özi bir älemdir, bar zat şonda jemlenendir” diýilýär.

² Genç – gizlin hazyna; tapylgysyz baýlyk.

³ Mejmuga – toplanyp tertibe salynan zatlaryň ýygnyndysy, jemi.

⁴ Owwal we ahyr – dünýäniň başlangyjy we soňy.

nury mutlakdyr¹, ýagny röwşen bir nurly kişidir. Adam bar ki, onuň häsiýeti haýwandyr. Adam bar ki, özüni bildi, tanady, eýse ol soltan boldy.

Eý, talyp, sen bu adamy bilmek isleseň bilgin, adamy bilmekligiň, tanamaklygyň usuly dürli-dür-lüdür. Öňi bilen adamy adamdan parh etmek, parhlandyrmak gerekdir. Ahyry hem, adam nedir, onuň asly nämedendir, muny bilmekdir. Biri hem budur, eşýalaryň, ýagny ýaradylan zatlaryň birisi hem adamdyr weli, bu adam jümle zadyň üzrüne² mälikdir, çünki ol ähli zatlaryň başyna hojaýyndyr. Eger ol özüniň şol zatlara hojaýyndygyny bilse, oňa eýedir, hojaýyndyr, eger bilmese, ýene şol eşýalaryň birisi hem onuň özüdir, ýagny özü-de şol ýaradylaýan zatlaryň biridir. Özüni bilen, tanan adam bilen, özüni tanap bilmeýäniň arasynyň parhy ynha şeýle boldy.

Eger şeýle bolsa, adamy adamdan parh eýlemek, olary biri-birinden tapawutlandyrmak hem bir bapdyr, ýagny bir ylymdyr. Adam nedir, onuň asly nämedendir, muny bilmek hem bir ylymdyr. Adamyň özüniň beýleki ýaradylan zatlaryň ählisiniň eýesidigini bilmegi bolsa, ylymyň ýene bir bölegidir, weli, özüni bilmek, müjerret³, ýalňyz Haky bilmekdir.

---

¹ Nury mutlak – sypaty nurly, röwşen.

² Üzrüne – başyna, garşysyna. Bu söz yzky manyda gelen ýerinde şeýle ýazyldy.

³ Müjerret – ýeke, ýalňyz.

Bir kişi, adamy adamdan parh eýledi, adamyň aslyny, parhyny bildi, eýse özüniň ähli ýaradylan zadyň başyna hojaýyndygyny bildi. Bular jümle mahlugyň¹, ýagny ýaradylan ähli janly zatlaryň sypatydyr. Halyk² sypaty, ýalňyz özüni bilmekdir, özüni tanamakdyr, çünki bir kişiniň akyly bu çözgüdi kyn amaly, ýagny adam hakdaky ylmy açdy, bildi, okady, bu bahra, akylyň düýpsüz deňzine guwwas boldy. Ol her tarapyna bakdy, gördi ki, bu şeş jäht³, ýagny alty esas onuň özüniň kölegesidir. Bildi kim, bahry muhyt⁴, ýagny düýpsüz umman onuň özüdir. Her nagş-u hyýallar hut özüniň suratydyr. Bakar, görer, bu döredilen zadyň hut özüdigine akyly ýeter.

Indi ynsanyň bu zatlara akyly ýetdi, onuň köňli rahatlandy, bu jaýy özüne mekan edindi, onda mesgen tutdy. Derwüş turdy, öz ýanyndan yşk möwji gopdy, şygra başlady, çünki bu sözün parhyny bildi, ony beýan eýledi.

Nazm:

Özün bilen hakykat Haky bildi,

---

¹ Mahluk – döredilen, ýaradylan; adamzat we haywanlar.

² Halyk – ýaradan, döreden, halk eden, hudaý.

³ Şeş jäht – alty ýan; alty esasy tarap. Bu dört tarapyň, aşakdaky-ýer we ýokardaky-gökdür; bu ýerde bütin barlyk öz kölegesi eken diýen many bar.

⁴ Bahry muhyt – okeýan.

Pena¹ ýok boldy, özi baky boldy.

Gowuşdy menziline ähli ýollar,
Görünmez boldy ol, nagş-u hyýallar.

Ýene öz-özi boldy, ol pylany,
Özünde tapdy ol maksady, jany.

Başga şübhesi galmady özüne,
Ýolun tapdy, çokundy öz-özüne.

Güneş ýaly jahanda menşur boldy²,
Ol, ser takaddüm³ külli nur boldy.

Jan boldy külli, galmady wujudy,
Ähli älem oňa kylar sujudy.

Özi boldy, ol zaty muttahar⁴,
Wujut içinde jany gapyl-u muhtar⁵.

Ähli talyplaryň matluby boldy,
Ähli aşyklaryň mahbuby boldy.

---

¹ Pena – ýoklul, ýok bolmak; sufizmde adamyň mydamalyk däl “özünüň” hudaýa birleşmegi.

² Menşur bolmak – ýaýramak; mälim, meşhur bolmak; jahana ýaýramak.

³ Ser takaddüm – boýdan-başa.

⁴ Zaty mutahhar – arassalanan, tämizlenen, päk; mukaddes.

⁵ Gapyl-u muhtar – erkli we erksiz.

Sap boldy, jan kibi teni gumandan,
Ýene ol boldy nyşan, binyşandan.

Göterdi ten hyjabyň, jan görüňdi,
Jan içinde nägäh, soltan görüňdi¹.

Çü², görđi soltany, ol merđi akyl,
Ýetişdi maksada, hal boldy müşgöl.

O kim, sorardy, istärđi jahanda,
Ony görđi, doly, bütin mekanda.

Ony görđi, bütin wejhe ýüz bolmuş³,
Ähli köňülde syr, dilde söz bolmuş.

Ol boldy, bütin döwlet we ykbal,
Bu nagşyň nakgaşy, bu nagşy pürgal.

Niýe bakdy eýse, dildary görđi,
Bir bolmuş ýar bilen agýary görđi.

Görünmez boldy ol, nagş-u hyýallar,
Bihamdylla, ki hal boldy bu kallar⁴.

---

¹ Bu ýerde „ynsan özüniň bedeninde ruhunyň bardygyny duýdy, janynda Allanyň orun tutanyňa düşüňdi” diýen many bar.

² Çü – çünki.

³ Bütin wejhe ýüz bolmuş – bu ýerde „Bar zatda Allanyň jemaly bar” diýen pikir aýdylýar.

⁴ Bu ýerde „Hudaýa şükür, öňki boş ham-hyýallar gidip, syrly sözler aýan boldy” diýen many bar.

Ähli hijran ol wuslata gowuşdy,
Ähli zat, lä ýezel döwlete duşdy¹.

Çü, gördi bu haly, o merdi akyl,
Tijaretinde² muny kyldy hasyl.

Täjirdir çün, matag³ getirdigi bu,
Eşitdigi ilden hem gördügi bu.

Ne kim gördi ise ol jan-dilinden,
Odur, sözledigi sözi dilinden.

Ne söz sözlär görüň, ol merdi akyl⁴,
Ki her bir sözi boldy, ol Haka delil.

Hakykat ol gadym soltany görmüş,
Wujudy şähri⁵ içinde jany görmüş.

Ol kim, istärdi ol bütün älemde,
Ony gördi ki, jan bolmuş adamda.

Adamda bolmuş ol, kesp we keramat,

---

¹ Bu ýerde „Ozalky ähli aýrallyk çekenler wysala gowuşdy, ähli ýaradylanlar müdimilik döwlete gowuşdy” diýýilýär.

² Tijaret – söwda; alyş-beriş.

³ Matag – mata, haryt, mal-mülk.

⁴ Merdi akyl – akylдар.

⁵ Wujudy şähri – öz göwresi.

Köñül içinde syr, gözünde hikmet.

Asyl barlygy bolmuş ol adamyň,
Ki adam aslydyr bütin älemiň!

Ol¹ imiş, her işiň bolan sebäbi,
Ol imiş, ýüzi adam, oň nogsany.

Ýüzüne perde edinmiş adamy,
Ol imiş adamyň nepesi, demi.

Adam onuň bilen tapmyş şerafy²,
Odur göwher, adam onuň sadaby.

Adamy don ediban geýen oldur,
Dilinde adamyň sözleýen oldur.

Kamu älem onuň bilen ulaşyk,
Odur magşuk, odur aşyga aşyk!

Odur – ähli sypat, şerhi beýanlar,
Odur – nyşan içindäki nyşanlar.

Diňe oldur, ne kim görseň wujutda,
Bile möwjutdyr ol Kābede, butda.

---

¹ Ol – Alla. Bu ýerde adam bilen Alla bir bitewi zat diýlen pikir aýdylýar.

² Şerafy – bir zadyň özüne meňzeş zatlardan artyklygy; mertebelilik.

Ähli gördügi älemde o Derwüş,
Bu işdir, orta ýerde işlär iş.

Başga hiç gaýry görünmez jahanda,
Ony gördi, oldur ähli mekanda.

Ýene бүтин älemde soltan oldur,
Zahyr¹ oldur, batyn², wujut, jan oldur.

Başga gaýry ne bardyr, diýem men,
odur barlyk, odur göwher, odur kän.

Odur bu alty jäht, köwkebi seýýar³,
Diňe odur, jahanda her ne kim bar.

Gel eý, talyp, gumany kow, ýakyn⁴ bol,
Ýakyn kowmuna⁵ bu ýolda emin bol⁶!

İşiň tämiz eýle, aç sen gözüňi,
Ýörün⁷ öz halyňa, gör sen özüňi!

---

¹ Zahyr – mälim, äşgär, belli. Zahyr etmek – äşgär etmek, mälim etmek.

² Batyn – "zahyr" sözünüň antonimi. Mälim, äşgär bolmadyk.

³ Köwkebi seýýar – gezýän ýyldyzlar.

⁴ Ýakyn – aňyrsyna göz ýetirmek; sufizmde ruhy dünýäniň reallygyny aňmaklygyň iň ýokary derejesi.

⁵ Ýakyn kowmy – Allany söýenler; onuň öz wujutlaryndadygyna göz ýetirenler.

⁶ Emin olmak – boýun bolmak.

⁷ Ýörün – özüňe bak; nazar sal; seret.

Özüň ne sen, habardar bol özüňden,
Çü sen-sen sözleýen, aňla sözüňden!

Ne imiş hal, ajap bu syr, mugallak¹,
Ne sypatdyr, ne diýmek batyl we hak²?

Ýakyn nedir, gör ahy bir, uzak ne,
Ne diýmekdir wysal, ýa hut pyrak ne?

Ne diýmekdir, ýary talyby matlup³,
Neýi beýan kylar, bu zişti mahbup⁴?

Bu sypatlar hem-de şol ýar diýmeklik,
Şägirt, talyp, hem-de ussat diýmeklik.

Nije sözdür, kemal, nogsan diýmeklik,
Wujut nedir, ne imiş jan diýmeklik?

Çü, şeýtan diýmegiňden maksadyň ne,
Bu sözlerde zyýanyň ne, suduň ne?

Ne diýmekdir bu sypatlar, aýan kyl,
Bize bu halyň aslyny beýan kyl?!

Gul bilen soltanyň mertebesi ne,

---

¹ Mugallak – entek çözülmelik.

² Hak we batyl – hakykat we nädürs; dogry we ters.

³ Ýary talyby matlup – Allanyň söýgüli talyby.

⁴ Zişti mahbup – ýarty söýgüli; maýyp magşuk.

Mutyg¹ diýmeklik ne, asy² diýmek ne?

Bu pürgaldan biten bary-hasy³ ne,
Nedir hasyl, ne imiş ýol, delil ne?

Ne maksatdyr hak we batyl diýmekden,
Ýakyn-yrak, hal we müşgöl⁴ diýmekden?

Sypaty rahmany⁵, şeytan diýmek ne,
Uly-kiçi, gul we soltan diýmek ne?

Nedir furkany derejatdan⁶ yşarat,
Melullyk ne üçin, niýe beşarat⁷?

Bu bir mülküň häkimi bir degilmi,
Bu tedbir etdigiň⁸, takdyr degilmi?

Hakykat, бүтін әлем bir wujutdyr,
Penasyz, lä engam⁹, lä ýowmutdyr¹⁰.

Bütün әлем müberradyr¹ penadan,

---

¹ Mutug – tabyn, boýun egen.

² Asy – günäkär, ýazykly.

³ Bary-hasy – nygmat; iýr-iýmiş; nygmatlaryň hemmesi.

⁴ Hal we müşgöl – kynçylyk we ýeňillik.

⁵ Sypaty rahmany – geçirimli sypatly; Allanyň sypaty.

⁶ Furkany derejat – mukaddeslik mertebesi.

⁷ Beşarat – alamat.

⁸ Tedbir etmek – alajyny etmek, pikirlenip çäresini görmek.

⁹ Lä engam – halatsyz, serpaýsyz; peşgeşsiz.

¹⁰ Lä ýowmut – zamansyz.

Ýaradylmyşda möwjutdyr, ýaradan.

O şol бүtin älem, aýny kemaldyr²,
Bu barlyk bir wujutdyr, bir jemaldyr.

Musaffy³ bu jahan, çün-u çyradan,
Hem birdir, ýaradylmyş, ýaradan!

Ýakyn, ähli biler bu ne diýmekdir,
Neýi beýan kylar, ne sözlemekdir?!

Wujudy öz-özüne jan bilenler,
Wujudy özüne burhan⁴ bilenler.

Hyjapsyz, Hak bilen wuslat bolanlar,
Sypat içinde külli zat bolanlar.

Wujudyn jan bilen ýegsan edenler,
Haky aýan görüp, pynhan edenler.

Bular ýeňiji bu weýran⁵ içinde,
Janana gowşanlar, bu jan içinde.

Jahany özüne meýdan edenler,

---

¹ Müberra – töhmetden günäsiz çykan.

² Aýny kemal – kemala gelen zadyň hut özi.

³ Musaffy – arassa, şöhleli, rõwşen.

⁴ Burhan – delil, subutnama.

⁵ Weýran – bozuk, harap dünýä.

Wujudy barlygyny jan edenler.

Haky öznüň wujudynda bulanlar¹,
Bakülli barlygyny² Hak bilenler.

Hemme zatda Haky häzir görenler,
Hakykat kahr-u lutfy³ bir görenler.

Haky bilip, nähaka barmaýanlar,
Arada öz-özünü görmeýenler.

Özüni bu deňizde gark edenler,
Haky bilip, batyldan parh edenler.

Haky – jan, öz-özün wujut bilenler,
Haky gaýry diýmegi ýat bilenler.

Eger bu sözden çig bolsa habaryň,
Unut hasabyňy, terk et şumaryň⁴.

Nesr:

Bir derwüş, bu kitaby ýazan Derwüşe aýtdy:
– Medaýyn¹, medaýyn, ýagny şäher-şäher diýer
durar sen, türkçe bilmezmi sen? – diýdi.

---

¹ Bu ýerde „Allatagalany öz janyndan, özünden tapanlar” diýilýär.

² Bakülli barlygy – bütin barlygy; özüniň dünýäde barlygyny; özünde bar bolan ähli zady.

³ Kahr-u lutf – gahar we gazap; rehim-şepagat.

⁴ Şumar – san; hasap.

– Bir hekaýat sözläp berseň! – diýdi. Bu Derwüş aýtdy:

– Başymdan geçen hekaýatymy sözläýinmi, ýogsa-da eşiden hekaýatymy aýdaýynmy? – diýdi. Ol:

– Başyňdan geçen hekaýaty sözle! – diýdi. Onda Derwüş jogaba gelip, şeýle diýdi:

– Hiç bolmanda bu adam kyswatyny, gymmatyny jan ediň, ýagny adam edilip ýaradylanyňyzyň gadyr-gymmatyny biliň!

– Soltan (Allatagala) bu ýeri düzdi, bu gökleri arაýyş etdi, bezedi. Nägäh² gördi ki, bu ýer we gök, bu köwkep we seýýar³ (pelekler we älemler), bu nagşy pürgal, ýagny owadan bezegler tamam boldy. Bütün barlyk ýerli-ýerinde taýýar bolup durdy, resmi şykal tutdy, ýagny diýseň tertip-düzgünli guruldy. Patşahy älem bolan Allatagala bu pürgalyň, bir nurly, röwşen barlygyň içinde syr boldy. Älem jünbüşe geldi. Her şekil we surat özüni aýrybaşga, öz häsiýetli görnüşinde görkezdi.

Ol hekaýat şeýle boldy. Patşadan (Allatagaladan) dileg dilediň: "Bu düzülmüş pürgäi teferruç eýleşem⁴, ýagny onuň bu guran ajaýyp

---

¹ Medaýyn – şäher, bu sözlemede: "Sen adamyň wujudy bir şäher diýip dursuň, türkije, ýagny ony sada dilde beýan edip, düşündirip bilmezmisiň" diýen many bar.

² Nägäh – birdenkä.

³ Köwkeb-u seýýar – pelekler we älemler; ýyldyz galaktikasy.

⁴ Teferruç eýlemek – seýran etmek. Bu kyssa bilen gelen ýerde şeýle alyndy.

saraýyny, owadan ýaradylan älemini seýran etsem" diýdiň. Patşa hem saňa adam hylgatyny berdi¹, geýdiň, bu mülke seýrana geldiň. Ýetişdiň, bu ýer we gögi, bu nagyş we pürgaly, dürli suratdan doly älemi gördüň.

Ýoldaşlarymyzyň her birisi bir iş bilen meşgul boldy. Bu saraýy görüp, olaryň her birisi: "Ýoldaşlar, biz munda teferruja, seýrana geldik, bir zaman dönüp-dolaşmaga geldik!" diýdi. Kimisi bu sözi eşitmän, oňa düşünmän, öz köňlüniň islegine, dilegine dolaşdy, ýagny öz köňlüne gelenini, islän zadyny etdi. Kimisi bolsa zowkuny sanyp, Allanyň eşretini peşgeş hasaplap, edep beklledi. Ol edep bekläp, pygamber boldy, öwlüýä boldy. Ol biri bolsa muny Allanyň peşgeşi hasap etmedi, biderek işlere meşgul boldy, heniz hem bu hakda pikir etmän, mal-dünýä gaýgysy bilen başagaý bolup ýörer. Ol dem bu sagatdyr. Men şunuň ýaly hekaýat gördüm! – diýdi. Ol:

– Ýene-de sözläýinmi? – diýdi. Beýleki derwüş aýtdy:

– Ýar, ne şirin hekaýat eken, ýene sözlesene! – diýdi. Derwüş:

– Bularyň bary bu saraýda, Allanyň ýaradan äleminde bu hala giriftar² bolup, bu ýagdaýa maýyl boldular. Patşahy älem bulary teferruja, ýagny seý-

---

¹ Adam hylgatyny berdi – bedeniňi, janyňy berip, adam edip ýaratdy, egniňe adam donuny geýdirdi.

² Griftar – maýyl, höwesek; meýilli; tussag.

rana göndermişdi. Bular bolsa öz halyna maýyl boldular we zowkuny sanmadylar, muny bir Allanyň peşgeşi hasap etmediler. Patşahy älem bularyň pyglyna görä, bir öýi düzdi, onda goýdy. Ikisiniň ortasynda ýene bir öýi düzdi, onda zendan suratly (aýal şekilli) kişileri goýdy, onda durarlar. Munda gelen mahlukatlar hem öz işine meşgul bolarlar. Biz hem geldik!

Bu hekaýaty Derwüş sözledi, ýene ol şeýle rowaýat aýdar:

– Seýranyň içinde bir mejlise gowuşdym. Onda oturanlar Muhammet Mustapa ýaly, Isa ruhulla ýaly, Musa kelimulla ýaly, Ybraýym halyulla ýaly (Olaryň ruhlaryna salawat bolsun!) kişilerdi. Bular jem bolup, öz aralarynda söhbet edýärdiler. Derwüş hem gelip ýetişdi, oňa-da ýer görkezdiler, oturdy. Bir zaman geçenden soňra, ol Derwüşe aýtdylar:

– Bir hekaýat biler bolsaň sözle! Derwüş söze başlady, bu söz nazmyny binýat eýledi.

Nazm:

Gel, eý, indi öýi wasyl, jan kylanlar,
Wujudyň şährini weýran kylanlar!

Görenler, jany äşgäre wujutda,
Mynajat eýleýenler her sujutda¹.

---

¹ Sujut – maňlaýyňy ýere goýma, sežde etme.

Hemme zatda Haky aýan görenler,
Demini her nepes Hakdan uranlar.

Ikilik dowzahyndan gutulanlar,
Bir bilen birlik edip, bir bolanlar¹.

Wujudyn jan ýaly eziz edenler,
Özün bilip, işin tämiz edenler.

Wujudynda Hak bilen birleşenler,
Wujudy katrasy² bahra düşenler.

Özüni Hakdan aýry görmeýenler,
Özünden Haky gaýry görmeýenler.

Gowuşyp menzile saky³ bolanlar,
Penasyz tä ebet, baky bolanlar⁴.

Hyjapsyz, Hak bilen wuslat bolanlar,
Sypaty zata ýetişişip, zat bolanlar⁵.

Meni gördüň, nije menzile irdim¹,

---

¹ Bu ýerde “Allany bir bilip, özleri birlige, Allatagala gowuşanlar” diýilýär.

² Wujudy katrasy – dirilik suwunyň damjasy.

³ Saky – ýşk şerabyn paýlaýjy.

⁴ Bu ýerde “Allatagala birigip, ömür baky diri bolanlar” diýilýär.

⁵ Bu ýerde “Perdesiz, Hakyň jemalyny görenler we sypatynyň aslyna gowuşyp, bakylyga öwrülip galanlar” diýilýär.

Ne istärdim, neýi tapdym, ne gördüm?

Bu mejlisiň arasynda syr boldum,
Ýene men hem bular bilen bir boldum.

Ulaşdym, baky menzile hakykat,
Bir boldy, ne biliş galdy we ne ýat.

Muny diýdi, soragyn aýtdy Derwüş,
Bu mejlisde bu habary goýdy paş².

Bu mejlis içinde oturanlar Derwüşü üns bilen diňlediler. Görseler Derwüş "guş dilini" sözlär. Bu Derwüşe tahsyn eýlediler³, alkysladylar we münlerçe gezek "berekella!" diýdiler.

– Ýagşy habar sözlediň, ýene başga hekaýat hem biler bolsaň, sözle! – diýdiler. Ol:

– Ýogyn-ýumry bildigimçe aýdaýyn! – diýdi. Derwüş söze başlady, aýtdy:

– Ýer wujudym, suwlar damarym, gök çadyrymdyr, arş seýranym, çarh döwranymdyr. Ýyldyzlar maşalym, nagş-u hyýallar teferrujum, göwün açýan seýilgähim, ýedi gat ýer bir owujym⁴. Dokuz pelek bir degirmen, gije – welaýat⁵, gündüz –

---

¹ Irdim – gowuşdym; ýetişdim.

² Paş – äşkär, aýan.

³ Tahsyn eýlemek – makullamak, alkyslamak, öwme.

⁴ Owuç – gysym.

⁵ Welaýat – hökümdarlyk.

nebüwwet¹. Gyş – göz, ýaz – göwün, bahar – dogmak, güýz – ölmek, saglyk – gülüstan, saýrylyk² – zyndan, ýalan sözlemek – zaglylyk³, dogrusyny diýmek – ärlilik. Uky – mynajat, oýanyklyk – äşgäre bazar, hulk (ýagşy gylyk-häsiýet) – jennet, gahar – jähennem.

Ýerden göge bir gulaç, ýeriň ini-uzynlygy bir arşyn⁴, öwlüýäler – wezir, pygamberler – ilçiler, kitaplar – waspy halym⁵, ýagny Allanyň waspy, külli käýinat, ýagny бүтін älem – serpaýym, beglik – häkimligim, gulluk – mertebämdir" – diýdi. Derwüş şeýle zatlary sanap duran mahaly, bu mejlisiň içinden bir kişi turup onuň ýanyna geldi we aýdar:

– Derwüş, düýşüňi sözlärimi sen...?! Derwüş gördi ki, söhbet muhalyf boldy⁶ we gürrüňiň yzy garşylykly çekişmä ýazdy. Derwüş dessine şygyr binýat eýledi, söze başlady:

Zehi⁷, menzil ýolum, soltana irdi,
Wujudym katrasy ummana irdi⁸.

---

¹ Nebüwwet – pygamberlik.

² Saýrylyk – başgalyk, ýatlyk; başga ýerde aýraçylyk.

³ Zaglylyk – iğenç almaklyk; erbetlik.

⁴ Arşyn – uzynlyk ölçegi.

⁵ Waspy halym – Allanyň waspy.

⁶ Muhalyf bolmak – garşylykly gürrüňe geçmek.

⁷ Zehi – nähili oňat, neneňsi gözeli.

⁸ Bu ýerde “Şükür, ýolum soltana (Allatagala) gowuşdy, jan damjasy ummana düşdi, ýagny menem Allanyň jemalyny görüp, pygamberler ýanynda sana goşuldym” diýilýär.

Güneş dogdy, nägäh zerräm içinde,
Gowuşdym o deme, bu dem içinde.

Penasyz, baky döwlete ýetişdim,
Tä ebet, ýokluk mekana geçdim.

Gowuşdy jan myrada, tapdy maksut,
Bile möwjut imiş, wujudy magbut¹.

Bu haly bildi, jan boldy habardar,
Ki ol özümiş, käni göwher, bar.

Janym ýetişdi, wasyl boldy jana,
O sözdür kim geler, janym lisana.

Gul idim, menzili soltana ýetdim,
Ne ajaýyp sagat, döwrana ýetdim.

Adama irejek gördüm bu dähri²,
Tamamen käýinat, berr-u bähri³.

Pelegiň gupbasy, köwkeb-u seýýar,
Iç we daşy bu pürgäliň, ne kim bar.

Meniň ýüzüme kylarlar sujudy,

---

¹ Magbut – özüne ybadat edilýän (Alla). Bu ýerde “men Allatagala birleşdim” diýilýär.

² Dähr – wagt, döwür, çag; soňsuzlyk; dünýä, älem, asyr.

³ Bu ýerde “deňiz we derýasy, ähli älem meniňki” diýen many bar.

Menem hemmesiniň jany, wujudy.

Meniň üçin semag oýnar bu döwran,
Bu alty şeş jäht, dört dürli ogan¹.

Zahyr-batyn, bu suratlar, bu pürgal,
Yrak-ýakyn, gije-gündüz, mah-u sal.

Oňa kim, akyl ulaşdy, bildi ynsan,
O syr kim, ähli zatda boldy pynhan.

Bütün bular meniň bilen hasapdyr,
Eý, söz bilen, eşit muny, jogapdyr.

Bu sözi diýdi, hamuş boldy² Derwüş,
Çü, bildi kim, ne imiş jan, nedir iş.

Nesr:

Bu jahan bir gupba mysaly ýerdir. Aý we güneş kandyllara³, ýagny ýagtylyk beriji yşyklara meňzär, gije we gündizi bildirer. Bu öýde nagş-u hyýal köp. Talyp eger bu hyýalyň ardynja barsa, ýagny bulara aldanyp, ham-hyýalyň yzyna düşse, öz göwün isleginden, arzuwyndan aýra düşer.

Indi eý, talyp, yşk äri oldur ki, aklyny mizan (terezi) eder, yşkyny delil eder, nebsini zelil eder,

---

¹ Bu ýerde “dört dürli ogan” diýip dört pasyla aýdylýar.

² Hamuş bolmak – dymmak.

³ Kandy – şem; ýagtylyk beriji yşyk; lýustra.

hantamaçylyk eýlemez, özüni biler, aryp (dana) bolar! Beýle kişi Haky öz wujudynda tapar! Onuň hulky-gylygy Mustapaga meňzär, hüýi-häsiýeti Alyga meňzär. Ol deňiz ýaly derik¹, hyjuwly bolar, ýer ýaly säkin², ýagny agras hem dymma bolar, ot ýaly çigi bişiriji bolar, ýel ýaly her ýeri seýr eder, suw ýaly akar bolar, şeýle sypatly kişiler bardyr.

Bu dünýäde bahyllar zähmetdedir, azapdadyr, hasytlar yllatdadyr³, ýagny görüpler aýypdadyr, münkürlər zulmatdadyr, garaňky zyndandadyr, aryplar bolsa wahdatdadyr⁴, ýagny Alla üçin ýalňyzlykdadyr. Aşyklar – paryg⁵, jahyllar – melul. Suw aşaga tarap akar, güneş aşakdan ýokary çykar. Gök hemişe döner, öwrüler, ýer daýyma durar.

Ähli zat aýry bir wujutdyr, barlykdyr. Barlyk hemişe durar. Nagş-u hyýal dünýäni dürli röwüşde, her hili sypatda görkezär.

Aryplar – seýrandadyr, nadanlar – hyýaldadyr. Hakyky gözel döwran, bu döwrandyr, ajap meýdan, bu meýdandyr. Başlar top, eller çowgandyr⁶, janyny aýan bu meýdana girmez. Ybrat bilen bakmadyk bu hikmeti görmez, ýagny köňül gözi açyk bolmadyk

---

¹ Derik – beýik; joşly; harasatly.

² Säkin – agras, dymma.

³ Hasytlar yllatda – bahyl, görüp aýypdadyr.

⁴ Wahdatda – ýekelikde, ýalňyzlykda.

⁵ Paryg – aýrylan, aýra düşen.

⁶ Bu ýerde başlar oýnalýan topa, eller bolsa şol topy kakyp oýnaýan egri taýaga meňzedilýär.

adam, bu söze düşünmez. Ygtykady sap bolmadyk,
ynamy päk, ygrary halal, ýüregi arassa bolmadyk
adam, bu menzile gowuşmaz!

Bilbile gülzar gerek,
Totyýa şeker gerek,
Sarrafa¹ göwher gerek,
Lä iläha illalla!²

Jan bolany jan biler,
Ynsany ynsan biler,
Her syry soltan biler,
Lä iläha illalla!

Zehi muhyty zowrak³,
Gözüň aç, aňlaýyp bak,
Gaýry ne bar, külli ýek⁴,
Lä iläha illalla!

Bütün älem zat imiş,
Derýaýy hikmet imiş,
Hak bilen wuslat imiş,
Lä iläha illalla!

Sapdyr ol altyn kibi,

---

¹ Sarraf – göwher daşlaryny işläp bejerýän.

² Lä iläha illalla! – Alladan başga Taňry ýokdur.

³ Zehi muhyty zowrak – deňizde ne gözel gaýyk.

⁴ Külli ýek – ýeke-täk barlyk.

Tejelli kyl, gün kibi,
Leýlide Mejnun kibi,
Lä iläha illalla!

Galma jahan mülküne,
Aslyňa dön, aslyňa,
Ýene güneşdir dine,
Lä iläha illalla!

Tesbihle zikir eýlegil,
Her sözi pikir eýlegil,
Alla şükür eýlegil,
Lä iläha illalla!

“Lä iläha illalla”, ýagny Alladan başga Taňry ýokdur diýmekden, Allanyň eziz dady¹ geler. Muhammet resulalla diýmekden akylyň kuwwat tutar, güýçlener.

Ylymyň bir bölümi hem budur ki, ýagny “Lä iläha illalla” (Alladan başga Taňry ýokdur!) diýmek, nebs bilen isbatdyr, ýagny şonuň bilen delillendirilip, subut edilendir. Olaryň ikisi bir ýerdedir, arasyny tämiz eýlemek, arassa saklamak kyn işdir. Şonuň üçinem tagatyň ejabeti, ýagny kabullygy tämizlik bilendir, ynsana tämiz ybadat etmek, hemişe tämizlenmek, arassa, päk bolmak gerekdir.

---

¹ Eziz dady – süýji tagamy.

Ýene bilgil, eý, talyby Hak¹, ybadat bilen edilyän namaz we nyýaz, ählisi kabullyk, ryzalyk üçindir. Kabullyk bolsa tämizlik üzredir. Aslynda tagat gul bilen Taňrynyň arasyndaky sebäpdir, hut şonuň üçinem onuň tämiz bolmagy gerekdir.

Tämizlik Haky häzir görmekdir, Hakdan başga zatlardan berhiz eýlemekdir, saklanmakdyr. Allatagala ybrat gözi bilen bakmakdyr, onuň gudratyny görmekdir. Bir kişi bir mertebä gowuşsa, onuň ynsanyýeti kämil bolar, özüniň hakykatyny biler, jehalet zulmatyndan² gutular, körlük azabyndan dynar, Hak bilen wasyl bolar, Haka gowuşar!

Beýle kişileriň akylý kämil bolar, sözi delil bolar, işi netijeli bolar. Wujut asly ýemekdendir³, ýagny iýmek we içmekdendir. Onuň asly bolsa nebatdandy⁴, ýagny iýmek-içmegiň, tagamyň asly ösümliklerdendir, ol ösümlikleriň asly özeni bolsa ýerdendir.⁵

Yşk – muhabbetden, söýgüdüdendir, akyl – pikir dendir. Iman asly – ykrardyr, magrypet⁶ asly – töwhitdir⁷, töwhit asly niräňe baksaň, Haky şol ýer-

---

¹ Talyby Hak – Haky talap edýän.

² Jehalet zulmaty – nadanlyk zulmaty; bilgisizlik, körlük.

³ Ýemek – iýmek-içmek.

⁴ Nebat – ot, ösümlikler.

⁵ Bu ýerde "ot ýerden iýmitlener, gögerer, kuwwat tutar, haýwanat ähli, ynsanam, mal-gara-da otdan iýmitlener, şol otdan iýen janlynam ynsan iýer" diýen ýaly pelsepe garaýşy bar.

⁶ Magrypet – ylym, bilim.

⁷ Töwhit – hudaýy ýeke hasaplamak.

de häzir görmekdir. Haky batyldan, hakykaty nädürsden, murdary musmuldan, çünki, haramy halaldan, nogsany kemaldan¹, haýzy nefasdan², gusuly bolsa jenabatdan, ýagny, boý täretini adaty täretde parh eýlemekdir. Beýleki bir bapda beýan edilýän tämizlik hem budur.

Bilgil, eý, talyp, yşk güneşden zerräge çenli, ummandan hem katraga³ çenli hasap bilen düzülmüş bir zatdyr.

Eger şeýle bolsa, ynsanyň kämilligi baradaky ylym hem ýene bir bapdyr. Ynsanyň syratlary köpdür. Ynsan bar ki hyz tebigatlydyr, ýagny ýoluny urduran, gaharjaň, bozuk häsiýetlidir. Ynsan bar ki, melek suratly, perişde syratlydyr. Ynsan bar ki, ne ony biler, ne-de muny biler. Ajygar-doýar, uklaroýanar, ol magaşetiň⁴ maslahatyny biler, ýagny şeýle durmuşy söýer. Bu Hakyň gülhanasy içinde idrägi⁵ ýokdur, bu zatlara gowuşar ýaly.

Bilgil, Ol, ýagny Alla tebärek we tagala bildi, seniň bildiğiňdir, Ol seniň bilmediğiň dälidir.

Indi eý, adam kyswatyn geýenler, ynsan donuna dolananlar, aýry bir nehaýaty⁶, ýagny soňy ýok nagşy-hyýallaryň çäginini bildik. Göge el

---

¹ Nogsany kemaldan – kemçiligi kämillikden.

² Haýzy nefasdan – aýbaşyny beýleki haram zatlardan.

³ Katra – birje damja.

⁴ Magaşet – ýaşayyş, durmuş.

⁵ Idräk – düşünje, akyl, pähim.

⁶ Aýruk nehaýat – başga çägi; soňy.

gowuşmaz, ýagny asmana eliň ýetmez. Ynsandan gaýry zat, ynsan dilini bilmez. Ynsan öz hallaryny biri-birinden sorar.

Gel indi, eý, talyp, sen özüňi pikir eýle ki, seniň dogmakda ne ygtyýaryň bardyr? Ýene-de seniň eliň özüňe ýetmez, ony aýryga sunmagyň, başga birine uzatmagyň bolsa manysy ýokdur. Eger närsäň¹ ýetse, ony, ýagny Haky özüňden gözle. Özüňde tapmasaň, soramak gerekdir.

Bilgil, eý, talyby Hak, adamda nadanlyk nyşany budur ki, ol öz suratyny bezär. Jahlylyk, nadanlyk nyşany budur ki, sözi özüçe sözlär. Aklylyk nyşany bolsa budur ki, her işi deminde, ýagny öz wagtynda, pursaty barka işlär. Haýwanlyk nyşany budur ki, peýdadan zyýany parh eýlemez. Aryplyk nyşany hem budur, ikrah² eýlemez, ýagny başgalara sütem we horluk etmez, ýigrençlik bildirmez. Bahylyk nyşany budur ki, özüne gowulykdyr ýagşylyk islär, emma ýoldaşyna islemez. Muhanneslik³, ýagny binamyslyk nyşany budur ki, onuň ähdi-peýmany dürs bolmaz.

Ýene bilgil, gümralyk nyşany budur ki, özünden alçaga, ýagny açyk göwünli, ýagşy kişä, misgine,

---

¹ Näse – bu ýerde "ygtyýar" manysynda, eger ygtyýaryň çatsa... diýen manyda gelýär.

² Ikrah – sütem, horluk; ýigrenç, bizarlyk.

³ Muhanneslik – nadanlyk; biwepalylyk.

garyp-pukaralara begenmez, olary ýagşy görmez.
Kämillik nyşany budur ki, zaman mekany yhwan¹.

Indi eý, talyp, oglanlyk ýel ýaly, ýigitlik sil ýalydyr. Garrylyk üsti eskimiş², ýagny tüýnügi çagşamyş öýe meňzär. Manysyz dawa eýlemek, kirişi üzülen ýaýa meňzär. Yetmejek ýere eliňi uzatmak, ýorgandan daşary aýak uzadana meňzär. Bu sypatlar külli adamyň halydyr, bulary bilmek gerekdir. Özünü bilen – her işiň aslyny we parhyny biler. Wallahy aglam!³ (Has dogrusyny Alla biler!)

Nazm:

Gel, eý, jan ylmyna azm uranlar,
Yşk ýoluna kendözüsiz girenler!

Hak bilen wuslat edenler özünü,
Bilenler sözüň ardyny-ýüzünü.

Bu meýdanda towap suwdan ýuwnanlar,
Elini ýetdigi närsä sunanlar.

Sypaty zatdan özünü gutaranlar,
Hakykat menziline ýola baranlar.

---

¹ Bu ýerde “Bu dünýäniň ötegçi, zamananyň geldi-geçerligini bilýän adam kämildir” diýilýär.

² Eskimiş – könelip dargamyş, çagşamyş.

³ Wallahy aglam – has dogrusyny Alla biler. Mundan bu ýana bu söz diňe şeýle ýazylar.

Bu yşk bahryna giriban, ýüzenler,
Guryny isleýip, bahry süzenler!

Ýoly ýol bilenden sordy, soranlar,
Bu resme bardy ol ýoly baranlar.

Bular ki yşk bilen baryşdy jandan,
Nyşan berse dürsdir binyşandan.

Çünki yşky bilen maksada ýetdi,
Birleşdi Hak bilen magbuda ýetdi.

Onuň ýüzi mübärekdir mübärekdir,
Onuňle ýar bolupdyr, Hak tebärekdir.

Haky ol tapdy, bildi jan içinde,
Kämil ynsan odur, ynsan içinde.

Onuň yşkyna düzüldi bu pürgal,
Onuň bilen aýan boldy ähli hal.

Ol ynsan kim, özün bildi hakykat,
Ýene oldur, hemme sypat, ähli zat.

Onuň zerresi Günden ýagtylydyr,
Onuň katrasy ummandan uludyr.

Ähli nagşy-hyýal onuň wujudy,

Bütün älem oňa kylar sujudy.

Ähli maksat ol ynsandyr, ol ynsan,
Hak onuň wujudynda boldy pynhan.

Ol ynsandyr, o şol Hakyň emini,
Daýym Hak bilendir, onuň ýakyny.

Her kim Haka talyp bolsa hakykat,
Ol ynsandan özüni eýlesin ýat.

Ol ynsandyr, o şol Hakyň nyşany,
O biler ähli mekan-u zamany.

Ol ynsany bilen ýetdi myrada,
Şapyg¹ boldy ähli bilişe, ýada.

Gel eý, talyp, gulak ur² bu habara,
Neçüýn her ýerde bolar siz awara?

Gel, özüňi bu sährada ýitirme,
Turup gel, ýoldaşyň gitdi, oturma!

Ne ýatar sen, turup gel, sur³ çalyndy,

---

¹ Şapyg – şepagatçy.

² Bu ýerde "gulak tut" manysynda gelýär.

³ Sur – ullağan şahdan ýasalan surnaý; sury-Ysrafiyl – dini düşünjä görä, göýä, "kyýamat" günü Ysrafiyl perişdäniň ölüleri direltmek üçin çaljak surnaýy.

Bararsaň, ýola ýoldaşyň tap indi!

Ýatma, aç gözüňi, hasap demidir,
Bu gapylyk ahy, anyň emidir.

Turawer, Taňryny häzir görerseň,
Ne beýle etdigiň, gulak tutarsaň?!

Muhammetden utanarsaň gözüň aç,
Aňry gitme, ýiter sen, bir bäri gaç!

Aýyna al, bak ahy bir ýüzüňe,
Geçer döwran, mydara kyl özüňe!

Meger Mustapa gulundan gapyly sen,
Onuň üçin tekepbir sen, fuzul¹ sen.

Tekepbir bolma, ýüzüň toprak eýle,
Bu demdir, dem budur, işiň sak eýle!

Geçeni kow, gelejegne guwanma,
Oňa eliň ýetmez, sen hiç uzanma!

Bäri gel, nagt bilen eýle bazary,
Eger aklyň saňa kylarsa ýary.

Geçer döwran, soňa goýmaz, turup gel,

---

¹ Fuzul – bozuk.

Sen adam ahy, gözüň aç, bärrik gel!

Geçer bu eýýamy döwran, biler sen,
Ýene bu surata haçan geler sen?

Eger Haka talyp bolsaň eý, gardaş,
Bu gaflatdan tur ahy, bir göter baş!

Adam sen, saňa melek sežde kyldy,
Tur ahy, bir gözüň aç, saňa ne boldy?

Tur ahy, pursatyňy ýele berme,
Akyl bolsaň, haly müşgüle berme!

Saňa rahzen¹ bolan bu mülk we maldyr,
Zer-u sim, aýal-u perzent we haldyr.

Ýar we ýoldaş, kowm-u gardaş diýmeklik,
Ar we namys, ekmeg-u aş diýmeklik.

Heman budur ahy, uky we gaflat,
Çünki gelen bu hyýala, boldular mat.

Bu dünýä lezzetine galma zynhar,
Ýol uzakdyr, sebükbar² bol, sebükbar!

---

¹ Rahzen – ýol kesen; garakçy, galtaman. Bu ýerde "seni ýoldan çykaran, ýoluňy urduran şu zatlardyr" diýilýär.

² Sebükbar – asuda, rahat; ýüki ýeňil.

Eger gowuşmasaň mülk-u malyňa,
Özüňe gel, seret sen öz halyňa!

Işiňi wagty bilen tämiz eýle,
Ne beýle, ähd-u peýmanyň düz eýle!

Gapyl bolma, halyndan Mustapanyň,
Tä kim, ol menzile gowuşar janyň.

Muhalyf¹ bolma, gel, Haka mutug bol²,
Gapyl bolma, bu hallara wakyf³ bol!

Nesihatdyr, eşit sen bu habary,
Sarrafa gulluk eýle, tap, göwheri!

Adam suratly haýwan bolma zynhar,
Eger kylar bolsaň, Ahmede ykrar!

Bu dowzahdan özüňi gutarawergil,
Ýary kyl⁴ sen, ýar bolana ýarawergil!

Bir sag myrady isle, bu jahanda,
O şol haýwan ýaly galma ýabanda.

Adam sen ahy, bir gözüň açyp bak,

---

¹ Muhalyf – ters, garşy.

² Mutug bolmak – boýun bolmak.

³ Wakyf – habarly; ägä; bilýän, düşüňän.

⁴ Ýary kylmak – kömek etmek, ýardam bermek.

Bu mülke niýe getirdi, seni Hak?

Gul bolsaň, gullugyňda häzir bolgul,
Ýeter, bu nebs elinde ýesir bolgul!

Eger bir kimse bolsaň öz başyňa,
Işiň işle, ýöri, bar gör, düýşü ne?

Ne diýmekdir, bu habardan söz aňla,
Ki her bir külahydan¹ ýüzbe-ýüz aňla!

Çünki ynsan suratydyr lybasyň,
Şap eýle, galmasyn köňülde posuň.

Bu habary nesihat bil, özüňe,
Hyýalyň perde bolmasyn, gözüňe!

Tutulma, bu dowzahdan gutulawer,
Sen-de azat bolanlardan, bolawer!

Şärik bolma, sakyn, bu mülk-u mala,
Kime galdy bu jahan, saňa gala?!

Ne kim galdy bu mülkde, bildi maksat,
Baky galan o şol magbuda magbut².

---

¹ Külahy – börüklü, selleli, başy gaply.

² Magbut – ybadat edilen, ybadata mynasyp, Alla.

Gelen-geçer, gonan-göçer, galar bir,
Mydam şeýledir, özüňe öwüt ber!

Muny bil ki, bu mülke niýe geldiň,
Geleňde, nije lybas geýe geldiň?

Çü geldiň, munda ne işiň, halyň ne,
Ne sözlär sen, bu kal-u makalyň¹ ne?

Ne halda sen, nedir pikr-u hyýalyň,
Seni aldarmy ýogsa, mülk-u malyň?!

Haýal etme, özüňi bil ki, gul sen,
Çü gul sen, teslim bol, neçüýn fuzul sen?!

Özüňi bil, ki sen ýok, sen arada.
Tä kim, bermeye sen özüňi ýada.

Nesr:

Eý, Taňry bendeleri!

Bu mülke gelmek, eýse Taňra gulluk etmek üçindir. Biziň köňlümize aýal we perzent, mal we mülk, tejemmül² söwdasy doldy, bular biziň göwnümüzizi aldady. Geldiň, bu jahany bir giň ýer gördüň. Ekin we tarla³, bag we bossan eýlediň. Munuň eýesi

---

¹ Kal-u makal – gep we gürrüň.

² Tejemmül – bezeg, zynat, gözellig.

³ Tarla – ekerançylyk.

barmy, ýokmy diýmediň. Ahyr Ilähimizden habar geldi: “Bu mülküň, bu ýaşap, dolaşdygyňyz ýeriň eýesi bardyr”. “Mülküň eýesinden sypan ýok” diýişleri ýaly, bu habary hem eşitdiň. Ýöne, bu mugaýyş, bu eşret hoşumyza geldi. Bu sözleri eşideris, emma eşitmeze salarys, muny hiç pikir eýlemeris.

Ulynyň¹ ýanynda utanmak agyr işdir. Emma, bu jahanda öz edýän işimiz özümize şirin geldi, ýagşy hem dogry göründi. Muny bize işleme diýer ýaly, adamdan gaýry hiç kimse ýok ýalydy. Bu hal içindedik, Pygamber Resulymyz (Alla ony şöhratlandyrsyn!) şeýle habary getirdi we bize “Bu mülküň eýesi bardyr!” diýdi.

“Buýrulan işi işläň, berlen ryzky iýiň, bular sözden daşdadyr” diýdi. Birnijämiz muny asla eşitmedikden bolduk. „Gün bu gündür, ertir näme bolsa, şol bolsun!” diýdik. Bu saraýyň içinde şeýle hallara başagaý bolup galdyk. Eýse, bu hal içinde, Pygamberiň aýdanlaryny hem eşitmedik.

Jahan giň, ýer, nagş-u hyýal köp, jahan halky bu halda giriftar bolup, başagaýlyga düşüp galdy. Her bir kişi bir işe meşgul boldy. Meşgul bolan işleri hem Hak bilen olaryň öz aralarynda perde boldy.

Indi eý, talyp, Hak bilen seniň araňdaky hyjap, ýagny perde budur ki, eger sen Haka gowuşmak isleseň, bu hyjapdan geç! Ýene aslyňa dön, dolan!

---

¹ Uly – ýüje, beýik Taňry, Alla.

Hak bilen tanyş, biliş bol, ýagny onuň barlygyna düşünjek bol we oňa gorkusyz tabyn bol! Ömrüňi nije bu zatlara köp sarp etseň, sen hut ýagşy adamsyň. Çünki, gök ähli, ýagny бүтін gökdäkiler saňa sežde kyldy. Ýer ähli, бүтін ýerdäki zatlar saňa tabyn boldy. Howada gezen bulutlar, ýel-ýagmyrlar seniň üçin hereket eder. Aý we Gün seniň üçin dogar, dolanar. Mustapanyň gulunda, eger ol özüni bilse, munuň ýaly keramatlar bar, bilmeşe eýse, naguzibilläh¹. Niýeti ýagşy, päli peslerden bolyň!

Eý, adam ogly, eger bu hikmetiň aslyny bileýin diýseň, ýöri, bar, bir ynsany kämile hyzmat eýle! Bu şärik boldugyň zatlary goý, onuň eýesi bardyr. Bir gün tükel, belli-külli utanjagyňy bil! Çünki, musulman bolmagyň bir şerti budur, ýagny "Taňryny häzir gören, Pygamberden utanar, edepsiz bolmaz, hiç bir adatsyz iş işlemez".

Eý, Hakyň talyby, sen özüňden ula küwtah² bolma, ýagny peslik, pislik eýleme, özüňden kiçä tekepbir bolma! Gullukda dürs bol, görüp, içigara bolma! Bahylyk eýleme, ýalan sözleme! Bu haldaky kimse oýanyk bolsa, ýagny oýa, ägä bolup, bu zatlardan habarly bolsa, eger wujudyňyň üstünde garynja ýörüse-de oňa mälim bolar! Bütün älemi öz wujudyň, bedeniň ýaly bil!

---

¹ Naguzzibilläh – hudaýa sygynýarys, hudaýa penalap barýarys.

² Küwtah – gysga, kelte; kem, pes.

Ýene bilgil, damak, ýagny bogaz kişini hor eýlär. Tekepbirlik yzzatyňy kemelder, hormatyňy peselder. Tagata sut bolmaklyk, ýagny ybadatdan peýda gözlemeklik, şowkuň, höwes we meýliň azlygyndandyr. Sowuk-salalyk etmek – gapylykdandyr, çünki bu dost arasynda sowuklykdyr, bu hulky enbiýalara, ýagny Pygamberler häsiýetine meňzemez. Hiç haçan öwlüýälere münkür bolma, piş gadamlara, ýagny öňe gitmäge yzzat eýle, tagalla et, talyplara rahber bol, öňüne düşüp, ýolbaşçylyk et!

Dostuň elini tut, ýol baranyň, ýagny dogry ýoldan ýöreýän kişiniň etegini tut! Ýerliksiz dawa kylma, manydan gapyl bolma! Hak söze «beli!», “hawa, bolýar!” diý! Aýyp görseň ört! Mejruh misginlere, ýagny maýyp-müjrüplere gülme, uly älemde asy, günäkär bolma! Alymlara garşylyk görkezme, jahyllara baş goşma! Eger ynsan bolsaň, bu sözleri pähim eýle!

Has dogrusyny bolsa Alla oňat biler!

* * *

Arada hünär eýlemäge ýene bir är gerek,
Aňlamaga bu hikmeti arada hünär gerek.

Ybrat nazaryn etmeýen, hikmeti eşitmese,
Her ýerde Haky görmäge, bir nury bazar gerek.

Arzyman eden Hak bilen ki wuslata ýetmäge,
Sydky sapa bilen ähli hyýaldan gider gerek.

Köňül öýünde Hak bilen boluşmagyň işinde,
Hulky nebä¹, diriligi, ol Haka ýarar gerek.

Haka hakykat ýetmäge, ki talap eden kişi,
Bu Hak ýolunda şoguly² jahandan, gider gerek.

Nesr:

Eý, Haka talyp bolanlar!

Haky Pygamberiň ýoly boýunça isleýenler!

Halaly-haramdan, haky-batyldan seçip bilenler!

Eý, öz halyna ägä bolanlar!

Gaýry Hak işlerden berhiz eýleýenler!

Haka mutug bolup, boýun sunanlar!

Indi, gör, Hakyň bu kärhanasynyň içinde hikmet köpdur, gudrat binehaýýatdyr, çensiz-çäksizdir. Göge el ýetmez, ýeriň soňlanýan çägi ýok.

Bu hyýallar içinde, bu zatlara akyl ýetirer ýaly, talybyň işini tämiz kylmagy üçin bir kämil mürşit gerekdir. Çünki, seýýidi Muhtaryň aýdany budur ki, löwläk³. Onuň myrady magrypetdir, ylym, bilim öwrenmekdir. Onuň üçin hem bir mürşidi kämil, ýagny

---

¹ Nebä – pygambere.

² Şoguly – şowhunly; yşkly; şohly.

³ Lowlāk – Eger sen bolmadyk bolsadyň, (pelekleri ýaratmazdym).
Pygamberiň sözünden.

bir kâmil pir gerek, talyby akyl gerek, oňa hem mulazymat gerek, ýagny oňa hemişe mürşidiniň hyzmatynda, ýanynda bolmak gerek.

Eý, talyp, Haky bilmek, dünýäni, ahyreti pikir edeniň ýaly däl. Çünki, dünýä hemmäniň ýanynda mertebedir, ahyret hem mertebedir, Haky bilmek hem uly mertebedir. Bu mertebeleriň adnasy, ýagny beýiginden-beýigi we adnasy, hemişeligi bardyr. Aryp her menzili geçer, her mertebä gowuşar, habardar bolmak gerekdir. Çünki, Haky bilmek gapylyk däl, kâmillikdir. Muhammet Mustapa hem (Alla ony şöhratlandyrsyn!) kyrkda kâmil boldy. Adam ýaradylandan tä, bu deme çenli, onuň ýaly başga bir kâmil sypatly adam gelmedi. Onuň aryplygynyň hetdi kyrk ýylda tamam bolupdy, ýagny resulymyz kyrk ýaşda kâmilligiň çür depesine çykypdy.

Eger şeýle bolsa, eý, talyp, sen öz halyňa seret, aklyňa bak, ylmyňy öwren! Gör, sen Haka laýyk nähili tagat kylsaň, mertebäň hem şoňa görä, uludyr. Çünki, her bir kişiniň aklyly, ylmy hem tagaty bolsa, ol kâmildir.

Terkiýe tenezzülde, ýagny mertebeden düşmekde üç zadyň üzri¹ nedir? Bu üç ýagdaýda pes, ýaramaz bolan kişi, ýagny aklyly, ylmy hem tagaty bolmadyk kişi menzile gowuşsa, ol ýagşy bolmaz. Özünde şol zatlaryň üçüsi hem bolmadyk

---

¹ Üzri – sebäbi, ýagdaýy.

kimse, kapyr bolsa hem ýagşy däldir. Çünki, adam beşerdir¹, ol zerur ylymy, bilimi ele almalydyr. Bu bap hem bular hakdadyr, ýagny haýyr bilen şerimiz Allatagaladandyr. “Haýyr we şer kişige Taňrydandyr” diýip aýdylandyr.

Olar ýaly bolsa, eý, talyby Hak!

Eger sen bu hulka uýar bolsaň, aňla, her bir zat kişige öz-özündendir. Bu hem bir bapdyr. Eger sen haýyr we şer Taňrydandyr diýseň, onda bu hem başga bir bapdyr. Eger sen muny Hakdan diýip düşünseň, onda seniň özüň aradan git! Eger bu zatlar senden saňa çenli bolsa, onda ybadatyňy tämiz eýle! Çünki kim, eziz bolmagyň asly, ybadatyňy tämiz eýlemekdir. Eger, bir kişi Hakdan utansa, halk ondan utanar. Çünki, Muhammet Mustapa (Alla ony şöhratlandyrsyn!) şeýle buýrar: «Men känialla, känialla bhi», ýagny munuň manysy şeýledir: “Eger bir kimse Hak bilen bile bolsa, Hak hem onuň bilendir!”.

Indi, eý talyp, sen pikir edip gör, Hak bilen bile bolmak iň uly maksatdyr. Sen Hak bilen bile bolsaň, Hak hem seniň bilen biledir. Muny beýle bilmek gerek, çünki, söz seniň öz-özünde, sen ony mertebeleseň, ol seni eziz eder. Çünki, äriň ezizligi öz halyna görädir. Kim öz işini Haka laýyk amal etse, Hak hem ony eziz eder!

Eý, bu jahanda mertebe isleýenler!

---

¹ Beşer – ynsan.

Her kimi görseň, isleseň, ol senden saňadyr, ýagny özüňe görädir. Sen sydkyňy sap eýle, ybadatyňy tämiz eýle, berhizkär bol! Her ne kim, öz janyňa näme isleseň, бүтин älemde başgalara-da şony isle! Pygamberden utan, Taňrydan gork! Olary ykrar eýle, müňkür bolma, bahylyk eýleme, dostuň elini tut, alymlaryň etegini tut!

Hergiz hantamaçylyk eýleme, ýalan sözleme, asyl bolşuňy sakla, jähtiňi, zeruryňy we gaýratyňy isle! Bu hallary diýen wagtym mulazymat eýle¹, ýagny hemişe aýdylanlar bilen bol! Bu ýoly yhlas bilen tut, yşk bilen ýöri! Alla kerimdir, bir owuç toprak öz mukdaryny bilse, bir resme, bir Alla bil baglasa, Alla ganydyr² ony ýalkar. Meniň bu aýdanlarymyň yşaratyny salyhyrak rawylar, ylmy hakykatçy, dogruçyl beýan edijiler bilerler.

Biz dillerde türki dilini bileris. Gün dogynja, ýagny gün dogsa "irte" (erte, säher) bolar, gün dolanarak, ýagny gün batsa "gije" düşer. Suwuň akyp gelýän tarapyndan çen titup biz "ýokary" diýeris, onuň akyp gidýän ugruna "aşak" diýeris. Türki dilinde ony şunuň ýaly bileris.

Indi eý, Hakşynas!

Şeý, ýagny zat – hut wujutdyr, bedendir. Wujut mysaly kiswetdir³, ýagny ol geým mysaly bir zatdyr. Ynsan ol geýimi geýer. Eýse, geýimiň öz-

---

¹ Mulazymat eýlemek – hemişe bile bolmak.

² Gany – hiç zatdan kemi bolmadyk; Alla.

³ Kiswet – don, geým.

özi, herekete gelermi , ýogsa hereketi, dili bolmadyk jana hereket gelermi?!

Indi, özüni wujut bilip, barlyk hasapamak, özüni bilmek dälidir. Wujut, ýagny geýim kysmy beden hut jan bilen diridir. Özüni bilmegiň asly budur ki, ol özüni hakykat jan biler. Muňa şek kylmaz, güman eýlemez, akly muňa ýeter. Her işi hem muňa laýyk işlär. Ol bu raýy, bu mesgeni mekan ediner, onuň başynda hakgul kaýýum¹ durar, çünki her bir zat özüniň isleýşi ýaly bolmaz. Ol her işi takdyr² bilen işlär. Eýle bolsa, bu ynsanyň özüniň aradan aýrylmagydyr. Iş eýesi bolan Hak öz işini biler. Talybyň işi bu berilen närsäni duýup, buýrulan zatlary işlemekdir. Takderyňy bilmek, tedbiri kowmakdyr, ýagny ýazgydyňy bilip, alajyňy ýitirmekdir.

Eger şeýle bolsa, eý, talyp, bir nazar eýle! Bu sözüň ýüzüne, onuň dogry tarapyna bak! Bu ýoluň inişine, düzüne ýoluk! Günin gorkutma, ýagny gündiz gorkma, ýagtyda, aýdyňlykda azaşma! Ýlmyň gözüne bakyp, bu zatlaryň aslyna düşünip, menzile barmak isleseň, ýol äriňiň yzyna düş, yzyna!

Indi şeýle bolsa, eý, talyby Hak!

Haky islemäge, bilmäge Muhammet Mustapa ýoluna gelenler!

Ybadatyny Haka laýyk kylanlar!

---

¹ Hakkul kaýýum – hemişe bar bolan Hak.

² Takdyr – täleý, ýazgyt, maňlaý, kysmat, ykbal.

Köñül posuny töwhit bilen tämizläner!

Haky öz wujudynda tapanlar we bu şowk bilen haýran bolanlar!

Hak бүтін әлемі өз asyl zaty¹ bilen gaplap durar we ol görünmez perdede däl, бүтін әлемі görer.

Kusur, ýagny kemçilik görmek bilen bilmegiň arasyndadyr, çünki, bir kişi bir zady islese, tapsa ol haýyrly hem peýdalydyr, tapmasa, onuň peýdasy ýokdur. Çünki, Hak kämildir, kemçilikli däldir.

Nazm pasly:

Eý, Haky bilmäge talyp bolanlar!
Ýüzün Hak ýoluna tarap kylanlar!

Söýenler jan-u dilden Mustapany,
Goýanlar sydk ile küfr-u hatany.

Muhup bolan halyna öwlüýäniň,
Bilenler parhyny, aslyny janyň.

Wujudy batyny heläk edenler,
Janyn gaflat posundan päk edenler!

Bolanlar, her nepes, Hak bilen wuslat,
Tapanlar, bu deňizde dürri-wahdat².

---

¹ Asyl zaty – başlangyjy, gelip çykyşy, esasy.

² Dürri-wahdat – ýekelik göwherine eýe bolan.

Gowuşyp, bu deňizde gark edenler,
Özün bilip, hemmeden parh edenler.

Wujut içinde özün jan bilenler,
Özi bilen jümle ýegsan bolanlar.

Hakykat, bütin älem Hak diýenler,
Eşidüp, hak söze seddak diýenler.

Görüban, Haky her ýerde bilenler,
Hak bile wuslat kylyp, Hak bolanlar.

Bu ýolda sydkyny jem eýleýenler,
Özüni düşürip, jem eýleýenler.

Bu sözlerden nedir benim myradym,
Bu dem ynsan, ezel¹ nä idi adam?

Bu sözleýen wujudymmy ýa menmi,
Gör ahy bir, tenimmi ýa janymmy?

Niýe geldim, nedir munda myradym,
Ne sebäpdür ki, ynsan boldy adam?

Gök ähli maňa neçüýn sežde kyldy,
Ol bir kimse, ne üçin şeytan boldy?

---

¹ Ezel – öň, öňki wagtda, irki zamanda.

Nedir owwal¹ diýmek, ahyr diýmek ne,
Aýan bolan ne imiş, syr diýmek ne?

Myrat ne Taňry, pygamber diýmekden,
Ne sebäp, ýok diýmekden, bar diýmekden?

Bary, ýakyn-yrak, küfr-u iman ne,
Ne hikmetdir, nemiş künji² weýran ne?

Ne habardyr, nebiler sözledigi,
Ne syrдыr, halka aýan eýledigi?

Nedir maksat, bary ylmy kitapdan,
Sebäp nedir, ne aýtdylar bu bapdan?

Ahыр ne bolar sözleriň hasyly,
Ne imiş ýol, nedir ýoluň delili?

Hakykaty nedir бүтин älemiň,
Nedir, syr bolan köňlünde adamyň?

Kyýasda³ ýegana⁴, aýýar degilmi⁵,
Heman oldur, ýene kim bar, degilmi?

---

¹ Owwal – ozal, ilki, başlangyç; ilki başlangyç; öňi bilen.

² Küňç – burç.

³ Kyýas – ölçeme, deňeşdirme.

⁴ Ýegana – ýeke-täk, ýalňyz.

⁵ Aýýar degilmi – mekir, hilegär dälmi?

Nesr:

Hak – nurdyr, бүтін әлем onuň tejellisidir, ýagny ol nuruň röwşen şöhesidir. Asly Hakdyr, ähli sy-patlaryň şubgasydyr¹, ýagny bir parçasý, bir böle-gidir. Meselem, бүтін әлем bir jan, bir wujutdyr. Bu bar bolan janyň geýdigi wujudy hyrkadyr, ýagny beden janyň daşynyň donudyr. Bu hyrka ýönekeý hyrka дәl, ol astarly, ýagny işlikli we ýüzlüdür. Geýdigi wujudy ýek reňdir, ýagny bir reňkdedir. Bu hyrkanyň işligi-de bir reňkde, ýüzi bolsa murakkag², ýagny tebigy bir zatdyr. Bu tebigy zadyň suraty bu hyrkada görüner. Ol aýry, başga bir ýerden gelip düzülen zat дәldir, onuň aslydyr. We bu hyrka, ýagny bu geýim tebigy beden bilen bile bitişikdir, arasy ачык дәldir. Hem bu hyrkadaky wasile, ýagny bu tebigy bedendәki birleşik we Alla gowuşmak ba-radaky arzuw-hyýal birmeňzeş дәldir, dürli-dürlüdür, eňňizdir³, käbiri gozgalaňa salyjy, tolgundyryjydyr. Hyýal ähli, ýagny küý bilen toslap, Allany göz öňüne getirýän ynsan gury hyýala düşse ýagşy дәl-dir. Çünki, ham-hyýal diýmek ynsanyýet pürgalydyr, ýagny adam bedeniniň, geýiminiň ýamasydyr. Ondaky gudraty güýçli bir kemaldyr, ýagny yetişenlik haldadyr, arada hiç bir gelşiksizlik ýokdur.

---

¹ Şugba – bölek, bölüm; parça.

² Murakkag – tebigy zat.

³ Eňňiz – gozgalaňa salyjy, tolgundyryjy.

Hudaýa gowuşan adamlaryň hemmesi owadan jemally, görk-görmekli we nurlydyr. Görünýän her bir zat hem, hakykat züljelaldyr¹. Zerreden güneşe çenli, katradan ummana çenli, bar zatda Hak püre-pür doludyr.

Eger şeýle bolsa, eý, talyby hak, sen Haky islär bolsaň, ony bilenden isle! Bitmejek ýere tohum ekme!

Ýöri, bar, bir mürşit tap! Ol özüni bilýän, Haky tapan hem ynsanyýeti kämil bir ynsan bolan kişidir. Ýene-de ol ähli zaty sypatyndan, ýagny özüniň asyl häsiýetinden gutulan kişi bolar. Onuň magrypeti (bilimi) gowy, gylyk-häsiýeti oňat bolar. Ol dünýä hasabyny etmeýän, ahyrete aldanmaýan kişi bolar. Onuň pikiri we hyýaly her dem, her sagat Hak bilen bolar. Sen şonuň ýaly bir mürşidi kämili isle, tap! Onuň gullugyna är ýaly bil bagla, jismiňe terjyg eýle, ýagny ony beýlekilerden artykmaç hasapla we ileri gör!

Şeýle hem, eger bir kişi patşanyň (Allanyň) gullugynda yhlas edip, bir köýnek ýyrtsa, ol patyşa oňa nijeme köýnegi peşgeş eder.

Ýene-de eý, Haky isleýenler! Haky bilmeklik üçin üç zat zerurdyr. Owwaly hurşydy kämillik, ýagny bedeniňi arassa we gözəl saklamak gerek; ikinji, ygraryňy sap etmek gerek; üçünji, adamçylygyň mylaýym häsiýetde bolmagy gerek. Haky

---

¹ Züljelal – mertebeli, şanly-şöwketli; hudaýyň epiteti.

bilmekligiň ýene bir baby hem budur ki, ony bilmäge Hakdan enaýat gerek. Mürşidi kämillik, ygrary saplyk we mynasyplyk Hakyň enaýatyndandyr. Bu dört ýagdaý bir-bir onda bolsa, talybyň işi nogsan, kemçilikli bolmaz.

Mürşidi kämillik – ýola düşen, menzile ýetişen, ygrary sap bolup, ýol ýöräp, menzile gowuşan kişiniň habaryna ynanmakdyr. Kabylyýeti latyflyk, ýagny mynasyplyga laýyklyk bolsa oldur ki, öz howsalasyna sygmaklyk, istykamat tutmak, ýagny çydamlylyk görkezmeklik, enabaty Hak diýmeklik we Hudaýa şükür etmeklikdir. Bular nebiler yşaratydyr, onda ynsan gaýyp älemi sözlär. Biziň akylymyz muňa ýetmez. Çünki, Hak äşgäre bazar eder, ýagny ol biziň bilen açyk söwda eder.

Biziň köňlümüziziň eminligi öz gözümüziziň gördügi nesnededir, ýagny biziň kalbymyzyň dynçlygy, asudalygy biziň diňe bir gözümüziziň görýän zatlary bilen kanagatlanýanlygymyzdadyr.

Ynha indi, eý talyp, bu yşaratlar sözlendi, bu sypatlar beýan edildi ki, bularyň ählisi wakalardyr, beni adam¹ içindäki haldyr, ýagny ynsan perzentleriniň içindäki ýagdaýlardyr.

Eý, aryby kämil²!

Bu sözlenen yşaratlar eýse näme diýmek bolar? Bilseň, döwranyň geçmeden ozal ýaragyňy kylsaň,

---

¹ Beni adam – adamyň perzentleri.

² Aryby kämil – kämil alym.

taýýarlygyňy görseň. Kylawuz, ýagny seni dogry ýola salyjy tapyldy we ýol göründi, eger ýola gelseň! Emma haýp, eger gaflat bilen direlip, ýagny sen gapyl bolup galsaň, ynsanyýet hikmetine zulum eýländen bolarsyň, öz-özünü bilmeýän kişilerden bolarsyň. Bil, humazzal menzilinde¹, ýagny gapyllyk ýolunda galarsyň! Kämil ynsanlar bir ýerde jem bolsa, bu haýwan tebigatyň bilen sen neneňsi halda bolarsyň?!

Eý, talyp, sen bu habara bir nazar eýle!

Bu gaflat ukysyndan janyňy oýa we habardar eýle!

Tagatyňy Haka, hulkuňy Mustapaga ýarar ýaly eýle! Imanyňa bak, dawaňy-da şoňa laýyk eýle!

Eý, talyby Hak, käýinatda, ýagny bu älemde her bir seda we ses eşitseň, her nagşy hyýaly görseň, lepbeýik ur, ýagny "Alla, men buýrugňyza taýyndyryn!" diý! Çünki, bu ähli kereşme, бүтін hikmet kadyry bir kemaldyr. Şeýle hem Gün ýaly rõwşen, suw ýaly tahyr, ýagny arassa hem päk bol!

Oňa şek-şübhe eden, öz Hakyna tagsyrlyk etmiş bolar, ýagny günä gazanyp, ýazykly bolar! Bir kişi eger öz Hakyna ýazyklyk edýän bolsa, eýsem beýlekilere näder?!

Nazm:

---

¹ Humazzal menzilinde galmak – gaflat ukusyna düşüp gapyllyk meýdanynda galmak.

Bu sözi goý, gel bäri eý, jan bilen,
Öz-özünü suraty ynsan bilen.

Bütün äleme hakykat Hak diýen,
Ähli zady Hak bilen ýegsan bilen.

Hakykatyn öz-özünüň sydk bilen,
Ähli ýaradylmyşy soltan bilen.

Sarraf bolan, göwherine hikmetiň,
Bu jöwheri gör ahy, eý, kän bilen.

Bütün älem pertöwüdir ol Hakyň,
Gaýry diýmez, edeb-u erkan bilen.

Hakykatyn, öz-özünüň aňlaýan,
Her ýüzi Hak, her sözi Gurhan bilen.

Aslyny, parhyny biler her işiň,
Külli zaman, mekan-u yhwan bilen.

Nesr:

Eý, Hakyň buýrugyna tabyn bolanlar!
Mustapa guluna sadyk bolanlar!
Weliler yzyny yzlaýanlar!
Haka gowuşan kişileriň menzilini gözleýenler!
Hak bütün älem içinde doludyr. Zerreden güneşe
çenli, katradan ummana çenli püre-pürdür, dop-do-
ludyr. Şeýle hem, Ol bu arada bar, ol arada ýok

diýmeli dälidir. Ol şeýle bir zatdyr ki, gözler ony gördi, akyl oňa temsil eýledi, ýagny özüniň onuň meňzeşidigini bildi.

Ol şeýle bir zat ki, gözler oňa ýetmedi, ahyryny, gutarýan cen-çäginini bilmedi. Bütün barlyk bir güneşdir, bir nurly hakykatdyr we onuň anyklygyna şek-şübhe ýokdur. Soltanyň mülküne, ýalňyz soltanyň öz rahty sygar, başga zat sygmaz. Ol hakykat nazaryny aýlasa, başga zat ýokdur, her zat seniň gözüňe owadan görüner. Ýa bir betgelşik sen, näme zat sen, ony görüp bilmegiň hem seniň akylyňa görädir. Bu zerurlyk seniň özüňkidir. Hak bilen seniň araňdaky hyjap sensiň, bu kusur, ýagny aýp we kemçilik sendendir. Her haçan sen aradan gitseň, ýalňyz Hak galar, seniň senligiňden başga zat ýokdur. Çünki, gul bilen Taňrynyň arasynda hyjap, ýagny perde bolan zat onuň özüdir, ýalňyz ol sebäpdir. Beýleki biri öz-özünü Hakdan aýry bir zat hasaplar, habary ýok, ol özüniň wujudydyr. Wujut jamytdyr, ýagny beden bir geýimdir, ondaky hereket we jünbüş Hakyňkydyr. Onsuz bütün barlyk, hiç bir zat deprenmez we hereket etmez. Onuň üçin-de hakkulkowm Alladyr.

Bir kişi Allany islär bolsa, nireden islesin, çünki onuň belli ýeri ýok, anyk bir mekany mälim däl, ol jümle mekandadyr, weli, bir bap hem bu hakdadyr. Muhammet Mustapa (Alla ony şöhratlandyrsyn!) bu

nyşan bilen buýrar: «Kalbul mö'minu beýtulla»¹, ýagny "Mömüniň kalby Allanyň öýüdir". Diýmek bu nyşan adamdadyr.

Indi, adam ogly ony, ýagny Allany biri-birinden islesinmi, ýa hut öz wujudyndan islesinmi?!

Eger bu şeýle bolsa, ýagny adam ony öz wujudyndan islese, gözlese, bu ylymda aýry bir bapdyr. Mürşit bolsa başgadyr. Ýa adam ony öz biri-birinden islese, ýagny gözlese bu ýene başga bir bapdyr. Ýene bir bap hem budur ki, Onuň belli mekany ýokdur, ol ähli mekanda, ähli ýerdedir. Sen nirede bolsaň, ol hem sydk bilen ondadyr.

Her bir kişiniň köňli bir zada ynamly boldy, kimi oldur diýip, Aýa we Güne sygynar, kimi Alla çokunar, kimi bolsa hiç birinem etmez, şeýle geçer gider. Ählisi munuň ýalydyr, pürgaldan daşary, ýagny ondan bölek dälidir. Allanyň baglylyk gudratynda, bir adamyň elinde ne mukdarda bir haş-haş dānesi bolsa, ähli ýaradylmyş zatlar hem sonça mukdarda bolar.

Bir bap hem budur ki, Allany özüňden gaýry, bir ýerden islemek, ýagny başga ýerden gözlemek – onuň özüňden aýradygyna şaýatlyk etmektir. Çünki, Allatagala ähli ýaradylan zatlarda möwjutdyr, ýagny bar zatdyr, ol ähli zatda bilelidir. Eger bu şeýle bolsa, ýagny Alla ähli ýaradylanlarda

---

¹ Bu ýerde „Mömüniň kalby Allanyň öýüdir“ diýilýär.

möwjut bolsa, her kişiniň öz şährine, özüniň wujudyna ýüzlenmegi wajyp boldy.

Eý, talyp! Ol seniň wujudyňda, göwräňde hem bardyr.

Indi gör, seniň öňüňde dogan güneşiň nury-tejelisinden бүтін älem aýdyň boldy, бүтін барлык oýandy. Öz-özünü wahdaniýet deňiziniň, ýagny ýalňyzlyk ummanyňyň içinde gark bolan mysaly gördi. Sen heniz ukudasyň, seniň isledigiň nesne, ýagny öz islegliň bolan Allatagala sendedir, sen bolsa özüňden gapyl, ýabandasyň.

Eý, bihabar, sen nirede sen, soltan kanda? Genji abadyň, ýagny gizlin baýlygyň hazynasy sen ahyryn! Sen saýyl galan kişi ýaly, eliňi dört tarapa uzadasyň. Bir dem mal we altynyň yzynda, bir dem mülk-u tahammulyň, ýagny sabyrlylygyň we çydamlylygyň mülküniň yzynda, bir demde hem söýgüli ýaryň yzynda ömrüň geçdi. Sen öz-özüňi bilmediň, çünki sen mürebbiden, ýagny dogry ýoly görkeziji bir kämil pirden nesihat almadyň!

Pasly nazm:

Gel eý, jan menziline gowuşanlar,
Guwwaslyk öwrenip, bahra düşenler!

Tapanlar, göwheri bu kân içinde,
Janana gowuşanlar, jan içinde.

Wujudyn terk ediban jan bolanlar,

Gowuşyp, Hak bilen ýegsan¹ bolanlar.

Bu ýol içinde menzile ýetenler,
Sagadat memleketini² tutanlar.

Jahan başdan-başa pürnur degilmi,
Nur içinde bu syr mestur³ degilmi?

Görüňdi bar zatda Hakyň sypaty,
Ähli zatda mugaýýan⁴ boldy zaty.

Tanyklyk berdi Haka bütin barlyk,
Ikilik memleketini tutdy birlik.

Bütin älem emin boldy hyýaldan,
Enaýat tapdy, hemme züljelaldan.

Hakyň barlygy bar zatda görüňdi,
Görüňdi gözüň aç, sen-de gör, indi!

Eger gapyl dälseň, sen öz halyňdan,
Ýol äriseň, neçüýn galdyň ýoluňdan!

Bäri gel eý, talyp, magdan bu indi,
Görüňdi, genji abat, kân bulundy.

---

¹ Ýegsan – birigip, bir sanda bolan.

² Sagadat memleketi – bagtlylaryň ýurdy.

³ Mestur – örtülgi, ýapyk.

⁴ Mugaýýan – belli, mälim; bellenen.

Hakykat boldy jümläniň ýakyny,
Ähli zat boldy Allanyň emini.

Bütün älem birikdi, bir ýüz boldy,
Ähli dil sözledigi bir söz boldy.

Toprak – kimýa¹, daşlar hem göwher boldy,
Başga ýok galmady, külli bar boldy.

Ähli eşýa Haky gördi mugaýýan,
Hakykat birlige bitdi wujut, jan.

Hak we batyl, ýakyn, güman diýmeklik,
Nury zulmat, göwher iman diýmeklik.

Bu sypatlar bütün birlige bitdi,
Bakülli ýol, o şol menzile ýetdi.

Talyp, matlup, sypat we seýli hijran,
Zahyr, batyn, hakykaty wujut, jan.

O kim, adyna şeýatyn² diýmişler,
Bular kim, dirliğine çyn diýmişler,

Bu hyýallar ki, görüner älemde,

---

¹ Kimýa – himiýa, jisimleriň gurluşyndan, özgerişinden gürrüň edýän ylym.

² Şeýatyn – şeýtan.

Bu sypatlar ki, nikapdyr adamda,

Bütün älemdäki nury-tejelli,
Bütün köňüllere bolan teselli.

Ähli zat bir wujut, bir jan degilmi,
Bakülli pertöwi soltan¹ degilmi?

Zahyr, batyn, ýene bütün älem, hak,
Hakykat, ähli barlyk, nury-mutlak².

Nury-zulmat wahyt³ boldy ýegana,
Hemme birdir, çe nadan-u, çe dana.

Bu sypatlar, hak we batyl diýmeklik,
Sypaty nogsan we kämil diýmeklik.

Adamyň köňli içinde syr bolan,
Ähli zatda hökmile takdyr bolan.

Jümle käýinatda geçen gulgula⁴,
Gaýnaýyban söz bolan, ähli dile.

Rownag-u husny bu ähli ýüzleriň,

---

¹ Bakülli pertöwi soltan – bar zat allanyň nury.

² Nury-mutlak – çäksiz nur.

³ Wahyt – ýeke, ýalňyz.

⁴ Gulgula – 1) galmagal, başagaýlyk, gozgalaň; 2) ses, owaz; 3) dabara.

Hakykaty, asly, ähli sözleriň.

Öwlüyä, enbiýa berdigi nyşan,
Asly-ýu parhy, бүtin wujudy jan.

Aýynadyr, ähli barlyk şeýle sap,
Nury tejelli dolupdyr kaf be kaf¹.

Haky-batyl, nury zulmat, külli hal,
Aýat, hadys-u, ahbar-u, kyl-u kal.

Ähli wujutlar içinde jan bolan,
Ähli jana hökm edip, soltan bolan.

Bütün diriligi, haýýaty älemiň,
Hakykaty, asly, uýy galamyň.

Mustapanyň jan içinde gördügi,
Haky isleýene nyşan berdigi.

Gaýry ýokdur, külli Hakdyr, eý talyp!
Gaýry diýmez, Hak biler kamu-nesip².

Gel, eý, ynsan, mustamyg bol³, bu söze,
Gönüsin gözle ýoluň, gitme köze!

---

¹ Kaf be kaf – ýüzden-ýüze; yzdan-yza.

² Kamu-nesip – nesibeli adamlar; ylymly kişiler; alymlar.

³ Mustamyg bolmak – diňleýji, gulak asyýy bolmak.

Ýol bilen gelgil, ýabana düşmegil,
Aslyňy gözle, ýabana düşmegil!

Ynsan bolsaň nesihat eýle kabul,
Hak häzirdir, gapyl bolma, eý, fuzul!

Säkin bol¹, nebsiň tekepbir etmegil,
Tagatyňy haba mansur etmegil²!

Şeýtana meňzemek, ynsan ýol degil,
Ryýa tagat³, hezrete makul degil!

Nesr:

Indi, eý talyp, Haky islemek adat bilendir, kadadan daşary däldir! Bu kadanyň asly üç zatdadyr. Birinjiden budur ki, Taňryny her ýerde häzir görer. Ikinjiden, öz-özünden külli pena bolar⁴. Üçünjiden, ol tagatyny tämiz kylar. Bu üç zat ki, onuň aslydyr, ýagny Haky islemegiň we tapmagyň özeni şu üç zatdadyr.

Şol üç närsäniň hem parhy bardyr. Owwal öňi bilen müride kämil bir mürşit gerek; ikinji mulazy-

---

¹ Säkin bolmak – belli bir ýerde ýer tutmak.

² Tagatyňy haba mansur etmek – tagat-ybadatyňy uka aldyrmak.

³ Ryýa tagat – ikiýüzlilik bilen ybadat etmek.

⁴ Pena bolmaklyk – 1) ýokluk, ýok bolmaklyk, zowal tapmaklyk, ýitip gitmeklik; 2) sufizmde adamyň mydamalyk däl "özünüň" hudaýa birleşmegi.

mat, ýagny hemişe bile bolmaklyk gerek; üçünji kabylyýet, oňa laýyklyk, mynasyplyk gerekdir. Bu alty jäht, alty zerurlyk bir ýerde bolar. Alladan hidaýet ýetişmese ýagşy däl. Çünki bir kişiye Hakdan hidaýet ýetişse, ol bakdygyny görer, gördüğini biler. Allanyň enaýaty diýmek budur, ýagny bir kişi bakdygyny görer, gördüğini biler, kişige bu dereje açýlar.

Bak, eý, talyby Hak! Bir kişi bir adama sungat üçin hyzmat eder, onuň zähmetini çeker, ahyrynda ol kişi ussat bolar. Ol öz ýaşayyş durmuşynda halka mätäç bolmaz. Haka gulluk etmek hem mundan kem dälidir!

Eý, Haky bilmäge mätäç we muştak bolanlar!

Muhammet Mustapa ýolunda Haka boýun bolanlar!

Hak tebärek we tagala bütün dünýäni şeýle bir ýaradypdyr, şeýlekin zerreden güneşe çenli, katra-dan ummana çenli kabullyk uýy degen her bir ýeri boş dälidir.

Muny akyl aňlar, akmak taňlar¹, muştak jan gulagy bilen diňlä, jahyl düýşüne baglar. Gör, ýola yhlas bilen giren menzile ýetdi, nazar bilen dogry bakan Soltany gördi.

Eý, talyp, sen ki bu jahana geldiň! Özüň bilen bile getiren zadyňdan ýiteni bar bolsa, gözle, ýok bolsa, boş ýere jan çekme. Ýöri, bir kämil ynsany

---

¹ Taňlar – geň görer.

tap, onuñ etegini tut, yzyny yzla! Muhammet Mustapanyñ (Alla ony şöhratlandyrsyn!) aýdan we diýeni galat bolmaz, beýtullaga, ýagny öz köňlüňe bu sözi ýaz, öz kalbyñ içine sal! Çünki, köňül Hakyñ öýüdir, ol eýse öz öýünden bihabar bolarmy? Elbetde ol habarsyz dälidir!

Ylmyñ bir baby budur, ýagny, köňül – Hakyñ hazynasydyr. Bir bap ýene budur, köňül – Hakyñ nazargähidir. Ýene bir baby hem şudur ki, köňül – Hakyñ seýrangähidir.

Ylymda we yrfanda bir bap hem şundan ybaratdyr ki, köňül asly – Hakyñ ululygyndandyr, onuñ nurundandyr we akyl gadymylygyndandyr. Yşk muhabbet şowkudyr, söýgi joşgunydyr, bu külli tertip, bu düzgün bolsa ynsan kereşmesidir. Bu kitaplar, pygamberler, dünýä we ahyret, Hak we batyl diýmek, ynsanyñ öz halydyr. Çünki, ynsan Hakyñ gudrat elidir.

Eý, talyp, sen öz-özüňe ýüzlen, bak, pikir eýle, eýse bu näme diýmekdir? Sen bir dem dünýä we ahyret höwesinde, bir dem aýal we perzent höwesindesiñ. Emma, her geçen sagat, seniñ ömrüñ käsesinden harç bolar. Indi, sen bu halyñ aslyny bileýin diýseñ, onda sen Hakdan başga ham-hyýallary terk eýle. Haka kaýyl bol!

Muhammet Mustapaga (Alla ony şöhratlandyrsyn!) ynan, öwlüýä halyna muhup¹ bol! Hulkuñy,

---

¹ Muhup – dost, söýýän.

häsiýetiňi ýagşy eýle, hüýüňi, gylygyňy salyhlar
gylygyna meňzet! Ähli ýaradylan mahlukata mähri-
ban bol!

Her näçe menzil geçseň hem ony diňe ýol bilen
bar, ýoly erkan bilen, ýagny mertebe bilen ýöre!
Ýolda barýarkaň muştak, höwesli we hyjuwly bol!
Menzile ýetseň säkin¹ bol! Bu ylmy bilseň halym
bol!

Haky bilene boýun bol, hormatla, ony bilmeýäne
tagn eýleme, gargama! Alymlar bilen söhbetdeş
bol, jahyllardan berhiz eýle, nadan we
sowatsyzlardan saklan! Olara ylym bilen sözle!

Töwhidiň asly budur ki, jümläni Hak bil, sen özüň
aradan git! Çünki, бүтін älem bir jan we bir tendir.
Her ýana baksaň sanygyň sungudyr, ýaradyjynyň
işidir. Ol Gün ýaly rõwşen, suw ýaly päk we arassa,
arada perde ýok. Oňa perde boljak zat seniň ýat
endişeleriňdir, soňuny saýgarmazlygyňdyr. Bu
kyswat, ýagny saňa perde bolup Hakyň görünmez-
ligi seniň özüňdendir, şonuň üçin sen köňül aýnaňy
apassala, ähtiňe, wadaňa wepa kyl! Eger sen her
bir zady isleseň, ol senden saňadyr.

Ähli ýaradylan zatlaryň aýnasy sensiň, Hakyň
hazynasy hem sen. Adyň ynsan, hüýi haýwan hem
sensiň. Kemal hem sensiň, işi nogsan hem. Ýene
aýan hem seniň özüňsiň. Hak seniň köňlünde pyn-
handyr! Meselem, Hak wujutdyr, ýagny bir barlyk-

---

¹ Säkin – bir ýerde ýerleşip, oturmak.

dyr, sen bolsa onuň geýdigi pürhunsyň¹, ýagny
Allanyň geýen donusyň! Has dogrusyny Alla oňat
biler!

Nazm:

Gel eý, daýym Haka talap bolan jan,
Ýabanda gezme ki, Hak sende pynhan!

Özüňe gel, ne istär sen ýabanda,
Munda isledigiň nesne² ne sende.

Şeýle baý ekeni, ýoksul neçüýn sen,
Sap altyn ekeniň, şaý pul neçüýn sen?

Nedendir ki, bu hikmetden gapyl sen,
Meger, aklyň ýetişmez, kemakyl sen.

Magaşat³ maslahatyn hoş biler sen,
Neçüýn öz Hakyňa tagsyr kylar sen!

Ömür sermaýasy boş ýerde ýitdi,
Peýda gazanmadyň, harç boldy gitdi.

Zi haýp ki, bu ynsan suratynda,
Işň döwe döner, ynsan öňünde.

---

¹ Pürhun – gandan doly jeset.

² Nesne – zat, närse.

³ Magaşat – durmuş, ýaşayyş.

Munuň ýaly hüýi terk eýle, zynhar,
Aklyň öz-özüne ýar eýlegil, ýar!

Wajypdyr ki, ne sen, özüň biler sen,
Bu surata ýene haçan geler sen?

Adam suratly haýwan bolma, gardaş,
Geçer ömrüň saňa, goýmaz häzir boş!

Özüň bil ki, niýe geldiň jahana?
Sen öz söwdaňy eýleme, bahana!

Geçer döwran, habardar bol, halyňdan,
Saňa hiç peýda ýok, mülk-u malyňdan.

Seni ýoldan goýan bu mülk-u maldyr,
Başga hiç gaýry ýok, diňe bu haldyr.

Magaşat maslahatynda tutuldyň,
Unutdyň, öz halyňdan gapyl bolduň!

Şirin geldi saňa, bu mal we altyn,
Ýoluňdan goýdy, kyldy seni magbun¹.

Sen bir öz janyňdan surat degildiň,
Şa bilen biliş idiň, ýat degildiň.

---

¹ Magbun – zelil.

Neçüýn aňmaz sen, ol wuslat demini,
Çeker sen daýyma, dünýä gamyny.

Hoja diýdiklerine şat bolar sen,
Onuň üçin çü jandan ýat bolar sen.

Halkyň hoja diýip, kyldygy yzzat,
Seni goýdy ýoluňdan, eýledi mat.

Tekepbir eýleýen seni, bu maldyr,
Ýogsa tekepbir bolmak, ne mahaldyr?

Bu jahan halkynyň budur hyýaly,
Özün tekepbir eden, mülk-u maly.

Kimi hökmüne garradyr¹ jahanda,
Kimi leglek ýaly, gözi ýabanda.

Kimi ajyr-doýar², uýar-oýanar³,
Haýsy ynsanyýet bu işi sanar.

Kimi bir ekmek üçin jebr-u mähnet,
Çeker, heniz iýmez, doýynça nygmat.

Kimisi hemişe eşrete meşgul,

---

¹ Garra – mem-menlikçi, ulumsy, tekepbir.

² Ajyr-doýar – ajygar doýar.

³ Uýar-oýanar – uklar, turar.

Kimi bir ekmege mätäç we ýoksul.

Kimseleri gury alat¹, bir suratdyr,
Kimi töwhidi bildi, köňli şatdyr.

Kimsäniň habary ýokdur özünden,
Kimsäniň jan söýüner her sözünden.

Kimisi aňlamaz, akdan garaýy,
Kimi bir pula satmyşdyr saraýy².

Kimisi daýyma derde giriftar,
Adamlykda kimi ýokdur, kimi bar.

Kimi adam suratly bir jamytdyr³,
Kimisi özi döw, häsýeti itdir.

Kimsäniň her hüýi jana kabuldyr,
Kimsäniň işi hiç, özi fuzuldyr.

Kimi akyl, kimi mejnun, kimi hiç,
Aryp bol sen, adamdan adamy seç!

Parh eýle, owal adamdan adamy,
Tä kim, aňlaýa sen, pugtany, hamy.

---

¹ Gury alat – ýönekeý esbap.

² Saraý – dünýä.

³ Jamyt – gury beden.

Çünkü, adam suratly wagşy köpdür,
Sabyndan¹ adamyň, kulmaşy² köpdür.

Ýene her bir matagy ki alar sen,
Gerek aslyny, parhyny biler sen!

O şol maksat budur, adam diýmekden,
Kim ol parh eder, has-u a:m³ diýmekden.

Eý, talyp, sen bu söze bir nazar kyl,
Ýagşysyn tut, ýowuzyndan heder kyl!

Owal pikir eýlägör, her bir habary,
Haka ýarar sözi tut, kow, feşary⁴!

Ömür sermaýasyny hiç ýele berme,
Sakyn, seriňi her howala berme!

Adamyň hüýi-hulkudyr bu sözler,
Adam bar, bakyry⁵ altyna ýüzlär!

Adam bar ki, işi Haka muhalyf⁶,
Adam bar ki hüýi jan ýaly latyf⁷.

---

¹ Sap – arassa, tämiz, päk.

² Kulmaş – gara ýürekli, erbet.

³ Has-u a:m – hemme, hemmeler.

⁴ Feşar – bozuk, ýaramaz.

⁵ Bakyr – mis.

⁶ Muhalyf – ters, garşy.

⁷ Latyf – mylaýym, ýumşak.

Adam bar ki, Haky tapdy özünde,
Adam bar ki, hasyl ýokdur sözünde.

Eý, Haky bilmäge talap edenler,
Hakyň habybyna habyp bolanlar!

Adam oldur, biler Haky, batyly,
Muhammet bolar, bu ýolda delili.

Hakyň dostlaryna kylmaýa inkär,
Sebükbar bolar bu ýolda, sebükbar.

Erenler kibi bolar, Haka teslim,
Azat bolar, göz etmeýe zer-u sim.

Ol öz ygraryny sap eleýe, sap,
Haka teslim bolar, eýlemeýe hap¹.

Budur Hakyň ýoly, eger bararsaň,
O şol ýol äşkärdir, ýoly görerseň!

O kim, aslyny biler her habaryň,
Ol agýara diýmez, syryny ýaryň!

Nazm we nesr:

---

¹ Hap – garşy gitme.

Eý, bu jahanda jan menziline gowuşanlar!
Gullugyn¹, soltan menziline gowuşanlar!

Haky bilen salyklara ýar bolanlar!
Bu gaflat ukusyndan bidar bolanlar!

Hakykat nazar eýle, gör ki, bu jahanda seniň halyň nedir, sen ne işdesiň? Owal başda öz söwdaňa bak, gör ki, ynsanmy sen, ýada haýwanmyň?

Sen her amal we hereket edip işlär bolsaň, oňa mynasyp iş işle! Tä, bu amallara zulum etmeseň, seniň işiň tämiz bolar. Çünki, Hakyň gudraty köp we hikmeti çäksizdir. Her bir zerreden gör, güneş aýan boldy.

Her kişi dile geldi, töwhit sözlär. Bu şowk bilen бүтин älem joşa geldi, enel-hak zikrini sözlär. Ähli barlyk Hakyň birligine şaýatlyk berdi. Hemme zat – bir mülk, bir soltan, bir mejlis, bir saky.

Dogulmak işi ajaýyp bir zatdyr, surata gelmedir, dünýäde mundan başga geň hem ajaýyp zat ýokdur. Hemme zat dost tejellisidir, ýagny bar zat onuň (Hakyň) nurundandyr. Howp we ryja, ýagny gorky we howp ynsan zeruryýetidir. Çünki, şeýle bolmasa, ynsan mahluk sypatynda giriftar bolup galar we "men ýaradanyň sypatyna laýyk bolarynmy ýa-da ýok?" diýen gorkudan asla gutulyp bilmez.

---

¹ Gullugyn – gul halyna.

Eger şeýle bolsa, eý, talyp, sen pikir eýle! Gör ki, Hak senden aýrymydyr?! Eger aýry bolsa, onda haýal etmän ony isle, gözle!

Eger, Hak seniň bilen bile bolsa, onda sen hem ondan gapyl bolma! Çünki, külli ybadatyň asly Haky häzir görmekdir. Eger bir kişi Haky özünde häzir görse, Hakdan başga iş işlemez, başga zada bakmaz!

Beýle kişileriň gözi açyk bolar we köňli alçak bolar. Hüýi kerim bolar, nebsi halym bolar we akyly selim bolar. Ol hemişe Hakdan utanar, halkyň şerinden gorkar. Çünki, adam külli bir sypatly däldir, ýagny sypaty taýyndan ynsanlaryň hemmesi birmeňzeş däldir, olaryň hüýi-häsiýeti hem biribirine meňzemez.

Kişi bardyr, bir işi işlär, onuň pitnesinden, ýagny zähmet ugrundaky göreşinden şeýtan mat bolar. Kişi bardyr, bir iş işlär, rahman sypatyny görkezer. Emma başga bir kişi bardyr, öz nebsinden özi ejizdir. Ýene bir sypatly kişi bardyr, ol jan ýaly ezizdir. Emma, beýle kişi hem bardyr, özi döwdür, şeýtandyr. Onuň işi bitämizdir.

Eger biler bolsaň eý, talyp, adamyň haly budur, pikir eýle! Sen bularyň haýsy toparyndan bolsaň, päliň we pyglyň hem şoňa görädir. Tä kim, ybadatyň hasylyndan saňa peýda ýetişer. Munuň hem has dogrusyny Alla biler!

Nazm pasly:

Gel, eý, bu Hak ýolunda talyp ynsan,
Gözüň aç, gör, bu ne topdur, ne meýdan?

Bu ne soltan ki, hiç äşkäre ýokdur,
Bir tenha özüdir, hiç ýary ýokdur?

Bu ne hikmet ki, hiç akyl ýetişmez,
Biler özün ki, hiç hetdinden aşmaz?

Bu ne mülk-u bargähdür, ne saýawan,
Bu ne çarhy mugallakdyr, ne döwran?

Bu ne kämil ki, nogsany ýokdur,
Aýandyr her işi, pynhany ýokdur?

Dogar ýyldyz, döner Aý-Gün, dolanar,
Işine her biri häzir görüner.

Seýran bilendir, bu gije we gündiz,
Ne işdedir, ýaz-u gyş, bahar we güýz?

Aýandyr şeýle ki, gözden dolanmaz,
Weli, hetdi, nehaýaty bilinmez.

Bu gülmek, aglamak, ölmek, direlmek,
Bu hanaka, bu dagylmak, derilmek¹.

---

¹ Derilmek – dargamak, pytramak, ýaýramak.

Bu sunguň sanygy bardyr, hakykat,
Gapyl bolma işiňe, kylma yllat¹!

Bu şärik boldugyň bossan kimiňdir,
Onda gezdigiň saýawan kimiňdir?

Kimiňdir bu saraý, mülk-u tejemmül,
Akyl ýetmez, bu ne haldyr, ne müşgül?

Weli, kim, jümläniň hakykaty ol,
Ähli zadyň sypaty ol, zaty ol.

Hakykat närese ýokdur, ondan aýry,
Jan oldur, wujut bolmaz jandan aýry.

Weleýkin, yhtyýat² şertdir akyla,
Tä kim, her bir işiň aslyny bile.

Bakülli hetdi aşmaýa mizandan,
Aşyga mizan bolar, akly paýandan.

Häkim bolar, bu dört diwar içinde,
Bu ýel we suw, turap we nar³ içinde.

---

¹ Yllat – 1) dert, nähoşluk, häsaglyk, kesellilik; aýyp, şikes; 2) sebäp, delil.

² Yhtyýat – ätiýaç, çekinjeňlik etmek; habardar bolmaklyk.

³ Turap we nar – toprak we ot.

Ýene her bir işiň aslyny biler,
Öznüň wujudyň häkimi bolar!

Nesihat eşider akly kämilden,
Biler parh eýleýip, haky batyldan.

Wujudyn jan ýaly kylar muşerref¹,
Bu birlik göwherine bolar sarraf.

Hakykatyn biler ki, jan nedendir,
Wujut äşgäre, jan pynhan, nedendir?

Bu ne syrдыr, adamda bile ýoldaş,
Akyl ýetmez, gähi pynhan, gähi paş.

Gähi husn bolar, adam ýüzünde,
Gähi ybrat bilen bakar, gözünde.

Gähi ynsan bilen sypaty rahman,
Gähi haýwan bilen suraty haýwan.

Gähi köňüller içinde nyhandyr,
Gähi jümläýe Gün ýaly aýandyr.

Gähi akyllara pikir-u parasat,
Gähi her bir köňülde bahry hikmet.

---

¹ Muşerref – şerapatly, abraýly, hormatly; baryp görme.

Diňe oldur, başga hiç gaýry ýokdur,
Ýene hem özüne, özi tanykdyr¹.

Başga kim bar onuň mülkünde, kim ol,
Biler nedir ýagşy-ýaman, sag we sol.

Ýene bir jan, bir wujutdyr eý, muştak,
Başga kim bar, o şol Hakdyr, o şol Hak!

Gaýgysyz Abdaldan sorsaň habary,
Budur janynda, köňlünde bazary.

Başga, hiç gaýry bilmez, bu jahanda,
O şol Hakdyr, görünen her mekanda.

Eger sydkile talyp muştak bolsa,
Ganar bu sözden, maksady Hak bolsa!

Nesr:

Eý, öz-özünü bilen salyklar!

Eý, Haky wujudynda tapan aşyklar!

Men size „Men aryfy nefsehü” (“Nebisini bilen, Taňrysyny biler”) diýen düşünje barasyndaky bapdan birniçe kelamy sözledim. Akylymyň ýetdigiçe beýan eýledim. Alym däl men, ybadat bilmen. Weli

---

¹ Tanyklyk – şaýatlyk, kepillik; aşkärlik; Allanyň birligine kepil geçme.

däl men, keramat bilmen. Sözi garpyz ýaly ýumry-ýumry, бүдүр-сүдүр sözlärin.

Sözden top ýondum, yşk meýdanyna baş goýdum. Gowuşdygym menzillerden size nyşan berdim, gördügim nyşanlary remz bilen, ýagny ybrat alsynlar diýip, deliller bilen sözledim. Dälige zynjyr bagladym, akylla nesihat eýledim. Meniň näme diý-ýänimi alymlar biler!

Meniň armagany budur, ýagny size sowgadym ynha şudur, başga näme diýeýin. Nijeler her tarapyma ki bakdym, öz wujudyndan artyk hiç bir zat görmedim, başga ne göreýin?!

Indi akyl eýle, eý, talyp, hakykatdan бүtin älem bir nokatdyr, ähli ylym bolsa bir harp. Ynha, indi söz muhteser boldy, tamamlandy. Ähli zadyň has dogrusyny ýalňyz Allanyň özi biler!

Allatagalanyň ýardamy bilen bu kitap tamam boldy!

BUDALANAMA

Rahman we rehimli Allanyň ady bilen!
Bu kitaba delili budala, ýagny akmaklygyň
delilleri, aşyklaryň depderi we sadyklaryň dogry
ýaşayşy diýerler.

Düýşünde bir Derwüş özüni ýeke-ýalňyz bir sährada görmüş, bu sähranyň hiç bir gutarýan çägi ýok. Gözüni açmyş, görmüş, bu bir giden sähra, bir uly menzildir. Bu sähranyň ortasyna barar, görer, bir özüdir. Bu haly bir kimseden sorayyn diýse, bu ýerde özünden başga hiç kimse ýok. Derwüş dört ýana nazar aýlady, dört tarapyna bakdy, gördi, hiç kimse ýok, ýalňyz bir özi. Ol: „Hälä, bir ýabana, çöl-beýewana tutduryp gitmekden, ýene ýol ýagşydyr” diýdi we dogry ýoly tutdy. Bir meýdan onuň bilen gitdi, gördi ki munuň hem hiç bir ahyry, soňlanjak çägi ýok. Bu gezek Derwüş özüne: «Bary bir çygyraýyn¹, wagty bolar, bu ýerlerde bir kimse bar bolsa eşider, maňa bir habar gaýtarar, sesime jogap berer» diýdi.

Bu Derwüş uly ses bilen bir gygyrdy, gördi ki, hiç bir kimse ýok, bary emin-elindir. Derwüş bakdy, ýene gördi, bu sähranyň ne hetdi, ne haýýaty, ne soňy, ne ahyry, ne bu ýoluň paýany bar. Bu gezek Derwüş öz-özünden joşa geldi we:

Älem külli wujutdyr, jan men boldum,

---

¹ Çygyrmak – gygyrmak, haýkyrmak.

Jahana jan, jana-da jan men boldum.
Suratymy görenler diýr ki, beşerdir¹,
Suraty, sypaty rahman, bir men boldum –
diýip, şygyr binýat eýledi. Bakdy, gördi köňli hiç
rahat däl. Bir kimse duşar, öz halyndan habar sorar
öýtdi, weli, golaý-goltumda hiç kimse görmedi, özü-
ni تنها, ýeke-ýalňyz gördi. Ýene-de özi-özüne
ýüzlenip: „Wagt bolar, oýanaryn, bu bir meniň düý-
şümdir!” – diýdi.

Görse, bu asyl düýşüne meňzänok, ähli zat
äşgäredir. Bu gezek ol naçar boldy, ejizledi. Bar
zatdan umydyyny kesdi. Özüne ýüzlenip pikir eýledi
we «Başym bajadan² daşary çykmyş we gözüm bu
sähraýa düşmüşdir» diýip, dessine başyna ýorgan
çekdi. Gördi ki, ne sähra bar, ne bir ýol, bu ýerde
ten-u تنها³, ýeke ýalňyzlykda, bir özüdir. Ol:

Barça zatda menem, aýny hakykat,
Sypaty, zaty mutlak⁴, bahry hikmet-şerigat.
Indi meniň üçin başga çäre ýok,
Ne enel-hak⁵, ne Mansur bar, ne Bagdat –
diýdi.

---

¹ Beşer – ynsan, adam, adamzat.

² Baja – ýorgan, üstki örtük.

³ Ten-u تنها – ýeke-ýalňyz; ýeketäk özi. Mundan bu ýana bu söz
şeýle alynar.

⁴ Zaty mutlak – asly bir, ýeke-ýalňyz.

⁵ Enel-hak – men hakdyryn, hudaýdyryn. (Sopularyň ündewi)

Derwüş bu hal içinde sözleýärkä, gördi, bu sähra içinden bir kişi gelir, sakaly ak, tesbisi boýnunda. Ol çäkmenini sejjada kylyp, ýagny namazlyk edip, zikr-u tesbih¹ okap durar. Derwüş:

– Ýa, Reb, edenňe şükür, hälä bu sähraga bir kişi geldi, baraýyn, şindi mundan "bu sähra ne sähradyr?", bir habar soraýyn – diýip aýtdy.

Derwüş bu şyha salam bereýin diýip ileri, oňa garşy ýörüdi. Şyh Derwüşü görenden: «Allahu ekber!» diýdi. Derwüş oňa:

– Eý, Şyh, ne boldy saňa? – diýip aýtdy. Şyhyň bir asasy² barmyş, ony dessine ýanyna çekdi we Derwüşüň garşysyna ýörüdi. Derwüş ýene-de öz ýanyndan:

– Bu bir şeýtanmydyr, ýa öwlamy, ony bileýin – diýip, haýal etmän egnindäki köýnegini çykaryp, onuň garşysyna ýörüdi.

Şyh bakdy, gördi, bu derwüş hem muňa garşy ýöräp gelir. Onuň ýalaňaçlygyny görüp, şyh gaçmaga başlady. Derwüş hem onuň yzyna düşüp, kowalap başlady we:

– Seni gaçmagamy kowaryn? – diýdi. Kowup yzyndan ýetdi we ony tutdy. Şyh gorkudan ýaňa Derwüşe ýalbaryp:

– Meni öldürme, hasamy saňa bereýin! – diýdi. Derwüş aýtdy:

---

¹ Zikr-u tesbih – Allanyň adyna alkyş we dogra sanamak.

² Asa – hasa; direg taýagy. Mundan soň bu söz "hasa" görnüşinde ýazylar.

– Goý, gaçma, men senden habar soraýyn diýip, kowalap gelýärin! – diýdi. Şyh aýtdy:

– Senden gaty gorkdum, bu sährada seniň ýaly başga hiç bir kişi görmedim! – diýdi. Ýene-de:

– Men hem bir şyham, ýeriň-göğüň mysapyry-ýam¹. Meniň müritlerim köpdür we makamym sid-redir². Ondan ne habar gerek bolsa, sora! – diýdi. Derwüş oňa bakyp:

– Soramak aýyp bolmaz, sen ne kişi sen? – diýdi. Şyh:

– Meniň hekaýatym köpdür, başga sorajak zadýň bar bolsa, ony sora! – diýdi. Derwüş hem oňa:

– Men bu sähraýa ulaşdym, bu nähili ýerdir? – diýdi. Şyh aýtdy:

– Bu sähranymy sorar sen? Bu heýhatyň³ ýarysydyr. Süleýman pygamber hem bu meýdanda ýitdi – diýdi. Derwüş aýtdy:

– Eý, Şyh, meger sen şeýtan bolaýma? Şyh oňa:

– Eý, ýar, meniň halymy ne sorar sen? Ki, men hezreti yzzatynda⁴, ýagny Allanyň ýanynda bar kişidim. Munça köp tagat ybadat kylmyşdym – diýdi.

---

¹ Mysapyr – ýolagçy; pakyr, biçäre.

² Sidre – dini düşüňjelere görä, ýedinji gat asmanda bolan bir agajyň ady.

³ Heýhat – kyýamat; ahyrzaman.

⁴ Hezreti yzzatynda – Allanyň gaşynda.

Derwüş bildi ki, by şeýtandyr. «Alla afu eýle-geý!» ("Alla günämi geçsin!") diýdi we yzyndan ylgady. Şeýtan mundan gaçdy. Derwüş:

– Hälä şükür, bu beladan gutuldym! – diýip, ýene ýoluna rowana boldy. Bir sagat ýörüdi, gördi ki, bu sähranyň içinde bir ýalňyz agaç bitmiş. Derwüş: «Ne hoş ýerdir!» diýip, sürdi, onuň ýanyna geldi, gördi ki bir uly agaçdyr. Onuň düýbünde bir çeşme rowan bolup, akyp ýatar. Derwüş ýene: «Ne ajap ýerdir!» diýip, ýokary bakdy, görse bu agajyň baş sany pudagy bardyr we onuň pudagynda bir lowh, ýagny hat ýazylygy.

Derwüş bu agajy seýran edip, daşyndan aýlandy we oňa göwni gidip, dert bilen dile geldi:

Ajap jism-u surat, ajap janam men,
Ajap genjem, ajaýyp weýranam men.
Ýene bu gün ajap hala sataşdym,
Suratym ynsan boldy we leýkin, pynhanam men! –
diýüp, öz halyna şükür eýledi. Bu ýerde bir hemle¹ oturdy.

Derwüş köp horluk çekip, ýadapdy. Dynç alyp, biraz rahatlandy. Düýş gördi. Düýşünde yüz-müňlerçe Musa her deminde «Rebbi erni!»² diýip, durar. Ikileýin³ bakdy, gördi ki, indi her bir köşede yüz-müňlerçe Ybraýym, Musa we Isa intizar bolup

---

¹ Bir hemle – bir dem; biraz pursat.

² Rebbi erni – „Eý, Allam, maňa görün!“. Gurhandan.

³ Ikileýin – öwrän-öwrän; öwrülip; ikilenji gezek; gaýtadan.

durmuşlar. Derwüş ukudan baly kyldy¹, oýandy we: «Eger bu rahmany düýş² bolsa, ýene görüner!» diýip aýtdy. Uklady.

Derwüşin öz diýşi ýaly, ony ýene gördi. Indi, bu agajyň düýbüne ähli pygamberler ýygnak bolup³, toparlanyşyp gelmişler. Derwüş:

– Waý, ne hoş ýere düşdüm! – diýip, aýtdy. Dessine gözünü açyp, özi-de «Bular näme sözleşerlerkä?!» diýip, taýýar bolup durdy.

Derwüş gördi ki, bu ygtyýar ýerinde⁴ Muhammet Mustapa (Alla ony şöhratlandyrsyn!) otyr. Beýlekiler pygambere sowal berýärdiler:

– Ýa, Resulalla, bu düýeleriň beýigi, ýagny ulusy hut düýedir. Türki uşaklaryna bolsa «köşek» diýerler, nä sebäpden olara düýe diýilmezdir?!

Muhammet Mustapa (Alla ony şöhratlandyrsyn!) olara:

– Düýedir weli, uşak, ýagny düýeden kiçi, ownuk bolany üçin olara «köşek» diýerler! – diýdi. Derwüş dessine oturan ýerinden turup geldi we pygambere garap:

– Ýa, Resulalla! Bir müşgülin içinde galdym, bu sähra ne ýerdir, bu wady⁵, ne wadydyr?! – diýdi.

---

¹ Ukudan baly kylmak – ukudan oýanmak. Mundan bu ýana ol „ukudan oýandy“ diýlip alyndy.

² Rahmany düýş – Allanyň merhemeti bilen aýan görinýän düýş.

³ Ýygnak bolup – toparlanyşyp; üýşüp; jemlenişip.

⁴ Yhtyýar ýeri – kabul edişlik ýeri; saýlap-seçme mesgeni.

⁵ Wady – çöl, beýewan.

Seýýidi älem¹ bakdy, gördi ki, öňünde sakaly gyrkyk bir Derwüş. Pygamber oňa:

– Eý, jemaly sadr²! – diýdi. Derwüş:

–Ýa, Resulalla! Meni ajaplarmy, öwermi sen, eýse, beýle bolarmy? – diýdi. Seýit aýdar:

– Eý, abdylla³, sen ne kişi sen? – diýdi. Derwüş bu hallardan joşa gelip, diýdi ki:

Ajap⁴ üçin nyhan⁵ boldum bu tende,
Sagadat genjiýem, çün bir weýranda.

Ajapdyr kim, gören meni ajaplar,
Çünki, bilmez, soltanammy ýa bende.

Derwüş ikilenç sorady:

– Ýa, Resulalla! Bu menzil we makam ne ýerdir?

Resul hezretleri oňa:

– Bu kaby-köwseýindir⁶. Bu agaç şejretül-yslamdyr⁷. Ol seniň gördügiň baş pudak bolsa, yslam içindäki baş erkandyr⁸– diýdi. Derwüş ätiýaç etdi, bakdy we gördi, pygamberiň aýdan bu agajynyň iki pudagyna gün düşer, emma üç pudagyna gün düşmeýärdi.

---

¹ Seýýidi älem – älemleriň hojaýyny.

² Jemaly sadr – gözellik eýesi.

³ Abdylly – Allanyň guly.

⁴ Ajap – geň, täsin; Alla.

⁵ Nyhan – gizlin, örtülgi, pynhan; ýaşyryn.

⁶ Kaby-köwseýn – iki ýaýyň uzynlygy.

⁷ Şejretül-yslam – yslamyň daragty.

⁸ Baş erkan – yslamyň baş sütüni; paýasy.

Derwüş düýşünden oýandy, gördi ki, leýs filedar, gaýry ne deýýar¹, ýeke-ýalňyz özüdir, başga hiç kimse ýok. Derwüş ýene şygra başlady we:

Köňüllerde menem, syrry ilähi²,
Sera-ser³ бүтин барлык, mahy tamahy.

Menem husny бүтин şekli-suratyň,

Бүтин başda meniň döwlet külahym –

diýdi. Ýene dört tarapyna bakdy, gördi, bu sährada ýeke-ýalňyz özüdir weli, ýer we gök öz wujudyňyň, ýagny öz bedeniniň, göwresiniň içinde seýr eder. Derwüş ýerde we asmanda her bir zat bar bolsa, ählisiniň ses we sedasyny eşitdi, görse ol sesleriň ählisi öz wujudyndan geler. Ol özüçe pikir eýledi we şeýle karara geldi: "Men ozal hut bu ýeriň içindedim, şindi bu meniň içimde bolup görüner".

Düýşümidir, oýamydyr belli däl, gözünü açdy, bakdy, gördi ki, daş-töwereginde janly-jemende hiç bir zat ýok, urup duran hem öz janydyr, düýşi däl. Bu gezek Derwüş aýdar:

Älem külli sadap, göwher men boldum,
Bu ähli барлыга depder men boldum,
Ýakyn, барлык, бүтин mende bolundy,
Ýakyn, yrak, hemme bisýar¹ men boldum.

---

¹ Bu ýerde „ne janly, ne jemende; ne ýaşayan bar” diýen many bar. Mundan bu ýana ol şeýle manyda alynar.

² Syrry ilähi – Allanyň syry.

³ Sera-ser – boýdan başa.

Derwüş bütün älemi öz wujudynda gördi, habar-dar boldy. Bütün älemden maksat onuň özümiş. Bu gezek Derwüş akyly bazaryna girdi, akyly bilen bak-dy, gördi ki, soltan Muhammet Mustapadyr (Alla ony şöhratlandyrsyn!).

Derwüş yşk bazaryna bakdy. Yşk bazarynda Aly soltany gördi. "Soltana halymy arz kylaýyn" diýip, ileri ýörüdi. Şahymerdan Aly hem Derwüşi gördi we aýtdy:

– Derwüş, ýokary bak!

Derwüş ýokary bakdy, gördi ki, bar zat ýerli-ýerinde bir kemal tutmuş, baryny gördi, bularyň hiç bir nogsany ýok. Ol şükür seždesini kyldy. Baş gö-terip görse, bütün barlyk pasyk kelamy² bilen Taň-rynyň birligine kepillik bildirerler. Derwüş bu şowk bilen joşa geldi we:

Haka minnet ki, Hak boldy mugaýýyn³,

Hyjap gitdi, aýan göründi bu jan.

Göründi aftyap zerräm içinde,

Nyhan boldy katram içinde aýan! –

diýdi. Şoňra Derwüş Şahymerdan Alydan sorady:

– Eý, Aly, munda tutulmuş bu saýawanyň sa-ýaçsyz nirdedir, men hiç görmezem? – diýdi. Şahy-merdan Aly oňa:

---

¹ Bisýar – köp, kän, zyýat.

² Pasyk kelam – bozuk söz; her bir zadyň özüne düşnükli bolan dili; bu ýerde „özlerine düşnükli bolan dil bilen” diýen many bar.

³ Mugaýýyn – belli, mälim, äşgär.

– Bu suratlaryň içinde jünbüş kylan, şugbada, ýagny bu dünýäni her hili sypatda we hereketde görkezen saýawanyň saýaçysydyr ahy! – diýdi. Derwüş bu sözi eşitdi, şat boldy.

Haka minnet, bu gün soltany gördüm,

Hyjapsyz jan içinde jany gördüm.

Nägäh zerre idim, güneşe ýetdim,

Mahw edip, katra meý, ummany gördüm! – diýdi.

Derwüş haýal etmän ileri ýörüdi, baryp Şahymerdan Alynyň elini öpdü we:

– Eý, Aly, men saňa mürit bolaýyn, ýöne men erkan¹ dura bilmezem! – diýip aýtdy.

Derwüş bu ylmy öwrenmek üçin bir zaman Şahymerdan Alynyň gullugynda boldy. Bir gün ondan:

– Eý, Aly, mundan ozal meniň bütin bedenim, tenim ýokdy, ýalňyz jandym. Ol wagt düýşümde gördüm ki, bu bütin älem meniň köňlümdedi – diýip sorady we.

– Bu düýşüň tagbyry, ýagny ýorgudy nedir? – diýdi.

Derwüşüň bu sözi aýdan wagty, Şahymerdan Aly çalasyňlyk bilen Derwüşüň börüginde gizlendi. Derwüş dört tarapyna bakdy, hiç kimse ýok, ne Aly bar, ne-de başga bir kimse, ýeke-ýalňyzlykda onuň bir

---

¹ Erkan – rükn, paýa, sütün; ybadat edýän, tabyn bolýan ýagdaýda dik durmak.

özüdir. Derwüş bu ýagdaýda şygry binýat eýledi we:

Görüň, ol baka kim, ne takdyr boldy,
Bütün älem wujudymda seýr boldy.
Ähli dil sözledi, syrry enel-hak,
Ähli zatda hakykat menşur boldy –
diýdi.

Derwüş öz derdi bilen özi, haýran galdy. Döw-rany ruzgärden bir müddet¹ geçdi. Bir gün Derwüş gördi ki, bu saraýda Süleýman pygamberiň diwany² durmuş. Ol ýerde Derwüş Şahymerdan Alyny gördi, ol Süleýman pygamberiň kirpiginiň astyndan bakýardy. Derhal, Derwüş muny bildi we tezerrug³ eýledi, ýagny oňa aglap, ýalbardy.

– Eý, Şahymerdan Aly, men seni gördüm, seniň ýanyňda meniň maksadym köpdür! – diýdi. Şahymerdan Aly Derwüşe ogrynça diş gysdy we «Sözleme!» diýdi. Ol:

– Men Süleýman pygamber bilen bile geldim – diýip aýtdy we:

– Süleýman pygamber meni özüdirin hasap eder, muny duýup, howatyr etmesin! – diýdi. Derwüş hamuş boldy, dymdy. Ýene duşuşmak üçin bir zaman pursat gözledi.

---

¹ Müddet – wagt, zaman, döwür.

² Diwan – döwlet edarasy.

³ Tezerrug eýlemek – ýalbarma, aglama.

Bir gün Derwüş Şahymerdan Alyny hylwatda, ýagny bir gizlin ýerde tapdy we oňa:

– Eý, Aly, Ýusup pygamberden soradym weli, seni guýyga düşdi diýdiler, bu dogrumydyr? – diýdi. Aly aýdar:

– Guýy diýdikleri bu jisimdi, men ol guýudan çykdy we Müsüre soltan boldum – diýdi. Derwüş aýdar:

– Bu dogrumydyr?

Ýene Şahymerdan Aly Derwüşe:

– Eý, Derwüş, bəri bak! – diýdi.

Derwüş ol tarapa bakdy, gördi ki, ýüz ýigrimi dört müň pygamber, ähli öwlüýä we enbiýa ol ýerde durmuşlar. Olaryň her birisi Ala tahsyn¹ ederler, ony öwerler.

Derwüş ol arada (Alla ony şöhratlandyrsyn!) Muhammet Mustapany gördi, onuň ýüzüniň nurundan ýer we asman aýdyň bolmuş, nura dolmuş. Ähli pygamberleriň öňüne düşüp, ol Allanyň dergähine barar. Derwüş özüne bakyp: «Men hem bular bilen bile baraýyn, wagt bolar, bular toba barýandyrlar» diýdi. Derwüş dessine uka gitdi we olar bilen bile bardy. Gördi ki, bular Allatagalanyň dergähine geldiler. Muhammet Mustapa (Alla ony şöhratlandyrsyn!) olardan ileri ýörüdi. Aýdar ki:

---

¹ Tahsyn – makullama; alkyşlama, öwme.

– Iläha, bar hudaýa! Bu öz ýaradan ähli mahlukatyňy, öz rehmetiň bilen ýalkagyl! – diýer. Allatagala aýdar:

– Eý, Muhammet, sen, saňa dogany dile! – diýer. Pygamber oňa:

– Her bir pygamberiň meniň bilen bir mugamylasy, ýagny baglanyşykly taraplary bardyr – diýer. Derwüş gördi ki, bularyň ýagdaýy bu haldadyr, ol dessine ileri ýörüdi. Ol:

– Ilähi, hudawenda! Allahy tagala, men misgine hem bir nazar eýle! – diýer.

Bu wagtyň içinde Derwüş ukydan oýandy, gördi ki bu düşükdir, «Subhanalla!»¹ diýdi.

Ol ýene-de uka gitdi we bu sapar gördi, Ýunus pygamber çilleden çykmyş, toýdur. Derwüş:

– Ne hoş ýere geldim! – diýip aýtdy. Ol çaltlyk bilen turup bu ýere gitmek üçin ýola düşeyin diýip, keşkülini² eline aldy. Şol wagt birdenkä, bir ýerden şeytan lagyn çykyp geldi. Derwüş oňa bakdy we gördi ki, bu şeytandyr. Güldi. Derwüş şeytana baky:

– Heý, Şyh, bu ýere betbagtçylygamy geldiň? – diýdi. Şeytan haýal etmän, çaltlyk bilen hasasyny çekdi, Derwüşini üstüne ýörüdi. Derwüş hem gördi, ol öz garşysyna geler. Ol çalasynlyk bilen köýnegini

---

¹ Subhanalla – Hudaýa şükür!

² Keşköl – derwüşleriň gedaýçylyk edip ýygnan zatlaryny salmak üçin suw kädiden we şuňa meňzeşden ýasap, egin-eşikleriniň üstünden asýan gaplary.

çykaryp, onuň garşysyna tarap ýörüdi. Ikisi diwan içinde barabar boldular. Pygamberler towuş-towuş¹, uly ses bilen gygyryşyp başladylar. Olar:

– Ol misgin Derwüş şeytan şindi öldürer, kowmaň! – diýerler. Derwüş Şeytany mejalyna bermedi, haýal-ýagallyk etmän, makarraky içinde, ýagny duran ýerinde ony basdy. Bu wagt pygamberler Derwüşe tahsyn eýlediler, ony öwdüler we alkyşladylar. Şeytan bolsa perýat eýledi, gaçdy. Derwüş ony kowalady. Soňra bardy, oturdy, köýnegini geýdi. Muhammet Mustapa (Alla ony şöhratlandyrsyn!) Derwüşe:

– Şeytana ýagşy darydyň! – diýdi. Derwüş oňa:

– Ýa, Resulalla! Hiç kimsäm ýok, bir garybam, garnym hem açdyr! – diýdi. Derwüşe dessine iýmek-içmek berdiler, iýdi. Bu mahalda Derwüş ukudan oýandy, gördi ki, bu gördükleri düýşüdir. Ol şygyr aýtmaga başlady:

Bu бүтін äleme soltan men boldum,
Sagadat jöwherine kân men boldum,
Men ol bahry-muhydam her köňülde,
Weli, bu dem suraty ynsan men boldum –
diýdi.

Bu wagtda Derwüş bakdy, gördi, bu giden meýdan içinde ýeke-ýalňyz özüdir, özünden başga bu ýerde janly-jemende hiç bir zat ýok. Ol edilen söh-

---

¹ Towuş-towuş – batly-batly; howsalaly; tolgunçly.

betler Derwüşüň janyna kär eýledi. Meger Derwüş: "Ýa, Rebbim, men ne hoş ýerdedim, hany ol dem?" – diýip, pikir eýledi. Şol wagtyň özünde hem Derwüşü uky basmarlady we ol çuň uka gitdi. Derwüşüň düýşünde gördügi ýene-de şol söhbetdir. Ozalky gören ýerleri, görülen zatlar, o şol söhbet, hemmesi ýerli-ýerinde durmuş. Derwüş Şahymerdan Alydan:

– Ol meniň bilen söweşen Şyh hany? Ýa ol... – diýip soran wagty, bir ýerden şeytan çykyp geldi. Derwüş gördi, asyl duşmany golaý ýanyndadyr. Derwüş aýdar:

– Eý, Aly, men bu Şyh bilen bu gezek bir ýana bolaryn! – diýdi. Şyh hem muny görüp:

– Bu meniň uçradygym ne bela boldy? – diýer.

Derwüş ýene köýnegini çykaryp ýere goýdy we bu gezek Şyh bilen mäkäm tutuşdylar. Pygamberleriň hemmesi bir ýandan hatara durup, bulara syn ederler. Birdenem Derwüş ýene Şyhy basdy. Ähli pygamberler ýene Derwüşe tahsyn eýlediler, ony alkyşladylar. Şyh ondan gaçyp kenara çykdy. Ol Derwüşe:

– Seni hylwatda taparyn! – diýip, aýtdy. Derwüş köýnegini geýip geldi, ýerinde oturdy we ýene Şahymerdan Alydan sorady:

– Eý, Aly, Şyh meniň bilen ajap uruşdymy?! Şahymerdan Aly oňa:

– Häzir bol! Mundan hiç gapyl bolma! – diýer. Derwüş mundan wagty hoş bolup, özüne ýüzlenip:

Haka minnet, saparym ýara ýetdi,
Jan we dil, wuslat ol dildara ýetdi.
Gowuşdym wusala, galmady hijran,
Tiken gitdi, ýolum gülzara ýetdi –

diýdi.

Derwüş bu wakalaryň içinde töweregine bakdy, gördi, bu ýerde uly toýdur. Sumat¹ çekilmiş, toýa taýýarlyk görüler. Derwüş golaýdan özüne bir ýeri göz etdi². Bakdy, gördi ki, bu ýerden ähli barlyk röwşen bolup görüner. Ähli tarapda, aşakda-ýokarda, ilerde-gaýrada her ne kim bar bolsa, äşgär görüldi.

Derwüş bakdy, tahtesseradan³ tä, bu бүтін barlyk oňa aýan boldy. Derwüş jenneti gördi. Aýtdy:

– Eý, Aly, bu ne ýerdir? Şahymerdan Aly oňa aýdar:

– Uçmahdyr!

Derwüş ony seýran eýledi. Ýene bakdy, tamugy gördi, bir garaýyp, geň we täsin ýerdir. Aşaga bakdy, ferşi⁴, öküzi, balygy, derýany seýran eýledi. Burçlara bakdy, olary arassa, aýdyň gördi. Бүтін barlygyň aslyny, parhyny hoş görüp, seýran etdi. Bu zatlara Derwüşiniň köňli paryg boldy. Ol:

Haka minnet, janym külli nur boldy,

---

¹ Sumat – jar çekmek; araýyş guramak; toýa taýýarlyk görmek.

² Göz etmek – göz önünde tutmak; saýlap almak.

³ Tahtessera – ýer we onuň aşagy.

⁴ Ferş – ýer.

Içim-daşym nur bilen magmur¹ boldy.
Oýandy döwletim gaflat bagyndan,
Bir bile barlygym, külli bir boldy –
diýdi.

Derwüş bakdy we gördi, ýerde-gökde bütün ýaradylan zatlar, pasyk kelamy bilen özüçe sözlär. Ol ýene:

Haka minnet ki, Hak hemmede möwjut,
Kuýaşynda görünen nury magbut².
Ne kim bardyr, o şol nury tejelli³,
Tejerrutda⁴ ählisi tapdylar sut –
diýdi.

Derwüş gördi ki, bütün älem dil bolmuş, bawujut⁵, öz ýaradylan dili bilen sözlär. Olaryň hemmesi nura gark bolmuşlar. Gördi, ählisiniň ortasynda röwşen bir çyrag ýanar. Derwüş joşa geldi we:

Haka minnet, benim dahy jan boldy,
Güneş zerräm içinde pynhan boldy.
Bu birlikden janym, köňli sera-ser,
Sagadat jöwherine ol magdan boldy –

---

¹ Magmur – röwşen.

² Nury magbut – Allanyň nury.

³ Nury tejelli – Allanyň nazary bilen öwşün atyp duran nur.

⁴ Tejerrut – boş, erkin bolma, Alla birigip, onuň bilen bir bütewi zat bolmak.

⁵ Bawujut – öz ýaradylyşy bilen.

diýip, aýtdy. Soňra ol ukydan oýandy. Derwüş gördi ki, daş-töwereginde özünden başga janly-jemende, hiç kimse ýok, ýeke-ýalňyz özüdir. Ýene Derwüş şygry binýat eýledi:

Ýa, Reb, bu düýşmüdir, ýogsa hyýalym,
Bimisil, bimanent¹ boldy mysalym.

Özüm diýerem, eşiderem özümem,
Başga kim bar, kime diýeýin bu halym!

Bu ybratlary görüp, Derwüş pikir eýledi. Bu wagtda ol birdenkä, Isa pygamberi gördi we oňa göwni göterilip:

– Ýa, Reb, bu ajap kişi ne kişidir? – diýdi.

Şondan soň, ol ileri ýörüdi, baryp, oňa salam berdi. Isa pygamber Derwüşe aýdar:

– Eý, Derwüş, munda ne islär sen?

Derwüş hem oňa:

– Soltanym, bu ajap ýer, ne ýerdir? – diýdi. Isa pygamber:

– Bu kerwensaraýymy, sorar sen? Munda köpler gondy, göçdi. Bu bir kafyladyr², ýagny bir syýahathanadyr, muňa gelen geçer, ýörür, barar! – diýip aýtdy.

Derwüş bakdy, birdenkä gördi, Fyrgaundyr. Ol şeýtany öňüne perde tutmuş we Derwüşiniň duran

---

¹ Bimisil, bimanent – meňzeşi, şonuň ýalysy ýok, ýok mysaly.

² Kafyla – kerwen; syýahata gidýän ýa-da syýahatdan gelýän topar.

ýerine gelerler. Derwüş ony ilkitabada hiç tanamady. Bular gelip gondular we özlerine çadyr tutdular.

Fyrgaun Derwüşiniň ýanyndan ötüp, diwana geçip oturdy. Birdenkä onuň ýaranlary bakyp gördüler, bir gizlinräk ýerde iki sany derwüş otyr. Muny baryp, Fyrgauna habar berdiler. Fyrgaun olara:

– Gelsünler, göreliň! – diýdi. Bular hem geldiler. Isa pygamber Derwüşe bakyp:

– Sen duýynma¹, men sözleşýin! – diýer. Derwüş aýdar:

– Nämä gerek?

Bu wagtyň içinde olar gelip ýetişdiler, salam berdiler. Şeýtan Isa pygamberi tanady weli, Derwüş bilmedi, tanamady. Emma Derwüş şeýtany dessine tanady, emma ony tanandygyny özüne bildirmedi. Şeýtan Isa pygambere garap:

– Bu kişi kimdir? – diýdi. Isa pygamber hem oňa:

– Taňry bardyr, ony bir hylwat ýerden tapdyk – diýdi. Bu wagtda Derwüş hem bulara seredip durdy. Fyrgaun Isa pygambere:

–Taňry bardyr diýen senmi?! – diýdi. Isa pygamber aýdar:

– Hawa, men diýdim! Fyrgaun ýene oňa:

– Sen ony gördüňmi, ýogsa, kyýas bilen, ýagny çen-çak bilenmi sözlär sen? Şol wagt Şeýtan hem Isa pygambere:

---

¹ Duýynma – duýdurma; bildirme; özüni äşgär etme.

– Jadylyk bilen, sen hemmäni azdyrdyň, meni hem azdyrmak isleýärmiş?! – diýer. Ol wagt Derwüş Isa pygambere ýüzlenip:

– Muny tanadyňmy, bu kimdir?! – diýdi. Isa pygamber hem:

– Elbet-de, men muny bilmerinmi, bu şeytandyr! – diýdi. Derwüş Isa pygambere garap:

– Eger şeýle bolsa, ondan häzir bol! – diýdi. Fyrgaun şeytandan:

– Bu kişini ozal heý, bir ýerde gördügiň barmydyr? – diýip, sorady. Şeytan hem oňa:

– Bu bir jadygöýdür, seresap bol! – diýdi.

Mundan soňra Derwüş ýerinden turdy. Şeytana garap:

– Eý, Şyhy nahs¹, heniz hem fuzullugyňy kowmadyňmy? – diýdi. Bu wagt bu ýerde Fyrgauna mürit bolup ýören şeytan ileri geldi, sürdi, ýene Derwüşiniň üstüne geldi. Derwüş köýnegini gapdala goýdy, Şeytany tutdy. Derwüş:

Ilähi, jümläniň syryn bilen Hak,

Maňa bir nazar eýle, halyma bak!

Jadydyr, halky azdyrды ýolundan,

Isa pygambere çün diýr, bu güstah²! –

diýdi. Derhal şeytany basdy. Şeytanyň elinde bir tubrasy¹ we bir hasasy bardy, olary elinden aldy.

---

¹ Şyhy nahs – şyhsumak.

² Güstah – utançsyz, bihaýa, edepsiz.

Şeýtan bakdy, gördi, bu şol Derwüşdir, mejmuga² ýüz tutdy, göreşe taýýarlanmaga başlady. Bu wagt Fyrgaun bakdy we gördi, ýanyndakylaryň barysy uçdy. Olara aýdar:

– Derwüşü tutuň!

Derwüş derhal sapanyny çykardy. Sapan daşy bilen onuň leşgerini gyrdy. Her kişi bir tarapa dar-gap, gaçyp gitdi. Derwüş Fyrgauny hem daş bilen urdy, maňlaýyny ýardy. Şeýtanyň hem börüginini, hasasyny we tubrasyny elinden aldy. Soňra geldi, ýerinde oturdy. Isa pygamber Derwüşe:

– Janym saňa gurban bolsun! – diýdi.

Derwüş Şeýtanyň tubrasyny agdardy, gördi ki, dünýäde niçe jadylyk bar bolsa, bu tubrada eken, ony Şahymerdan ikisi bir ýere üşürdiler. Fyrgaunyň leşgerini direltdiler. Şeýtan geldi, ol Fyrgauna garap:

– Ol kişiden tubramy alyp ber! – diýdi. Bular ahyry açylyşdylar we "tubransy, börügi we hasany alyp ber!" diýip, Isa pygamberden soradylar. Ol hem Derwüşe:

– Ber, bulardan gutulaly we gideli! – diýdi. Derwüş hem oňa:

– Sabr eýle! – diýdi.

Bu wagt Fyrgaun başynyň kiçelenine utandy. Şeýtan bolsa öz tubrasy üçin gussalandy. Ikinji ge-

---

¹ Tubra – içinde jadygöý saklanýan uzyn jüründigi bolan demir çäýnek.

² Mejmuga – ýygnanmaga, taýýar bolmaga başlamak.

zek bular ýene söweşdiler, garpyşdylar. Derwüş ýene Isa pygambere:

– Häzir bol! – diýdi.

Derwüş kuteğini¹ çekdi, ýene badak saldy. Şeýtany tutdy, getirdi. Bir aýagyndan asdy we aýdar:

– Eý, melgun, sen munça pis kötülige, beýle erbetlige näme üçin edersin?

Bu wagtda Şeýtan Isa pygamberini elini öper we:

– Meni bu kişiden gutar! – diýip ýalbardy.

Derwüş hem:

– Eý, Isa pygamber, bu Şeýtandyr, muny ýagşy tutduk, muňa hiç rehimdarlyk eýleme! – diýer. Isa pygamber Derwüşe:

– Janym, meniň Isadygymy nädip bildin? – diýdi.

Derwüş ýene şygra başlady. Aýdar:

Haka minnet ki, Hak boldy maňa ýar,

Janym içinde gizlendi, bu esrar².

Müberrayam³ ähli pikir-u hyýaldan,

Ne küfr-u din⁴, ne sowmug-u⁵, ne zünnar⁶.

Derhal, şeýtan zary kyldy we aýdar:

– Diriligim ol tubra bilendir, maňa ony beriň?! – diýer. Isa pygamber Derwüşe:

---

¹ Kutek – gysga don şekilli geýim.

² Esrar – syr.

³ Müberra – töhmetden günäsiz çykan; sap, arassa.

⁴ Küfr-u din – dine ynanmazlyk.

⁵ Sowmug – sopularyň ybadata meşgul bolýan ýeri.

⁶ Zünnar – guşak; ruhanylaryň biline daňýan tanapdan edilen guşagy.

– Ber, munuň tubrasyny! – diýdi.

Derwüş getirip, şeýtanyň tubrasyny onuň eline berdi, hasap eýlemedi. Derwüş oýandy, gördi ki, bu düýşüdir. Ýene ýeke-ýalňyz özüdir, janly-jemende-den hiç kimse ýok. Ol joşa gelip:

Ýa, Reb, menmiýem ol dilberi aýýar,
Meniň janymda tapyldy bu esrar.
Bar zat menem, бүтін әлем içinde,
Hyjab-u, sowmug-u , maksady zünnar –
diýdi.

Derwüş dessine şükür seždesini eýledi, seždeden başyny göterdi. Gördi ki, säher bolyp, güneş dogmuş. Gije-gündiz, daş-ýakyn bir bolmuş. Derwüş muny görüp, dogra-dileg bilen «Lä iläha ilallah!», ýagny Alladan başga Taňry ýokdur diýip aýtdy.

Derwüş bu hikmetleri gördi we özüne ýüzlenip, bu ýagdaýlar barada pikir eýledi. Soňra ýene ol uka gitdi. Bu gezek düýşünde gördi ki, бүтін әлемde ýaradylan zatlaryň hemmesi bir ýere ýygnanmyş, bu sährada gezerler. Olar: «Munda tutulmyş bu bir bargäh, saýawandyr. Munuň sahyby, hak eýesi nirededir?» – diýip, bir-birinden soraşýardylar. Derwüş hem tötänden bu ýere ýetişip, bulary gördi, olar hem Derwüşi gördüler.

– Sen hem bu bargähe seýrana geldiňmi? – diýip, ondan soradylar. Derwüş olara:

– Hawa! Bu bargähe öňi bilen Adam pygamber diýerler, bir kişi geldi. Bir zaman bu jahanda boldy. Bu şindiki bar bolan adamlaryň hemmesi ondan ösüp-örňedi – diýdi. Bular:

– Eý, huda, olar bu saýawany düzeni gördüler-mikän, ol kimkä? – diýişdiler.

Şol wagt hem gördüler, bir ýerden Adam pygamber çykyp geler. Derwüş olara bakyp:

– Ynha, Adam pygamberiň özi hem geldi! – diýdi.

Bularyň hemmesi oňa garşy bardylar we salam berdiler, Adamyň elini öpdüler. Ondan soradylar:

– Bu saýawanyň eýesi nirededir? Adam olara:

– Walla, biz hem bu dünýä geldik, muny şu bolşy ýaly gördük – diýdi. Bu gezek Derwüş:

Ýa, Reb, bu syr köňlümde pynhandyr,

Ähli wujuda hökümi rowandyr.

Çün, pikir bile aklym muňa ýetdi,

Bu jandyr ki, ol бүтин äleme jandyr –

diýdi.

Derwüş bu sözi aýdandan soň, Adam pygamber bulardan:

– Bu ne kişidir? – diýip, sorady Bular hem:

– Biz hem muny edil häzir gördük – diýdiler. Bu gezek Adamyň özi ondan sorap:

– Gardaş, sen ne kişi sen? – diýdi. Derwüş bolsa oňa:

– Men hem bu saraýa mysapyr myhmanam. Owal başda bu ýere, seniň bilen bile geldim – diýdi. Adam oňa:

– Men seni tanap, bilmeýärim! – diýdi. Derwüş ýene oňa:

– Sen bu saraýa geleniňde men seniň wujudyňda bardym – diýdi.

Adam oňa bir nyşan ber diýdi. Derwüş Adamyň başyna gelen hekaýatlary we Adamdan soňra adam ogullarynyň başyna gelen hal-ahwallary birin-birin aýdyp berdi. Onda Adam oňa:

– Derwüş, Ybraýym pygamberi Nemrut oda atmak isleýärmiş, gel, bile baraly! – diýdi. Derwüş haýal etmän onuň bilen bile gitdi. Bular bir zaman ýörüdiler, gördüler ki, bir galaba¹ diwan durmuş. Bular hem gelip ýetişdiler, bir gizlin ýerde mekan tutdular, oturdylar. Gördüler ki, Nemrut bir ýerde durman sözleýär we aýak aldygyna:

– Odun getirin! Ýarag eýläň, tiz taýýarlyk görüň! – diýer.

Derwüş bakdy, gördi ki, munda Şeýtan Nemrudyň barlygy², onuň ynamdar adamsy bolmuş. Şeýtan näme diýse, Nemrut onuň aýdanlaryny eder. Derwüş Adama bakyp:

– Bu duran hut Nemrudyň özüdür, emma ol ak sakally kimdir, sen bilýärmiň? – diýdi. Adam:

---

¹ Galaba – birnäçe; köp esse; ençe.

² Barlygy – ynamdar adamsy; gulak asýan kişisi.

– Bilmeyärin! – diýip jogap berdi. Derwüş:

– Bu Şeýtandyr! – diýdi. Şu wagtyň özünde hem Nemrut öz ýanyndaky adamlardan:

– Bular ne kişilerdir? – diýip sorady. Şeýtan bakdy, Adamy we Derwüşü gördi. Nemrut ikinji gezek:

– Bular kimdir? – diýdi. Şeýtan oňa Derwüşü görkezip:

– Munuň derdinden meniň başyma näler geldi, biz aýyply bolduk. Bularyň jezasyny bereliň! – diýdi. Nemrut aýdar:

– Ol kişilere "gel" diýiň!

Bardylar, olara «gel!» diýdiler. Bular hem geldiler, oturdylar. Nemrut Şeýtandan:

– Haýsysdyr bularyň, seniň aýdýanyň? – diýip, sorady. Şeýtan Adamy görkezdi, Derwüşü tanamady. Bular oturdylar, ot ýandy, manjanyk¹ guruldy, taýýarlyk işi tamamlandy. Bu ýere Ybraýymy getirdiler. Şeýtan oňa:

– Eý, Ybraýym, sen Taňry bardyr diýersiň, gel, bu küfr² sözleriňi terk et, seni öldürmän goýalyň! – diýdi. Derwüş muňa kaýyl gelip oturyp bilmedi, haýal etmän, ýerinden turup:

– Bu nähili küfr söz sözledi? – diýdi. Şeýtan oňa bakyp:

---

¹ Manjanyk – sapan atmak üçin niýetlenen sallançak şekilli ýüp. Nemrut Ybraýymy şoňa mündürip, oda atýar.

² Küfr – kapyrlyk, dine ynanmazlyk. Bu ýerde Ybraýymyň Nemrudyň hudaýlygyna ynanmaýanlygy aýdylýar.

– Bu kişi Nemrudyň Taňrylygyna begenmez we özge Taňry bardyr diýip aýdar. Onda Derwüş şeýtana garap:

– Nemrut Taňrymydyr? Men munuň dogdugyny bilerin, Horasan mülkünde Baýkurly beçäniň ogludyr bu! Bu haçan Taňry bolupdyr?! – diýdi.

Bu söze Şeýtan kakydy¹, jany ýanyp aýdar:

– Bulary gürletme, oda sal, ýansynlar! – diýer. Nemrut aýdar:

– Owal Azar ogluny oda salyň, ýüregim sowsyn! – diýdi. Ybraýym pygamberi tutdular we oda atmak üçin manjanyga bagladylar. Adam pygamber Derwüşe ýüzlenip:

– Tur, gideli! – diýdi. Şeýtan aýdar:

– Tutuň, ol kişini-de oda salyň! – diýer. Şol wagt Adama hem ýapyşdylar. Derwüş ýerinden turdy we:

Iläh-a, jümläýe puşt-u pena sen,
Bütün älem halkyna patyşa sen.
Seni Hak bilene enaýat eýle,
Çünki, şeý² mundadyr, onuň bile sen! –
diýip, Allany ýat eýledi. Enbiýadan, öwlüyäden ýardam diledi. Derwüş köýnegini çykaryp, Taňrynyň enaýatyny geýdi. Şeýtan bakdy, gördi ki, bu onuň tubrasyny elinden alan şol Derwüşdir. Ol Nemruda bakyp:

---

¹ Kakymak – gaharlanmak; gany gyzmak; kakyny tutmak.

² Şeý – ähli ýaradylan zatlar.

– Heý, nämä durarsyň, başyňa medet eýle, özüňi gutar! – diýdi.

Bu wagtda Derwüş Şeýtany garbap tutdy, depdi, elini baglady. Nemrudy-da tutdy, getirdi. Olaryň galan leşgeri gaçdy, bu ikisini tutup getirdiler. Bu wagtyň içinde ýüz ýigrimi dört müň pygamber, bütin öwlüýä we enbiýa, ýedi tabaka gökde we ýedi tabaka ýerde ýygnanyşyp durarlar. Bir-bir bahr¹ içindäki bütin ýaradylan zatlar ol ýerde häzir boldular. Hemmesi muňa tahsyn eýlediler we Derwüşe:

– Nemrudyň günäsi ýokdur, bu işleri Şeýtan edýär – diýdiler. Tutup ony getirdiler we oňa işkinje² bereler, ýagny şeýtana azap çekdirerler. Şeýtan bu gezek zarlyk eýledi:

– Şu gezek kowuň, gideýin, men mundan bu ýana gaýdyp erbetlik, bozuklyk etmäýin! – diýdi. Takýanus³ hem:

– Bu bir pir kişidir, munuň günäsini bagyşlaň! – diýdi. Derwüş ýerinden turup, aýtdy:

– Her kişi öz göwnüne maslahat görsün, geňeşsin, bu Adam pygamber zamanyndan bəri, tä bu deme çenli salyhlara näler eýledi, bilermi siz?! Bu wagtda Ybraýym pygamber:

---

¹ Bahr – deňiz, bu ýerde dünýä bir düýpsüz deňize meňzedilýär.

² İşkinje – zulum, ezýet, azap.

³ Takýanus – şeýtanyň pygamber diýip azdyran kişileriniň biri; şeýtanyň şägirdi.

–Nemrut, barasynda ne diýer sen? – diýdi. Muhammet Mustapa (Alla ony şöhratlandyrsyn!) bulara aýdar:

– Derwüş näme diýse, şony tutuň! Derwüş hem:

– Şeýtany maňa beriň, meniň onuň bilen işim bardyr! – diýdi.

Derwüş Şeýtany aldy, bir çuň guýusy bolan ýere geldi. Tutdy, şeýtanyň elini-aýagyny baglady, köýnegini çykardy. Şeýtana haýbat edip:

– Toba eýlemezmi sen, mundan bu ýana gaýdyp şeýtanlyk eýlemeýe sen! – diýer. Şeýtan perýat eýledi.

Ähli pygamberler ýene üýşüp geldiler we:

– Derwüş, bir sagat sabr eýle! – diýdiler. Bu wagtda gördüler ki, Şeýtanyň müritleri Fyrgaun, Takýanus, Şetdat we Nemrut dagylar hem gelerler. Olar:

– Derwüş, gel bize bu Şyhy sat! Saňa kepenek¹ bereli, pylança pul bereli – diýdiler. Derwüş olara:

– Ýarym küft² kudum³ getiriň, bereýin! – diýer. Nemrut:

– Kow bizi, öz ýerimize baraly, biz oňa gulluga durupdyk! – diýer. Derwüş:

Ýa, Reb, ol dilberi aýýar menemmi,
Bütün barlyk, bütün bisýar menemmi?

---

¹ Kepenek – sopularyň geýýän ýüňden dokalan uzyn geýimi.

² Küft – ölçeg birligi.

³ Kudum – azyk, iýmit.

Menmi bu sözleýen wujut içinde,
Görüň, sadapmy ýa, göwher menemmi? –
diýip, iki beýt şygyr binýat eýledi. Bular dört tarapyna bakarlar we:

– Bu Derwüşini bizden feragaty¹ bardyr! – diýerler.

Bu wagtda Derwüş ukydan oýandy. Gözüni açdy, gördi ki, hiç kimse ýok. bu sypatlaryň ählisi, Şeytan, Nemrut, Fyrgaun, Takýanus, Şetdat, olaryň gaýgy-aladasy, gaýry gussalar, hemmesi wujudynda bir pişemiş. Derwüş dört ýana bakdy, gördi ki, ýeke-ýalňyz özüdir. Ol Allanyň birligini ýat eýledi, öz derdi bilen dile geldi.

– Ýa, Reb, men janmyýam, bu ten içinde,
Ýa ol göwhermiýem, magdan içinde.
Ýalňyz menem, başga çün-u çyra ýok,
Sahyphünär², bu gün meýdan içinde –
diýdi.

Derwüş yerinden turdy, geldi, ýola ýolagçy boldy. Bir zamandan soňra Bagdada gelip ýetişdi. Gördi ki, Bagdat bir hoş şäherdir. Onuň ortasyna bardy, görse bir uly suw akyp ýatar. Ol ýerde sahypdöwletler³ we alymlar bar. Derwüş özüniň gören düýşüniň ýorgudyny soramak üçin olara

---

¹ Feragaty – dynmak pikiri.

² Sahyp hünär – hünär eýesi.

³ Sahypdöwlet – döwlet eýeleri; şalar, patyşalar.

garşy ýörüdi. Görse Bähül Diwana¹ gelýär. Ol hem oňa garşy, ileri ýörüdi. Derwüş bilen görüşip, baryp bir hylwat ýerde oturdylar. Derwüş söze başlady, başyndan geçen hekaýatlary bir-bir beýan eýledi. Bähül Diwana hem joşa geldi, bu hekaýaty sözledi, ol Derwüş hem gördüm diýdi.

– Bütün älem meniň ýüzüme garşy sežde kylardy, sag ýanyma bakdym, gördüm, ýanymda Musa pygamber durmuş. Salam berdim – diýer. Men ondan soradym:

– Soltanyň mülküniň munda düzüldigi wagt, sen kandadyň? – diýdim. Musa pygamber aýdar:

– Alaýhyssalamdan (Oňa salamlar bolsun!) maňa Töwrat geldi. Taňry tebärek we tagala diýer ki: «Bütün mülki ýaratdym we suratlaryň içinde meniň husny rownak, nurly bir, röwşen jemally (Muhammet pygamberden) başga kimim bardyr?» diýer. Oýanyp galdym.

Bu wagtda Derwüş gördi ki, Bähül Diwana hem "guş dilini" sözlemäge başlady. Ol:

Owwal bu ten ýok ekeni, jandym men,
Degilem gul, o demde soltandym men.

---

¹ Bähül Diwana – Weheb ibn Amr Kufeli. Ymam Japar Sadygyň şägirtlerinden biri. Arap halypasy Harun Reşidiň döwründe olar meşhur sopularyň we takwalaryň biri bolupdyrlar. Harun Japar Sadygy dinden çykmaklykda aýyplap, ony öldürmek üçin ruhanylaryndan pitwa soranda birnäçe ahunlar oňa pitwa berýärler. Emma Bähül Harunyň bu adalatsyz teklibine boýun bolmazlyk maksady bilen özüni dälilige salýar. Şondan soň onuň ady Bähül Diwana bolýar.

Wujudym ýok eken jan gülşeninde,
Gülüstany gülli (bir) handandym men –
diýdi.

Derwüş bu sözi sözledi, Bähül Diwana hem joşa geldi, ileri ýörüdi. Derwüş gujaklady we Derwüşin ýakasyndan içine girdi. Derwüş oýandy, gördi ki, ýalňyz özüdir. Ne Bagdat şähri bar, ne Bähül Diwana, hiç kimse ýok, haýran galdy. Pikir eýledi we bu hekaýatlaryň manysyny aňlady.

Bu wagtda Derwüş uka gitdi. Düşünde gördügi bütün älem dile gelmiş, töwhit sözünü sözlär. Ýerde, gökde bütün barlyk röwşen bolup, pasyk kelamy bilen: «Lä iläha ilallah, Muhammed resulallah!»¹ diýip aýdar. Derwüş bu haly görüp, oňa ybrat nazary bilen bakdy, gördi ki, bir ýerde galaba diwan² gurulyp durmuş. Geldi, gördi, Taňry diýdikleri bir nurmyş, bargäh bolsa bu nuruň bölegidi. Bütün barlyk oýandy, her bir zat öz dilinde Hakyň barlygyna we birligine şükür eýlediler.

Bu wagtda Derwüş bakdy, gördi ki, asyl hasap günüdür, soramak we eşitmek günüdür. Muhammet Mustapa (Alla ony şöhratlandyrsyn!) serferaz bolup, ählisiniň ortasynda Aý we güneş dek röwşen bolup, ol nura garşy durmuş. Halaýyklar:

– Ol neneňsi gözel, kerim soltan ki, hemmäniň aýbyny ýüzüne getirmedi. Her biriniň ne islese,

---

¹ „Alladan başga taňry ýokdur, Muhammet onuň resulydyr“.

² Galaba diwan – giden bir mejlis meýdany.

maksadyny berdi – diýip sözleşýärdiler. Nägäh Derwüş bakdy, ol nury gördi. Ýerde-gökde bütin barlyk bu nuruň tejellisinde (ýalkymynda) öz ýoluny görüp, işini bitirmişlerdi. Her biriniň öz halyndan köňli hoş.

Derwüş bu sagatda gördi, her eşýa, her bir ýaradylan zat öz jynsy bilen köp-köp zowky-sapaýa dolmuşlar. Bu wagtda Derwüş gördi, hasap pursaty soňlanyp, hemmesiniň günäsi bagyşlanmyş. Taňry haslary, ýagny Allanyň söýen we saýlan bendeleri bir ýere üýşmüşler. Olar Tuby agajynyň düýbünde söhbet eýlärler. Derwüş ýetişip geldi, gördi ki, bular bu haldadyr. Ol bulara salam berip, bir hylwat ýere geçip oturdy. Bularyň gürrüňlerini diňledi.

Birdenkä hem Derwüş bakdy, gördi, Şeýtan öňki donuny çalşyryp, bu arada olar bilen bile durar. Derwüş ony tanap, hiç durup bilmedi. Şeýtan aşaga-ýokara çapyp, hyzmata meşgul bolmuş weli, bular öz aralarynda Şeýtanyň barlygyny-da bilmezler. Ol bir zahyt, ýagny bir sopy suratynda özüni gizlemiş. Özi hem şirin-şirin sözläp, şatyr-şatyr hereket bilen bulara hyzmat eder. Bu ýerdäkileriň hemmesine öz ýanyndan gulluk ýanaşdyrar, aýak aldygyna hyzmat eder. Arasynda-da öz aşyndan geçen hekaýatlary gürrüň berer. Oturanlaryň hemmesi muny bir hoş sözli, ýagşy kişidir öýderler. Derwüş muny gözden salmady. Bu wagtda olar:

– Derwüş, gel, gurban bol! Bu ýeri göteren öküziň, balygyň işi bitmiş – diýdiler. Derwüş baraýyn diýip, ýerinden turdy. Musa pygamber:

– Derwüşe gurban boluň, hem munda gelsin, söhbet eýläliň! – diýer. Şeýtan bolsa oňa:

– Bulardan ne umar sen, näme hantama bolar sen? – diýer.

Derwüş Şeýtanyň boş gürrüňine gulak asyp, saklanmady. Turdy, geldi we gördi, balygy öküze ýüklemişler, olar gezip ýörerler. Derwüş ileri ýöredi, beýleki derwüşlere hem salam berdi. Derwüşler ondan soradylar:

– Eý, Derwüş, sen heý bir şundan ýagşy söhbet ýerini gördüňmi? – diýerler. Derwüş olary alyp, bu mejlise getirdi. Bular hem gördüler, derwüşlerem geler, olara «Hoş geldiňiz!» diýdiler. Ýerli-ýerinde, ornaşyp oturdylar. Gyşaryp ýatmak islänler gyşardylar, kimler dik oturdylar. Soňra olara:

– Her biriňiz bir hekaýat sözläň! – diýdiler.

Şeýtan lagynyň dili diýseň ýüwrük eken, ol ýagşy hekaýatlar aýdyp, oňat gazallar okaýardy. Bular söhbete meşgul wagty Derwüş ýerinden turdy we şu beýti okady:

Janan idim, ezelde jana geldim,
Janym wujut kibi meýdana geldim.
Teferruç kylmaga¹ mülki jahana,

---

¹ Teferruç kylmak – ähli ýaradylan ýerlere seýran etmek.

Aryfam, suraty ynsana geldim! –
diýdi.

Derwüşe «Bir hekaýat sözle, eşideliň!» diýdiler.
Şeýtan lagyn Derwüşe bakdy, öz ýanyndan:

– Şu kişini ozal hem bir ýerde görenim ýaly?! –
diýer. Ýene-de Derwüşe sözle diýdiler. Derwüş
söze başlady. Ol aýdar:

– Men ol zamandadym ki, jahan ýokdy, ýalňyz
Taňry tebärek we tagala bardy. Diledi ki, ýer we
gögi ýaryp, бүтін älemi wujuda (jana) getirdi. Бүтін
barlyk, ähli zatlar, ýerde we gökde kämil tamam
boldy. Tä, ol demden, bu deme çenli her bir zat öz
işine meşgul boldy, owal-ahyr herne bolsa herekete
geçdi.

Derwüş şeýle ýagşy hekaýaty sözledi. Ol Adam
safiullanyň ähli başdan geçiren wakalaryny bir-bir
hekaýat eýledi. Şeýtan diňledi, gördi ki bu Derwüş
şol börügin, hasasyny we tubrasyny alan
derwüşdir.

– Owal-ahyr mundan hiç gutulmam ýokdur! –
diýip, Şeýtan oturan ýerinden perýat eýledi. Sürdi,
Derwüşiniň üstüne geldi. Derwüş gördi ki, Şeýtan öz
garşysyna geler, ýerinden turdy. Ol:

Ýene geldi bize baýram bolan gün,
Janym soltan bilen hemdem bolan gün.
Ýene wuslat eli pursata ýetdi,
Aşyklar yşk bilen hemdem bolan gün! –

diýdi. Tutdy, Şeýtany mejlis içinde ýere urdy. Elini-aýagyny baglady. Gelip, başga ýere geçip oturdy. Soňra:

Men owal jan idim, ten neçüýn boldum,
Bu ten içinde pynhan neçüýn boldum?
Men ol syram, ki älemde bigäne,
Ajap suraty ynsan men neçüýn boldum? –

diýdi. Mejlisdäkileriň ählisi:

– Derwüş, bu misginiň elini-aýagyny bagladyň, onuň günäsi nedir? – diýişdiler. Derwüş olara:

– Biz ol jahanda bar idik, ol wagt ýer we gök bardy. Gün dogardy, dolanardy. Ol wagtda ötenlerimiz Taňry, pygamber, dünýä, ahyret, rahman, şeýtan diýmezlermidi? Bu şol Şeýtandyr! – diýdi. Bular:

– Dogry aýdýarsyň, eşiderdik weli, heniz ony görmändik. Indi onuň elini-aýagyny çöz, mundan habar alalyň! – diýdiler. Derwüş onuň gol-aýagyny çözdü. Şeýtan dile geldi, aýdar:

– Meniň halyma bakyň, ne belaga sataşdym! Öwlüýä we enbiýa meniň elimden sergezdan bolmuşdy. Emma bu kişijik görüň, maňa ne işler kylar?

Bu wagtda Derwüş ukydan oýandy, gördi kim daş-töwereginde özünden başga janly-jemende, hiç kimse ýok, ýeke-ýalňyz özüdir. Derwüş ýene dile geldi. Ol:

Ýolum ajap, neçüýn sähraýa düşdi?
Bu söwdadan başym söwdaýa düşdi.

Ezel nahan kysmyna talygmydyr¹,
Bile, soltan bilen hemsayıa² düşdi –
diýdi.

Bu wagtda gördi ki jühmle älemde güneş dogmuş. Ýerde-gökde бүтін барлык bir wujut, bir baş bolmuş, ählisi pasyk kelamy bilen sözlärler.

Jahan başdan-başa nury sagadat,
Ýalňyz birdir, ne hijran bar, ne wuslat.
Niýe baksaň o şol aýan kemaldyr,
Sypat ýokdur, hakykatda gudurat .

Bu wagtda Derwüş i ýene uky basmarlady, ol uka gitdi. Oýandy, gördi ki, бүтін dünýä, ähli барлык bir saraýdyr. Onuň ortarasynda gadymdan bäri bir dik aýna durmuş. Bu saraýyň diwarynyň kenarynda bar bolan her bir zat tende nagys bolmuş, ýagny ähli zatlaryň suraty ynsanyň bedeninde şekillenmiş. Ol bu uly aýnada äşgär görüner. Derwüş oňa seýran eýledi. Birdenkä, öz suratynyň şekilini bu aýnada görüp, haýran galdy. Ol:

Men imişem, maňa maksat jahanda,
Aýan boldy nyşanym bi nyşanda.
Menem sözde, meni sözlär ähli dil,
Menem genj-u sagadat her weýranda –
diýdi.

---

¹ Talyg – täleý, ýazgyt, bagt, ykbal, kysmat.

² Hemsayıa – goňşy; ýanaşyk.

Bu halda sözlär eken Derwüş gördi ki, Süleýman pygamber gämisine girmiş, Abat mülküne garşy gider. Deňiz möwje gelip, ýolda gämini kül-peýekun edip, bu kenara çykarmyş. Nebiniň ýoly sähraýa düşdi. Derwüş gördi ki, Süleýman pygamber hem munda geler. Ikisi oturdylar. Süleýman pygamber: «Ýene adam garasyny gördüm» diýip, şükür eýledi. Bu pikir-u hyýalda eken, olar birdenkä, bu saraýda akar suwly, çar ýany bagy-bossana bürelen arassa gülüstanlygy, giden çemenzarlygy gördüler. Süleýman pygamber Derwüşe:

– Ne gözel ýerdir, gel baraly, bir dem oturaly! – diýdi. Gelip oturdylar. Birnäçe wagt geçdi, bu hut söhbet etmeli ýermiş. Bu ýerde adamlar peýda bolup başlady. Olar geldiler, gördüler ki, bu ýerde iki sany kişi oturur. Salam berdiler. Bular hem «aleýik!» aldylar, geçip, bular bilen bile oturdylar. Bir sagat geçdi, gelenler görseler, bular bir keseki adamlardyr. Olar:

– Siz ne kişiler siz, gelişiňiz niredendir? – diýip soradylar. Süleýman pygamber:

– Men Dawut pygamberiň oglyýam. Atam öldi, bu jahana bir zaman men hem höküm eýledim – diýip söze başlady.

Döw we periniň öz hökmüne tabyn bolşuny, ählisine adl-u dat eýländigini, bir zaman jahandan myrat alandygyny, ahyrynda hem çarhy pelegiň elinde sergezdan bolşuny Süleýman bir-bir gürrüň

berdi. Soňraky gelen kişiler gaty geň galyp diňlediler we soňra oňa:

– Ol ýanyňdaky ýoldaşyň ne kişidir? – diýdiler.

Süleýman pygamber hem olara:

– Menem ony şu ýerde gördüm! – diýip, aýdýar.

Derwüşe dynç bermediler. Oturanlar oňa:

– Ýar, seniň halyň nedir? – diýdiler.

Derwüş şygyr binýat eýledi we:

Ýa, Reb, men kandaýam, bu hal ne haldyr?

Nedir maksat maňa, bu ne hyýaldyr?

Wujudymda älem möwjut bolupdyr,

Görüň, meniň halym niýe mysaldyr? –

diýdi.

Derwüş oturanlara dünýäniň ýaradylyş syryndan gürrüň berdi, özü-de bu syra anyk göz ýetirdi. Düýşünden oýandy, gördi ki bu düýşüdir. Ol Allany ýat eýledi we ýene ýatdy.

Bu gezek hem onuň düýşünde gördügi ýene şol mejlisdir. Öňki gören adamlarynyň hemmesi edil öňküsi ýaly ýerli-ýerinde oturmyşlar. Bu gezek Derwüş olardan:

– Ýaranlar, bu ýer ne ýerdir we siz ne kişiler siz?

– diýip, sorar. Bularyň içinden bir kişi çykyp geldi we aýdar:

– Bular, Taňry haslarydyr. Owal-ahyr öwlüýä we enbiýa bar bolsa, olaryň hemmesi mundadyr! Derwüş akylyny başyna getirdi. Ol:

– Ne hup mejlise ulaşdym! – diýip, köňli paryg boldy, bozuldy. Başyndan geçen hekaýatlary sözlemek üçin dile geldi. Aýdar:

– Meniň bir donum bardy. Adam aýtdy, owal şu don bilen bu jahana geldim. Başga hiç bir zat adamdan ýokdy, تنها mendim, aňlanmadym. Alla ýüz tutdum, çünki bu giň ýerdir, munda döwran sürere maňa bir ýary-ýoldaş bolsa diýdim. Hak tebärek we tagala maňa bir ýar berdi. Bir zaman bu saraýda boldum. Ogul-gyz boldy. Ahyrynda ol donum eskidi¹, ýyrtyldy gitdi. Patşa ony maňa hylgat edip, serpaý beripdi. Men ýene soltanyň gaşyna bardym. Ähil aýalym² munda galdy, ýerde we gökde başga adam ýokdy. Men bir zaman soltan ýanynda boldum, oýandym. Gördüm ki, Hak tebärek we tagala maňa gaýtadan bir täze hylgat, serpaý don bermiş, edil öňki donuma meňzär. Turdum, şükür seždesini kyldym. Baş göterdim, şol wagtda: «Ýene ol saraýa bar!» diýip, gulagyma bir üýn geldi. Onsoň, ýene munda geldim. Bu saraýy gördüm, ähli aýalym, çagalarym ýerli-ýerinde, öňki tertip düzülmüş. Men hem geldim, bulara salam berdim we öz halymy olara beýan eýledim. Bular maňa tanyşlyk bermediler. Bir-bir nyşan berdim, «Ol zamanda geçen haly nyşanyňyzyň dogrusyny gördügimiz ýokdur» diýdiler. Men bu ýere gelen

---

¹ Eskidi – könelde. Bu ýerde garramak we ýogalmak (dünýeden gitmek) göz önünde tutulýar.

² Ähil aýal – maşgala, aýal, oylan-uşak.

wagtymy soradym, Süleýman pygamberiň zamanydy. Men onuň gaşyna geldim, oňa halymy beýan eýledim. Onda Süleýman pygamber hem „Dogrusyny sözlesin!“ diýer. Derwüş bu sözi aýdan wagty oturanlaryň hemmesi:

– Süleýman pygamber kimdir? – diýdiler. Derwüş ýanyndaky ýoldaşyny görkezdi. Süleýman pygamber hem:

– Janym bu berdigi nyşan içinde, ähliňiz bilen bilendir! – diýdi. Derwüş oturanlara:

– Heý bu "guş diline" siziň akylyňyz ýetdimi, muň mazmuny nedir? – diýdi. Derwüşe bu oturanlaryň hemmesi «bilmeris» diýip jogap berdiler.

Derwüş ukudan oýanyp, ýerinden galdy. Gördi eýýam säher bolmuş, jahan başdan-aýaga nur bolmuş. Uzak-ýakyn, gije-gündiz ýegsan bolmuş. Derwüş Allany ýat eýledi, seždä baş goýdy. Sežde içinde ýene uka gitdi.

Bu şowk bilen ol düşünde şu jahany görmüşdi. Ol özüni perişdeler bilen bir mukaddes ýerde gördi. Öz ýanyndan: «ýowmul hysap¹ bolmuş» diýer. Bütün ýaradylan zatlar ýerli-ýerinde sap-sap, hatar-hatar durmuşlar. Terezi gurulmuş. Derwüş ýetişip geldi, gördi, hal beýledir. Dessine şygra başlady, ol:

Wujudy terk edilen ýar men boldum,
Hakykat äleme ýegsan men boldum.

---

¹ Ýowmul hysap – hasap günü, ahyrzaman, kyýamat günü.

Zahyr, batyn, ne kim bardyr jahanda,
Sahyby gerdişi, döwran men boldum! –

diýdi.

Derwüşiniň bu söz heniz agzyndan çykyp-çyk-manka, bakdy, gördi ki, ähli ýaradylan zatlar we olary ýaradan hemmesi bu arada jem bolmuşlar. Derwüş bir gizlin ýere geçip, tä ýadaýança, bularyň her biriniň işini synlamaga oturdy. Ol ýerde her bir ýaradylan zat öz jynsy bilen bile topar-topardy. Bu ýaradylanlaryň arasyndan bir kişi çykdy we ileri ýörüdi. Hezreti yzzatyň¹ gaşyna baryp, salam berdi. Ol:

– Eý, hudawendi kerim, bize başga ne buýrar sen? – diýip aýdar.

Bu wagtda Derwüş düýşünden oýandy. Gözüni açdy, bu gördügi hem düýşüdir. Ol:

Menem wujut, bekülli jan meniňdir,
Sahyp meýdanam uş, meýdan meniňdir.
Zahyr, batyn, ne kim nagş-u hyýal bar,
Hekaýat, kyssa we dessan meniňdir! –

diýdi.

Bu wagtda ýene Derwüş uky basmarlady, ukлады. Öňki düýşünde görşi ýaly bütin barlygyň içinden bir kişi çykyp geler. Ol (Alla ony şöhratlandyrsyn!) Muhammet Mustapady. Pygamber egnine bir köne

---

¹ Hezreti yzzat – hormatly jenap.

murakgag wesile¹ geýmiş. Bu nagş-u hyýaly Derwüş şeýle suratda gördi we oýandy. Seretse, öz köne eşiginiň üstünde syrly esbaplary bar. Emma ondan başga, daş-töwereginde hiç bir zatdan janly-jemende, hiç kimse ýok. Derwüş bu hallary görenden soň, ýene özüne ýüzlendi. Aýdar:

– Meniň janym bir wagt bardy, ol wagtlar ýer we gök hem bardy. Ähli zat, бүтін барлык, bu suratly hyýallar hem görünerdi. Biziň meşgullarymyz her bir zada bir dürli at hem dakypdyrlar. Min kowly Muhammet Mustapamyş² ahy, ýagny bular pygamberleriň aýdanlaryndandyr!

Bu şowk bilen Derwüş joşa geldi. Ol:

Bütün dürli hala binýat menem, men,
Meniňdür ger hana³, ussat menem, men.
Sypat we zat suratynda seýr kyldy,
O şol külli surat we zat menem, men –
diýdi.

Bu wagtda Derwüş ukudan oýandy, gördi, ýene bir başyna ýeke-ýalňyz özüdir, ýanynda özünden başga janly-jemende hiç kimse ýok. Derwüş:

– Bu düýşümde gördüğim ne hyýaldyka? – diýip, pikir eýledi. Ýene biraz wagtdan Derwüşi uky basmarlady. Ol uky arasynda gördi, bir dört sany

---

¹ Murakgag wesile – derwüşleriň geýýän ýüň geýimi.

² Min kowly Muhammet Mustapa – bu Muhammet Mustapanyň aýdanlaryndandyr.

³ Hana – öý, mekan.

kişi bir zady göterip, ýerde goýdular. Derwüş ýagşy nazar eýledi, gördügi ýerde we gökde her bir zat bardy. Dünýä, ahyret, arş-u ferş¹, ne ki bar bolsa, hemmesi röwşendi, ýagtydy. Ol dört kişi pelegi çarhy bilen bilelikde getirip goýdular we öz aralarynda:

– Her bir zady ýerli-ýerinde açalyň, arayış berip, bezeg edeliň. Häzir patşa geler! – diýip, sözleşýärdiler.

Derwüş bulara haýran bolup bakdy. Bular ähli zady açyşdyryp goýdular. Ilki bilen ýeli goýdular, ondan soň deňizi goýdular, soňra balygy we öküzi goýdular. Soňra galanlaryny, ferş üstündäki ýedi gat ýeri, dokuz pelegi, arşy, kürsi we Muhammedi arayış etdiler, bezediler we ýerli-ýerinde goýdular. Bu wagtda Derwüş joşa geldi, şygyr binýat eýledi we:

Ne ki pursat, bu gün soltany gördüm,
Açyldy ten hyjaby, hany gördüm.
Ikilik hyýalyn terk eýleý elden,
Bir imiş, göwher-u magdany gördüm –
diýdi.

Derwüş bu hal içindedi, birden gördi, ol zatlaryň içinden bir şahs çykyp geler. Onuň kyrk başy bardy, ýedi eli we üç gözi bolan bir wujutdyr. Derwüş muny görenden, «Ne geň we täsin mejlise

---

¹ Arş-u ferş – ýer we toprak.

gowuşdym!» diýip pikir etdi. Ol oturan ýerinden turup geldi we bu şahsa salam berdi. Bu kişi hem ony gördi, bu bir derwüşdir. Ol dünýäde köp zähmet çeken adama meňzär. Çünki ol her dürli haldan aýdar:

– Siz ogrynça, gizlinlikde mundamydyňyz, ýogsa myhmançylyga geldiňizmi? – diýer. Derwüş joşa geldi we bu beýti okady:

Zehi eýýam¹, zehi döwrana ýetdim,
Bu top we çowganle meýdana ýetdim.
Myradym bu idi, maksat tapyndy,
Gör ahy, ne latyf soltana ýetdim! –

diýdi.

Bu wagtda Derwüş gördi, bir uly leşgere sataşdy. Ýaman-ýeser ählisi öz ýerli-ýerini aldy, durdy. Ortada tagt guruldy, patşa tagta geçip oturdy. Her kişi öz halynda taýýar boldy. Jarçylary² çagyrdylar, ol:

– Eý, Taňry bendeleri, mülke bir soltan ber! Her bir ýaradylan zat wujuda, jana geldi, beden donuny geýip geldi, diýer.

– Hal hyýalyň içindedir. Bu haly bilen jany bildi – diýer. Bu wagtda Derwüş gördi ki, hal beýle ýanyn-dan turup, bir syr yşarat eýledi. Derwüş bu şygry okady:

---

¹ Zehi eýýam – gözel zamana, ajap döwür.

² Munady – jarçy, jar çekýän.

Zehi dem ki, bu gün soltany gördüm,
Bu resme eýäm budur, ony gördüm.
Wujudym mülküni seýran ederkäm,
Içinde bir sahyp meýdany¹ gördüm! –

diýdi.

Derwüşiniň bu sözi aýdan wagt, onuň sesi
patşanyň gulagyna degdi. Ol aýdar:

– Şol Derwüşe gel diýiň!

Derwüş köp garaşdyrman ileri ýörüdi, patşaga
edep bilen salam berdi we hyzmatyna gol
gowşuryp durdy. Derwüş bakdy, gördi ki, bu
patşanyň ýerinde oturan Taňry arslany Alydyr. Ol
dessine oňa garşy bardy, elini öpdi, halymy arz
edeýin diýip, onuň etegine ýapyşdy. Şol wagt hem
ukydan oýandy. Gözüni açdy, görse elinde öz
köýneginiň etegidir. Bir özi ýeke-ýalňyz, ýanynda
janly-jemende, hiç kimse ýok. Derwüşiniň köňli joşa
geldi we:

Ajap, meniň halym nedir, neýem men?

Başga hiç kimsäm ýok, pynhan neýem men.

Ähli şekli suratda pynhan boldum,

Ähli başda hyýal we söwdaýam men! –

diýdi. Ýerinden turdy, geldi, dört tarapyna bakdy,
oturyp pikir eýledi.

---

¹ Sahyp meýdan – meýdanyň, ýeriň eýesi.

– Men ne hoş ýerde, ne hup mejlisdedim. Bu gördügi dünýä meniň wujudymyň eksidir¹, ýagny göwrämiň suratydyr, ýa bu tapawutlymyka? – diýer. Bu halda sözlär eken, Derwüşe ýene uky geldi, uklady. Düýşünde gördügi şol mejlis henizem arassa, bir aýdyň halda durmuş. Derwüş bu haly görüp, şowka düşdi. Ol:

Bütün älem wujudymda hyýaldyr,
Bu hyýalda jahan nukta mysaldyr.
Wujudym katrasy bahra düşelden²,
Niýe baksam, gadymy bir kemaldyr –
diýdi. Bu wagtda Derwüş bakdy, gördi, birnäçe kişiler bu ýerde peýda bolup başlady. Geldiler, jynsly jynsly bilen bile oturdylar.

Derwüş bakdy, gördi ki, bular meşayıhlar³, abytlar⁴, pygamberler toparydyr. Her kişi öz toparlary bilen patşaga salam berdi. Derwüş durup, bu hallary synlady. Şahymerdan Aly diýer:

– Eý, Taňry bendeleri, bäri bakyň! Bular bakdylar. Derwüş hem bakdy, gördi ki, ferşden tä sidretül-muntehaýa⁵ çenli hemmesi görüner. Her bir zat

---

¹ Eksir – suraty; şekili; şöhlelenmesi.

² Bu ýerde "Wujudymyň damjasyny deňize garan" diýilýär.

³ Meşayıh – şyh.

⁴ Abyt – hudaýa gulluk edýän, sopy.

⁵ Bu ýerde „Ýerden tä, ýedinji gat asmana çenli“ diýilýär.

bularyň arasynda dürri-mugaýýyn¹ boldy, ýagny göwher deýin müň dürli öwşün atyp göründi.

Bu wagtda Derwüş joşa geldi we:

Bu ne haldyr, бүтин барлык мен boldum,
Бүтин әлем wujutdyr, men jan boldum,
Wujudym katrasyna sygdy umman,
Bu resmi hal içinde pynhan men boldum –

diýdi.

Derwüş bu sözi aýdanda, duranlaryň hemmesi oňa tarap bakdylar. Olaryň arasyndan bir kişi:

– Şu sözleýen kimdir? – diýip, sorady. Derwüş i görkezdiler. Aýdar:

– Haý dur, sözleme, patşaga edep bekle! – diýer. Derwüş bakdy, gördi ki zahytlaryň, ýagny galandarlaryň toparynyň içinde bir galmagalçy kişidir. Ol öz-özünü artykmaç arayış eýleşmiş, bezenmiş, bularyň arasynda hoşja-hoşja sözlär. Bu wagtda Derwüş dile geldi we:

Ähli nagş-u hyýal meniň saýamdyr,
Hemmäň nagdy² meniň sermaýamdyr³.
Menem husny ähli şekil-u suratyň,
Adam sen, gör ahy, adym adamdyr! –

diýdi.

---

¹ Dürri-mugaýýyn – öwşün atyp görünýän dür, göwher.

² Kamunyň hagdy – ähli zadyň ömri.

³ Sermaýa – baýlyk, mal, kapital.

Derwüş bu sözi sözlän wagty ol kişi kakynyp, yerinden turdy, elinde bir hasasy barmyş, ony çekdi, sürdi, Derwüşini üstüne ýörüdi. Derwüş gördi ki, ol zahyt özüni üstüne garşy geler. Ýerinden turup geldi we dessine häzir baş¹ boldy. Bu hem gelip ýetişdi, ikisi tutuşdylar. Ol sagatda Derwüş muny göterdi, ýere urdy. Ýanynda bir tagarjagy bar eken, ony elinden aldy. Gelip öňki ýerinde oturdy. Şahymerdan Aly dagylar muňa tomaşa edip, hemmesi bulara bakarlar. Bu kişi perýat eýledi we:

– Derwüş meni köpçülikde ryswa etdi! – diýer. Bu wagtda ýene şol topardan bir kişi çykyp, Derwüşe aýdar:

– Bu misginiň günäsi nedir? Derwüş olara:

– Ýaranlar, size bir sowalym bar, soraýynmy? – diýer. Duranlaryň ählisi «sora!» diýdiler. Onda Derwüş:

– Ol başy ýumry nedir, aşagy çatal². Onuň dört diwary bar, özem alty gapylydyr. Bütün ýaradylmyşyň eksi, ýagny ähli ýaradylan zatlaryň şekili onda aýan görünär? – diýer. Duranlardan biri jogap berip:

– Seniň ol diýeniň leglek bolar, bize degişli ýeri yokdur! Başy ýumry, aşagy çatal zat diýeniň bolsa, minaranyň kölegesi bolar – diýdi.

---

¹ Häzir baş – taýýar; garşylyk görkezmäge, gaýtawul bermäge taýýar bolmak.

² Catal – catylan; goşa aýakly.

Bu wagtda häлки kiři tagarçagyny¹ eline alyp kakdy we ýerinden turup ileri geldi. Sürdi, ýene Derwüş tutdy. Derwüş görđi kim, hal beýle. Ol jořa gelip, bu iki beýti okady. Gör, ne diýer:

Hakykaty jahan² mende bolundy,
Bekülli jism-u jan, mende bolundy.
Wujudym mahuw³ ezelde yřk içinde,
Binyřana nyřan mende bolundy.

Bu wagtda Derwüş gözünü açdy, dört tarapyna bakdy. Görđi ki, ýeke-ýalňyz özüdir, dař-töwereginde özünden bařga janly-jemende, hiç bir zat ýok, weli, bir ýerden galaba gowga⁴ geler. Derwüş ýene dört ýana bakdy, hiç bir zat görmedi. Pikir eýledi, özüne ýüzlendi, řol wagtda görđi ki bu galmagal we gowga öz wujudyndan geler. Öz goýnuna bakdy, görđi ki ýerde we gökde ähli ýaradylmyř zatlaryň hemmesi onuň öz goýnundadyr.

Bu wagtda nägäh güneř dogdy. Derwüş bakdy, görđi ki ýedi tabaka ýer, dokuz pelek, arř we kürs, lowh we galam⁵, bu älemiň içinde bar bolan her bir zady, özüniň goýnunda görđi. Derwüş ukudan oýandy, turup gözünü açdy, görđi, bu görenleriniň hemmesi düýřüdir. Ol «Allaha řükür!» diýdi. Soňra ol: «Eger bu görenim rahmany düýř bolsa, ol ýene

---

¹ Tagarçak – deprek.

² Hakykaty jahan – jahanyň syry; jahanyň hakyky keřbi.

³ Wujudym mahuw – bedenim ýok bolan.

⁴ Galaba gowga – birtopar galmagal.

⁵ Lowh we galam – dini düřünjelere görä, ýüzüne ýařaýřyň syrlary ýazyлан tagta.

görünər!» diýdi we başyny ýassyga goýdy. Ýene-de uka gitdi. Oňki düýşünde gören ähli zatlar ýerli-ýerinde, kämil durupdyr. Derwüş joşa gelip:

Menem bu genji-hazyna, weýrana,
Menem barlyk, bu бүтін jism-u jana.
Bütün barlyk, ýakyn, mende bolundy,
Menem ahy nyşan, ol binyşana! –

diýdi.

Edil şol wagtda Derwüş bolan zatlary bir-bir ýadyna saldy, ýene özüne ýüzlenip: «Bu düýşüm-midir, ýa bu hakykatda bolan, oraşan görünen zat-mydyr?» diýip, pikir etdi. Gördi ki bu düýşi däl, hakyky wakadyr. Bu gezek Derwüş ýerinden turup geldi we:

– Men şunça ol saraýy seýran etmek isledim, şindi bu meniň goýnumda bolup çykdy. Men muny seýran edeýin! – diýdi.

Derwüş ýerinden turdy, geldi, bu şäheri seýran edeýin diýip, ýola bil baglady. Görse, özüne tarap bir kişi geler. Derwüş:

– Hälä, şunça wagt bolsa-da bir kişi gelmedi, bu gelýän ýerli bolaýmasa! – diýdi. Bu wagtda ol kişi hem gelip ýetdi, Derwüşe salam berdi. Oturdylar, birek-birekden habar soraşdylar. Ol kişi bir ajaýyp hekaýat sözlemiş, şeýle bir şirin rowaýat eýlär. Ol derwüş:

– Men bir, mysapyr myhmandym, bir ýere go-wuşdym! Munda bar bolan bu jahany, onuň kölegesi tutmuşdyr. Ol hem özünde bu jahan suratly şekili baglamyş. Her bir zatdan ki bu

jahanda bardyr, onda-da bar, göýä bu wujuda onuň kölegesi düşen ýaly – diýer.

– Meniňem ýolum bu şähre ugraşdy. Onda iki synur¹ arasyna gowuşdym – diýer.

Ýene ol gürrüňini dowam edip:

– Onuň şeýleki şekili gözel görünerdi, köňlümi aldy, baraýyn, seýran edeýin diýdim. Bardym, oňa seýran eýledim. Gördüm, ol hem edil bu jahana meňzär. Bir jahan suratly zat ekeni. Onda seýran edýärkäm, bu ýeriň we gögüň aslyny hem ýerde-gökde bar bolan her bir zatlaryň parhyny bir-bir hoş seýran eýledim – diýer. Soňra:

– Bizde hekaýat köpdür, gelişim ondandyr! – diýer. Derwüş ony üns bilen diňledi, gördi ki, bu kişi ajaýyp hekaýatlary sözlär. Derwüş aýtdy:

– Yar, sen ne hoş sözlediň! Meniň halymy hem diňle! – diýdi.

– Bir wagt bu älem bardy, emma heniz meniň bu tenim ýokdy. Men bir jandym, heniz soltan wujudynda birdim – diýdi.

– Soňra soltandan hylgat, ýagny bir don serpaý geldi, geýdim, seýrana geldim. Birdenkä bakdym weli, bu saýawan görüldi. Ýokarda uly saýawan tutulmyş, aşakda bu bag düşelmiş. Her zerrede ýüz-münlerçe ajaýyplyklar, täsinlikler gördüm. Ýörüdim, o ýeri hoş seýran eýledim – diýer.

Bu halda olar sözleşip otyrkalar, ikisiniň sözleri azaşdy. Ikisi turup söweşdiler, el urup, biri-

---

¹ Synur – syňrak; ölçeg birlihi. Danalar „dünyä iki syňrak arasyna sygar” diýip, aýdýarlar.

birini tutdylar. Derwüş urdy, bu kişiniň ýakasyna ýapyşdy. Edil şol wagtda hem Derwüş ukydan oýandy, turdy. Görse, onuň söweşiň ýöreni öz kölegesimiş, beýleki derwüşiniň ýakasy diýip tutany bolsa öz ýakasymyş. Bu hala Derwüşiniň köňli joşa geldi. Ol:

Zahyr, batyn, бүтін әлем мен boldum,
Ne kim barsa, ham-u pugta men boldum.
Ne kim bardyr, aýan, gizlin jahanda,
Gör ahy, hemmesi diýr ki, men boldum! –

diýdi.

Derwüş bu sözi sözledi we soňra özüne ýüzlenip, pikir eýledi. Aýdar:

– Yar, munça gezmek, munça hal näme üçindir? Men bir kişini tapaýyn, ondan habar soraýyn, bu gije we gündiz nireden geler, nirä gider? Bu gözel saraýy düzen, dünýäni binýat eden kimdir we biziň döňüp duran bir degirmenimiz bardy, bize gaty gerekdi, takdyr diýerler, ony ýzer? – diýdi. Bu wagtda Derwüş görđi ki, daş-töwereginde özüňden başga janly-jemende ýok.

Derwüş oturyp pikir etdi: «Janym, men munça zamandan bäri muny islärdim» diýip, başyňdan geçen hekaýatlary bir-bir ýatlady. İçinden pikir öwürdi, özi öz wujudyňdan artyk zady görmedi. Ähli görđügi özüdir. Bu gezek bu hyýaldan umydyňny üzdi, özüňe geldi. Biraz wagť pikir eýledi we şol wagtda joşa gelip, şeýle diýdi:

Menem – bu ähli jisme jan ki, diýrler,

Bakülli¹ mendedir, soltan ki diýrler.
Hemme menem, başga çün-u çyra ýok,
Köňülde esrar², pynhan ki diýrler.

Derwüş bu wakalardan soň, ýene bir gün ukyda eken, düýşünde gördi, onuň ýoly bir şähere ulaşdy. Gördi, bir uly şäher. Onuň üç gat barusy³ bar, on iki burçdyr, on iki sany hem gapysy bardy. Ýüz ýetmiş ýedi mähellesi⁴ bar, dört yüz kyrk dört çarşu⁵ bazary bardy. Üç yüz altmyş alty aryga suw ýörüýer. İçinde esasy bir nyşany hem budur, ýagny bu şäher iki diregiň üstünde durar. Bir nyşany hem budur, ýagny ol hemişe bir ýerde gymyldysyz duran zat däl, hemişe hereketde bolar, ýörär, gezer.

Derwüş bu şähere girdi we gördi, onuň iki soltany bardyr. Olaryň biriniň ady Kabul rahmandyr⁶ we beýleki biriniň ady Makbul şeýtandyr⁷. Olaryň ikisi hemişe garşy-garşy durmuşlar, mydama biri-biri bilen jeň ederler. Bu şäheriň ýene bir aýratyn nyşany budyr, ol aýna meňzär. Alty ýanda bar bolan her bir zadyň şekili bu aýnada görüner. Derwüş bu jaýy gördi we joşa gelip:

Menem, möwjut bolan ähli wujutda,
Menem maksat o şol, käbede, butda.

---

¹ Bakülli – ähli barlyk.

² Esrar – syr.

³ Baru – üstüniň berkitmesi.

⁴ Mähelle – kwartal.

⁵ Çarşu – dört burçly, dört çatrykly.

⁶ Kabul rahman – köp rehim edýän, iň rehimli; hudaý.

⁷ Makbul şeýtan – azgyn diýip kabul edilen; jennetden kowulan şeýtan.

Menem näheň¹, menem derýaýy umman,
Menem gymmatly kän, bahry muhytga² –
diýdi.

Bu wagtda Derwüş, bu aýnada biri-biriniň içinden ýapylan gupbalara meňzeş dokuz pelegi gördi. Arşa bakdy, şemler, çyralar ýanar, gupbalaryň üstüne uly saýawan tutulana meňzär. Burçlara, ýyldyzlara bakdy, gördi, olar şeýle gupbalaryň içinde asylan kandallara³ meňzär. Yer togalagyna bakdy, gördi ki Rum, Şam, Magryp, Zeňgi, Barhaş, Taýyf Diýarbekr, Bagdat, Yrak, Horasan, Türküstan, Badahşan, Hurmuz, Hindustan, Kaşmir, Çyn-Maçyn, Hytaý, Kotan, Deşti Bulgar, bularyň ählisi bir adadyr. Mundan daşarysyny deňiz gördi. Ol ferşe nazar aýlady, ýagny ýeriň aşagyna bakdy, öküzi, balygy we deňizi gördi. Deňizden aşaga bakdy, sansyz-sajaksyz ýeli gördi.

Dokuz pelegi, arşy, ýedi tabaka ýeri, öküzi, balygy, ýeliň üstünde karar tutmyş deňizi bir çüýşe ýaly aýnada gördi. Bütün bu togalak zemin içindäki ýagdaýlary, barlygy seýran eýledi. Gördi, çarhy-pelek ýel degirmeniniň çarhyna meňzär. Ýel degip, bu bölek çarhy-pelek ýeliň yşky-muhabbetinden öwrüler, döner. Top ýaly baryp, ýene öwrülip gelşine görä, Adam oglanlary onuň adyna öz akyllarynyň çatyşyça, gije we gündiz goýmuşlar.

---

¹ Näheň – kit, kirkodil, akula.

² Bahry muhyt – möwçli, tolkunly deňiz. Bu ýerde durmuş ummany hakda aýdylýar.

³ Kandal – asma çyra; lýustra.

Bu wagtda Derwüş ukydan oýandy. Görse, bu jelagaýlarda özünden başga, janly-jemende, hiç kimse ýok, bir özi ýeke-ýalňyz. Derwüş joşa gelip, bu iki beýti sözledi:

Menem – bilbil, menem – gülşen, menem – gül,

Menem – bu ähli zatda haly müşgül.

Menem – aşyk, menem – magşuk, menem – yşk,

Menem – husny latyf¹, terrazy sünbül² –
diýdi.

Bu wagtda Derwüşe uky howala boldy, ýagny ony uky basmarlady. Düýşünde ýene öňki gören nagş-u hyýallarynyň hemmesi bar. Bu gezek ýaňky şäheriň her çetinde bir aýna dur, onuň tutuş dört ýany görüner. Derwüş ýörüdi, bu çöli, sährany seýran eýledi. Görse, Hak, batyl ýoly³, yslamyň baş sütüni, hytap⁴ we kitap diýmek, bu hekaýatlaryň bary bu çölüň içindedir. Derwüş bulara wagtyhoşluk bilen seýran eýledi. Ol mundan daşarysyny deňiz gördi.

Derwüş bir beýik ýere çykyp oturdy, ähli tarapa nazar aýlady. Deňizden başga zat görmedi, akyl tagtasyndan gämi düzdi, ony pikir myhy, ýagny pikir çüýi bilen çüýledi, köňül sakzyzy bilen berkitdi. Oňa ykrar ýüpünden tanap çekdi, özüne erk edip, sabyr we kanagatdan azyk-ýaragyny eýledi. Yşk ýeli

---

¹ Husny latyf – owadan jemal.

² Terrazy sünbül – sünbülüň bezegi, görki.

³ Batyl ýol – hakykata ters bolan ýol.

⁴ Hytap – ýüzlenme; Alla ýüz tutma.

geldi, sürdi, gämisi bir zaman deňiziň ýüzünde galdy.

Jirjis pygamberiň zamanydy. Derwüşüň gelip gondugy wagt Ýunus pygamberiň zamany bolmuş. Munça zamandan soňra Derwüş bir adaga çykdy. Aýagyny gury ýere basdy. Bu onuň ozal hem gören ýeridi.

Derwüş bu adany seýran edeyin diýip, gämisini gury ýere çekdi. Özi bu ýerleri seýl etmek üçin gämiden düşdi. Birdenkä gördi, bu çöl jynlar we arwahlar bilen dolmuş. Olar Derwüşü gördüler we hemmesi gaçyp, öz patyşalarynyň gaşyna geldiler we bir ara ýerde jem boldular. Bu gelen olaryň ozal gören zatlary dälidi, şonuň üçin olaryň hemmesi Derwüşü görmek islärler.

Bu wagtda Derwüş gördi, Süleýman pygamber bularyň içinde soltandyr. Süleýman pygamber bakdy, Derwüşü gördi. Leşgerlerine:

– Duruň! – diýip, emr eýledi.

Bular durup, bakdylar. Süleýman pygamber ileri ýörüdi, Derwüşe salam berdi. Derwüş oňa «aleýküm essalam!» diýip, jogap berdi. Ikisi geçip oturdylar. Bir zaman söhbet etdiler. Süleýman pygamber aýdar:

– Men Şam mülkünden, Arzgelse diýerler, men ol ýerdenem! – diýer. Derwüşe:

– Sen niredensiň? – diýdi. Derwüş oňa:

– Men Orta köýden, bir degirmençiniň oglyýam – diýdi. Ikisi oturyp soraşdylar, tanyşdylar. Süleýman pygamber Derwüşü aldy, geldi, tagta çykyp oturdylar. Döw we periler, guş we gumrylar ýerli-

ýerinde durdular. Bir zaman Derwüş bu ýerde galdy, Süleýman pygamberden guş dilini öwrendi. Süleýman pygamber ähli ynsyň-jynsyň hüýüni hünärini Derwüşe öwretdi. Bir gün Derwüş Süleýman pygamberden:

– Ýene seýran etmäge bir ýer barmydyr? – diýip, sorady. Süleýman pygamber oňa:

– Bu çölden rubg misgine¹ çenli ýetmiş müň ýylyk ýoldur, sen munda näçe wagt galdyň? – diýer.

Derwüş başyndan geçen ahwallary sözledi. Gämi düzüp, tä bu ýere gelyänçä başdan geçirenlerini birin-birin, gaýta-gaýta gürrüň berdi. Süleýman pygamber Derwüşe aýdar:

– Munda bir ada bar, ol guşlaryň adasydyr. Onda dürli-dürli guşlar bardyr. Bu döwleriň gorkusy ondandyr. Ol guşlar bu döwleri gapar, iýer. Gel, baraly, ony bir seýran edeli, synlap göreli – diýer. Derwüş gämide oturşyna, köňli joşa geldi we:

Ajap syram, бүтин eşýada möwjut,

Ýene menem, бүтин köňülde maksat.

Sebäp menem – бүтин dürli hyýaldan,

Menem – mahmyt², menem – ekrahy merdut³ – diýdi.

Derwüş bu beýti säzländen soň, Süleýman pygamber hem:

---

¹ Rubg miskine – dörtten birine.

² Mahmyt – öwülen, öwgä mynasyp.

³ Ekrahy merdut – kowulan, näletlenilene ýigrenç. Bu ýerde şeytan göz öňünde tutulýar.

Bu töwhitde bütin älem ýegana¹,
Bir boldy hemme, galmady bigäne².
Hyýal etme, ýalňyz ol mähribandyr,
Köňülden söz beren, ähli mekana! –
diýip, aýtdy. Bular ýola ýarag eýlediler, ýagny
taýýarlyk gördüler.

Süleýman pygamberiň tagtyny ýel göterdi. Derwüş öz gämisine girdi, ýola rowana boldular. Aradan bir zaman geçdi, guşlara:

– Süleýman pygamber leşgeri bilen häzir munda gelyär – diýip habar ýetdi. Guşlar jem bolup, patşalarynyň gaşyna gelip durdular. Şeýlelikde bularyň rahy-ýollary bu adaga gelip düşdi. Süleýman pygamber hem ýetişip gelip, bu adada bir boş ýere gondular. Derwüş hem gämisini bir gury ýere çekdi. Bir az oturdy, şükür seždesini kyldy. Bular şeýle halda eken, guşlar jem boldular, bu ýere üýşdüler. Süleýman pygamberiň garşysynda düzülip durdular. Bulardan biri ileri geldi we bulardan:

– Ne kişiler siz, munda niýe geldiňiz? – diýip, sorady. Bu wagtda döwleriň depesinden guşlar gaýyşmaga başlady, galmagal-gowga peýda boldy. Derwüş bakdy, gördi ki bular bu ýagdaýdadyr. Sürdi, ol ara geldi. Guşlar Derwüşü gördüler we hemmesi howaga galkdylar. Derwüş Süleýmanyň gaşyna geldi. Süleýman pygamber aýdar:

---

¹ Ýegana – ýeke-täk.

² Bigäne – ýat, daşyndan gelen; keseki.

– Guşlaryň halyny gördüňmi? – diýer. Derwüş derhal duzak gurup goýupdy. Duzaga bir guş düşdi. Derwüş görse, duzaga düşen guş baýguşdyr. Antakiýýe¹ şäheri weýran bolan wagtynda Derwüş bilen bu baýguş ikisi bir weýranada bile bolupdylar. Derwüş baýguşdan:

– Sen bu jahanyň haraplygyny, abatlygyny niçe gezek gördüň? – diýip, sorady. Baýguş oňa:

– Ýüz-müň Süleýman mysally patyşa görmüşem! – diýip, aýdar. Bu wagtda Derwüş bakdy, gördi ki, bu gupba mysaly bir bargäh, bu hal we hyýal ählisi bu şäheriň aýnasynda görüner. Derwüş ikilenç bakdy, görse bu hal we hyýallar bütinleý şäheriň kölegesimiş. Derwüş bu haýbatdan gorkup oýandy. Gördi bu ýerde özünden başga janly-jemende, hiç bir kimse ýok. Ýeke-ýalňyz özüdür. Köňli bozulyp, duýgysy möwç urdy we:

Menem – bütin hal we hyýal ki diýrler,

Beküllü tämiz-u şemal ki diýrler.

Menem – maksat, menem – demi enel hak,

Menem – aýýar, menem Bagdat ki diýrler – diýdi.

Derwüş bu halda eken gözüne ýene uky geldi. Derwüş ymyzgandy, ýene düşünde gördi, şol aýnaga meňzeýän şäher, asyl onuň öz wujudymyş. Ol öz-özünü bu şäherde soltan gördi. Ähli ýaradylan

---

¹ Antakiýýe – Antiohiýa, Siriýanyň demirgazygynda Halap welaýatynda gadymy bir şäheriň ady.

zatlary öz hökmüne perman gördi. Derwüş öz haly-na begendi we kalby joşup:

Menem – essi zyýan, bütün bazarda,
Menem – ýagşy, ähli aýny¹ nazarda.
Ähli eşýa ki, hysaby şumardyr²,
Menem – hasap bolan ähli şumarda –
diýdi.

Bu wagtda Derwüş bakdy, görse (Alla ony şöhratlandyrsyn!) Muhammet Mustapa gelýär. Derwüş haýal etmän oňa garşy ýörüdi, salam berdi we elini öpdi. Aýdar:

– Ýa Resulalla! Men pakyra-da bir nazar eýle! – diýer. Resul hezretleri ondan sorady:

– Derwüş, gelşiňiz niredendir? Derwüş:

– Soltanym, gelişim dünýä mülkündendir – diýdi.

Ýene Pygamber aleýhyssalam sorady:

– Haýsy mülkden sen? Derwüş aýdar:

– Rum mülkündenem! Pygamber ýene:

– Şamy dagy seýran eýlediňmi? – diýdi. Derwüş:

– Hawa! – diýip jogap berdi. Resul hezretleri aýdar:

– Ýa, Reb, biziň onda ajap aşyklarymyz bardyr. Olaryň haly nijedir? – diýer. Derwüş aýdar:

– Soltanym, olar biri-birine uýmazlar, häzir olar dürli-dürli ýollary saýlap aldylar. Şindi görseň, olaryň hallary nedir!? – diýer. Resulalla Derwüşe:

---

¹ Aýny – birmeňzeş.

² Hysaby şumar – sansyz, sajakсыз

– Hak tebärek we tagala olaryň hemmesiniň günälerini bagyşlady weli, şol Tabulus kazysynyň birinden rişwet¹ almasy bizi müşgüllige goýýar! – diýdi. Derwüş aýdar:

– Soltanym, biziň Kelsurat kazysy garpyzy бүтін-бүтін ýuwudar. Oňa sut neneň bolar? – diýdi. Derwüşiň bu sözi Pygambere hoş geldi. Pygamber aýdar:

– Derwüş, gel bir meýdan ýoldaş bolaly! – diýip, onuň bilen bir meýdan ýoldaş boldular. (Alla ony şöhratlandyrsyn!) Muhammet Mustapa oňa:

– Derwüş, sen bir mysapyr, myhman bolup görünersiň, nireleri seýran eýlediň? – diýer. Derwüş aýdar:

– Soltanym, bu dünýäni men öz mümkinçiligime görä, seýran eýledim! Diýer. Onda Resul hezretleri aýdar:

– Derwüş, arşy we arşyň daýyrasyny, ýagny ýer togalagyny, onuň çarhyny we dokuz pelegi, burçlary we ýyldyzlary, ýedi tabaka ýeri, ferşi, öküzi, balygy, deňizi we bu бүтін menzilgähleri tutuşlygyna seýran eýlediňmi? – diýer. Derwüş aýdar:

– Hawa, soltanym! Mustapa ýene oňa:

– Derwüş, bir şäher bardyr, iki direg üstünde durar, sen heý, şony gördüňmi? – diýer. Derwüş bu sowala geň galdy we Resula garap:

– Soltanym, siziň bu aýdýan iki aýakly şäheriňiz ýerdemi ýa gökdemidir? Resulalla aýdar:

---

¹ Rişwet – para; parahorluk.

– Ikisiniň arasyndadyr! – diýer. Derwüş pikir eýledi, soňra özüne garap, joşa geldi. Soňra ol:

Menem – ol göwheri wahdat¹ ki diýrler,
Menem – ähli sypat, bar zat ki diýrler.
Menem – Mansur, menem – demi enel-hak,
Menem – aýýar², menem – Bagdat ki diýrler –
diýdi.

Bu wagtda Derwüş ýukudan oýandy. Gözüni açdy, görse, ynsdan-jynsdan özünden başga janlyjemende, hiç kimse ýok, ýeke-ýalňyz özüdir. Ol dört tarapyna bakdy, görse, ne şäher bar we ne bazar. Gün dogmuş, säher we gije, daş we ýakyn hemmesi ýegsan bolmuş. Ne ýol we ne ýolçy, ne-de menzil bar. Bütün älem bir wujut, bir baş bolmuş. Derwüş joşa gelip:

Älem külli wujudymdyr, wujudym,
Özüm-özüme kylaram sujudym.
Özüm-özüme sözlärem sözümi,
Özüm şyham, özümdir hem mürüdim –
diýdi.

Bu wagtda Derwüşe ýene uky geldi. Düýşünde gördügi ýer we gök, bütün älem öz goýnunda bir halkadyr. Bu halkada ýüz-münlerçe, dürli wesile³ reňbe-reň bardyr. Derwüş bakyp gördi, dony eski-

---

¹ Göwheri wahdat – ýekelik göwheri, ýeke-täklik gymmaty.

² Aýýar – sergezdan.

³ Wesile – gural, esbap; sebäp.

mekden¹, ýagny könelmekden we iki bolmakdan azatdyr. Derwüş aýdar:

– Köýnegimi ýamamak janyma degdi, bu mahul könel-di, elime geldi – diýip, çykaryp gapdala goýdy. Seýil etdi, gördi ki, her reň müňlerçe hyýal bilen bir agyr öküş².

Derwüş gören düýşi, başyndan geçen işleri, awladygy guşlary, görüldigi bütin düýşlerini pikir eýledi. Bu wagtda Derwüş gördi, daş we ýakyn, dert we derman, bir pişe içinde, biziň Hoja Nasyr bazarganymyzyň dükanyna dönmüş. Aýdar:

– Bu bir yhtylafdyr³. Ýa bu meniň öz-özüme öw-rülip geldigimmi, ýa-da dünýäde awlan zatlarymmy? – diýer.

Derwüş bu pikirde eken, birdenkä bakdy, gördi, Hotan mülkünde Süleýman pygamber aw salmyş, bir müşki bolan keýigi awlamaga çalyşar. Derwüş bir hoş ýeri saýlap, ony seýran eýleýärdi. Süleýman pygamber aw awlap ýörüşüne, Derwüşiniň ýanyna geldi, oňa salam berdi. Derwüş hem oňa «aleýkum essalam!» diýdi. Ondan:

– Ne awlar sen, soltanyň! – diýip sorady. Süleýman pygamber:

– Keýik awlaryň – diýdi. Derwüş bu gezek hem:

– Nije keýikdir, ol awladygyň? – diýip sorady. Süleýman pygamber:

---

¹ Eskimek – könelmek.

² Öküş – köp, kän, zyýat.

³ Yhtylaf – 1) ylalaşyk, tapawut; garşylykly ýagdaý; 2) dawa, konflikt.

– Şol, müşki bolan keýigi awlaryn! – diýip aýtdy. Bu wagtda Derwüş sährada öz erkine gezip, otlap ýören bir keýijegi gördi. Ol Süleýmana:

– Şol awlamak isleýän keýigiň bumydyr? – diýip, oňa ýaňky keýijegi görkezdi. Süleýman bakdy, gördi ki, bu şol özüniň isleýän keýigidir.

– Haw, awy baglaň, etrabyndan ýollary tutuň! – diýip, gygyrar. Gowga gopdy. Bu keýigiň paýyna düşdüler. Ol gaça-gaça ýer tapmady. Birdenem ol Derwüşiniň duran dagyna tarap gaçmaga başlady. Geldi, Derwüşiniň kölegesine sataşdy we şol ýerde ýitirim boldy. Bular uly gowga bilen Derwüşiniň duran tarapyna bakdylar, hiç kimse niç bir keýigi görmedi. Bular „keýik munda geldi” diýip, Derwüşiniň ýanyna geldiler. Gördüler, munda ýalňyz bir Derwüş bar, emma başga hiç kimse, hiç bir zat ýok. Derwüş hem dört tarapyna bakdy. Bu keýigiň aýagynyň tarkyldysy dynman, onuň öz wujudyndan geler.

Bu wagtda Derwüş ukydan oýandy, gözünü açdy, gördi, ýanynda ne keýik, ne beýleki, özünden başga hiç kimse ýok. Derwüş joşa geldi, sözledi.

Menem – ferd-u wahyt¹, fagyly mutlak²,

Menem – ähli köňülde syr mugallak³.

Menem – batyn bolan ähli zahyrda,

Menem – mallah⁴, menem – muhyd-u zowrak⁵ – diýdi.

---

¹ Ferd-u wahyt – ýeke-täk, bir we ýalňyz

² Fagyly mutlak – hemme işi, hereketi ýeke-täk ýerine ýetiriji.

³ Mugallak – heniz çözülmelik.

⁴ Mallah – köp zat.

⁵ Muhyd-u zowrak – okean we gämi.

Bu wagtda ýene Derwüş i uky basmarlady. Düşünde gördügi şol keyik, onuň özüniň içindemiş. Süleýman pygamber oňa:

– Derwüş, getir keyigi! – diýer Derwüş:

– Men öz awumy saňa bererinmi? – diýüp, ikisi garpyşmaga durdular. Süleýman pygamber urdy, Derwüş tutdy. Derwüş hem muny tutdy. Ikisi bu halda eken bularyň ýanyna (Alla ony şöhratlandyrsyn!) Muhammet Mustapa gelip ýetişdi. Bularyň bu hallaryny gördi ki, olar biri-birine gargyş eýlärler. Derwüş Resul hezretlerini gördi we şiri mert¹ boldy, ýüreklendi, Süleýmany berk tutdy.

Bu wagtda Derwüş ukydan oýandy. Gördügi öz düşüdüdir, pikir eýläp, onuň manysyna düşündi. Ol:

Menem – ähli wujuda jan ki, diýrler,

Menem – hakykaty ynsan ki, diýrler.

Menem – sarraf, menem – mähegi altyn²,

Menem – gymmatly göwher, kän³ ki diýrler – diýdi.

Bu ýagdaýda Derwüş ýene uka batdy. Ne düşünde gören keyigi bar, ne-de sähra. Özünden başga janly-jemende, hiç kimse ýok, ýeke-ýalňyz özüdir. Derwüş dört tarapyna bakdy, bir kadyr kemaldan⁴, artyk hiç kimse ýok. Bu gezek ol joşa gelip aýdar:

---

¹ Şiri mert – arslan.

² Mähegi altyn – altyny barlamak üçin ulanylýan daş.

³ Kän – maýa, gymmatly magdan önderilýän ýer.

⁴ Kadyr kemal – gudraty güýçli, Allatagala.

Menem – halam, menem – müşgül ki, diýrler,
Menem – ýolçy, menem – menzil ki, diýrler.
Menem – buthanada, Käbede maksat,
Menem – ähli hakykat, batyl ki, diýrler.

Derwüş bu sözi aýdyp, ýene uka gindi.
Düýşünde gördügi bu ähli ahwallar öz hyýalydyr, öz
wujudynyň halydyr. Özünden başga hiç zat, hiç
kimse ýok. Derwüş özüne ýüzlenip, pikir eýledi.
Owalky düýşünde gören zatlary niye bolsa, ählisi
hem şeýledir. Başga artyk-egsik zat ýok. Onuň
göwni joşa geldi:

Ýa, Reb, bu düýşmüdir, ýogsa hyýalym,
Bimanent¹, bimysal boldy mysalym,
Özüm aýdaryn hem eşiderin özüm,
Başga kim bar, kime diýeýin bu halym! –
diýdi.

Bu wagtda Derwüş düýşünden oýandy. Gördi ki,
Müsür jamygynyň² içindedir. Bütün älem bu arada
jem bolmuş. Derwüş tiz ileri geldi, bil baglady, zen-
bilini³ boýnuna dakdy, parsa urmaga⁴, ýagny
ybadata meşgul bolmagy niýet edindi. Ozaly bilen
bu sözi sözledi:

Gadymy bir kemal ki sen, häzir sen,
Nazyryň⁵ ýok, jahanda binazyр sen.

---

¹ Bimanent – misilsiz; meňzeşsiz; dawasyz.

² Jamyg – mesjit; musulmanlaryň toplanýan jaýy.

³ Zenbil – aslynda sebet bolup, derwüşleriň boýnundan asýan gaby.

⁴ Parsa urmak – ybadat bilen meşgul bolmak.

⁵ Nazyr – taý, meňzeş.

Sen-sen, diýdigimden bes, myradym,
Ki ýagny men degilem, sen habyr¹ sen! –
diýdi. Derwüş soňra goluny serip, «Alla!» diýdi.
Derwüşni mundan çykyp baran ýeri Jomart Gas-
sabyň dükanydy. Jomart aýdar:
– Derwüş, heý seniň bu adamy aňlar ýaly munça
gudratyň barmydyr? – diýer. Derwüş oňa:

Menem ol ki, hemmede ýoldaş boldum,
Bütün başdaky söwda hem baş boldum.
Men gizlinem, kim şol pylany, onda,
Hakykat salam² oldur, men serkeş³ boldum –
diýdi.

Derwüş öz halyna bakdy. Oturan ýeri Müsür ja-
mygydyr, sowady bolsa agzamdyr⁴. Derwüş özüniň
halyny görüp, köňli joşa geldi we:

Zehi⁵ janam, zehi menzile ýetdim,
Zehi hal ediji müşgüle ýetdim.
Nämä ýeten bolsam iki jahanda,
Diňe, ol soltan bilen bile ýetdim! –
diýdi.

Derwüş bu sözi sözlän wagty sag tarapyna bak-
dy. Gördi ki, bir çarşuwada, ýagny bir köçede uly
galmagal we gowga bardyr. Derwüş:

---

¹ Habyr – ýatladyjy.

² Salam – her hili kemçilikden we aýypdan arassa, hudaý.

³ Serkeş – baş bermezek, boýun egmezek.

⁴ Agzam – iň uly, iň beýik.

⁵ Zehi – ne gözel; ajap.

– Belki, bu ýerde dügün¹ bar bolara çemli! – diýdi. Sürüp, bu ýere geldi, görse ortada soltanyň diwany durmuş. Ýemin-u ýesarda², çepde-sagda çawuşlar, ýagny dabaraly aýdymy, gimni ýerine ýetirijiler ýerli-ýerinde durlar. Ähli ýaradylan zatlar soltanyň diwanynda jem bolmuş, olaryň her biri soltan bile köňli hoş. Derwüş nägäh gelip ýetişdi, soltany gördi. Köňli joşa gelip:

– Salam bolsun, eýa soltany ekber!
Hakykat magdany, gymmatly göwher!
Enaýatyň hemmäge destgirdir³,
Ki lutfuň jümläge delil-u rahber! –

diýdi.

Derwüş bu sözi sözledigi zaman, soltan oňa bakdy, gördi ki, bir Derwüşdir. Aýdar:

– Aleýik es-salam, eý Derwüş, misgin,
Kamu guly eýýün⁴, kamu işi çyn,
Müberra⁵ ähli hyýal we gümandan,
Hakykata ýakyn, soltana emin⁶ –

diýdi.

Derwüş bu sözi eşitdi we güldi. Jogap edip aýdar:

---

¹ Dügün – toý.

² Ýemin-u ýesarda – çepde we sagda.

³ Destgir – kömek beriji, goldaýjy; arkadaýanç.

⁴ Bu ýerde "eý, ähli gullaryň bezegi" diýilýär.

⁵ Müberra – töhmetden günäsiz çykan, günäsizligi subut bolan; päk, arassa.

⁶ Emin – dogruçyl, ynamly.

Şükür, gördüm seni, eý, şahy soltan!
Yüzüňdir jümläýe kyblaýy iman!
Saýaň astynda ähli zat säkindir¹,
Işiň daýym hemmäge lutf-u yhsan!

Soltan aýdar:

Eý, ýüzi gutly, sözi datly Derwüş,
Hakykat jöwheri, döwletli Derwüş!
Däne, бүрүнji görejek tabakda,
Kagan arslan ýaly, haýbatly Derwüş!

Derwüş aýdar:

Eýa, soltan ki, abada gadym sen,
Bu бүтин eşýa içinde hekim sen!
Berersen maksadyn ähli talyba,
Seniň işiň keremdir, sen, kerim sen !

Soltan:

Bäri gel, otur eý, derwüşü müfret²,
Eý, hikmet göwheri, derýaýy wahdat,
Aşnalara³ hiç bigäne degil sen,
Biliş bile biliş sen, ýat bilen ýat! –

diýdi.

---

¹ Säkin – gymyldysyz, bir ýerde duran.

² Derwüşü müfret – saýlanan, ýeke-täk derwüş.

³ Aşna – tanyş, dost.

Ol bu sözi sözledi, geldi, oturdy. Derwüş soltana doga etdi. Soňra ol:

Eýa, soltan ki sen, yhsan eder sen,
Hemmäni serbe-ser, ýegsan eder sen!
Deňizi sakladyň katra içinde,
Güneşi zerrede pynhan eder sen! –

diýdi.

Bu wagtda nazy-nygmat çekildi. Patyşa howpundan jümläge howala degdi, gorky aralaşdy. Derwüş bu waka içinde seýran eder. Gördi ki, bu ýerde ähli ýaradylan zatlar gezekli-gezegine kysmat aldy. Ulu-ly ulusyna teselli boldy. Bu wagtda Derwüşiniň köňli paryg boldy, turup geldi. Kalby joşa gelip, bu iki beýti aýdar:

Garybam, kimsäm meniň ýokdur jahanda,
Binyşan bolmuşam ähli mekanda.
Meni islär, ähli talyp bolanlar,
Külli zaman-u, mekan-u, yhwanda¹.

Derwüş bu hal içinde ukydan oýandy, gördü ki, özünden başga janly-jemende, hiç kimse ýok. Ýeke-ýalňyz özüdir. Oturyp pikir eýledi. Ýene Derwüşi uky basmarlady. Bu gezek Derwüşiniň düýşünde gördügi bütün jahandaky äşgäre zatlar öz wujudynyň kölegesimiş. Ol ýene öz wujudynyň içinde soltany gördi. Her jähtine ki bakdy, gördügi höküm bütün özüniňdir. Köňli joşa gelip:

---

¹ Yhwan – ehwan, ýalançy dünýä.

Şükür ki, emin boldum bu hyýaldan,
Bu fowk-u¹, tagt-u, emir-u², şemaldan.
Bu sen-u men, sende ýa mende diýmekden,
Paryg boldum, şükür bu kyl-u kaldan³ –

diýdi.

Derwüş nägäh ukudan oýandy, gözünü açdy.
Özüniň gördügi bütün älem onuň ýüzüne garşy
sežde kylar. Derwüş öz ýanyndan:

– Janym, bular niýe sežde ederler? – diýdi.

Bu arada Derwüş bakdy, gördi ki wujudy bir
jahandyr, ol dünýäniň her burçunda bu jahan ýaly,
ýüz-müň dürli öwşün atar. Derwüş bakdy, görse, bu
jahanda bar bolan her bir zat, tutuşlaýyn özüniň
wujudyndadyr. Haýran galyp, aýdar we:

Janym, bu jümläýe nusgamyýam men,
Hemmede şury-yşk⁴, gowgamyýam men?
Bütün köňülleriň pikir-u hyýaly,
Ähli başlardaky söwdamyýam men?! –

diýer.

Bu wagtda Derwüş bakdy, gördi, bu jahan surat-
ly görünen hyýallar bütünleý özüniň wujudy, kölege-
simiş. Derwüş joşa gelip:

Menem – ähli wujut içindäki jan,
Menem – külli sypat, her dürli erkan.

---

¹ Fowk – ýokary, üst.

² Emir – waka, iş.

³ Kyl-u kal – galmagal, gykylyk.

⁴ Şury-yşk – höwes, joşgun.

Menem – Leyli, menem – Mejnun ki diýrler,
Menem – ol kim, özüm-özüme haýran –
diýdi.

Derwüş düýşünde munuň ýaly hekaýatlary görmüş. Ol bu üznüksiz düýşünden oýandy, gözünü açdy. Görse, özi Şamahy şäherinde bir gülhanyň bujagynda ýatar. Edil öňki Derwüş, edil onuň düýşünde görüşi ýaly ýer we gök ýerli-ýerinde. Bu hyýallary aňynda aýlap, pikirinde durlap, şu kitaby ýazmyş we kitap içinde öz ahwallaryny bezemiş. Aýdar:

– Men bir düýş gördüm, şu kitaby ýazdym! Bu düýşüň ýorgudyny aryplardan, alymlardan soraň! Bu söz ne diýmek bolar, aryplar onuň manysyny aýdar. Has dogrusyny Alla oňat biler!

